

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yorgan Kitabı

Editor
Emine Gürsoy Naskali

YORGAN KİTABI

Editör

Emine Gürsoy Naskali

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Giriş • 1

YORGANCILIK

Ankara'da Yorgancılık

Nesrin Yardımcı • 5

Isparta'da Yorgancılık

Deniz Demirhan Filiz – Nurhan Ölmez • 63

Balıkesir Merkezde Yorgancılık

Süheyla Sarıtaş • 75

Torbalı ve Civarında Yorgan Motifleri

Necat Çetin • 85

Divriği'de Yatak, Yorgan, Yastık

Fatma Pekşen • 111

Ayaş'ta Yorgancılık

Hatice Doğruol • 125

MUHABBET

Türkülerde Yorgan

Emine Gürsoy Naskali • 141

KELİMELER

Yastık ve Yorgan Kelimelerinin Kökeni

Orçun Ünal • 175

İNANÇLAR

Yatak ve Yorgan Etrafında Gelişmiş Halk İnanmaları

Yaşar Kalafat • 187

YORGANCILAR

Hallaçların Piri Hallac-ı Mansur

Arzu Çiftoğlu Çabuk • 203

Giriş

Yorgan Kitabı, yorgan ile ilgili birikimin kayda geçirilmesini amaçlamıştır. Yorganın yapım şekli, üretimi, araç gereçleri, malzemesi, boyutları, motifleri bu birikimin bir parçasıdır. Kültürümüzün ayrıntılarındaki çeşitliliği yorgan motiflerinde görebiliriz. Yorgan yapımı ve motifleri hakkında burada yer alan tesbitler Ankara, Isparta, Balıkesir ve Torbalı’da yapılan araştırmalara dayanmaktadır.

Gündelik yaşamda bir maddi kültür ögesi olan yorgan, maddi kültürün yanı sıra, inançlara da yansımıştır. Hayatın dönüm noktalarında, yani doğum, sünnet, evlenme ve defin merhalelerinde, yorgan, geleneğin gerektirdiği hazırlıkların ve uygulamaların içinde yer alır. Bu uygulamalara arzular, iyi temenniler yüklenmiş veya uğursuzluklar hamledilmiştir.

Yorgan ve yastık kelimeleri Türkçenin bilinen en eski kelimeleri arasındadır. Bugün konuşulan çeşitli Türkçelerde de, Azerbaycan Türkçesinden Yakut Türkçesine kadar bütün Türkçelerde, yorgan ve yastık kelimeleri, biraz farklı bir söyleyişle olsa da vardır.

Türkülerde yastık ve yorgandan söz edilerek sevgiliye gönderme yapılmıştır. Yastık ve yorgan sevgili ile yaşanan yakınlıktan bahsetmenin üstü kapalı bir şeklidir. Yastık ve yorgan sevginin sembolüdür, yastık ve yorganın olmayışı da çaresizlik ve yokluk anlamını taşır.

Yorgancılık eski mesleklerden biridir. Tasavvuf ehlinde Hal-lac-ı Mansur'a, yorgancılık mesleği bir lakap olmuştur.

Eski yorganların yerini fabrikasyon yorganların aldığı günümüzde, yorgancılık mesleği de eskisi gibi revaçta değildir, yorgancılara çırac talebi azalmıştır, yorgancı çıracları yetişmemektedir.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Yorgancılık

Ankara’da Yorgancılık

Nesrin Yardımcı*

Yorgancılar Iraklı Hallac-ı Mansur’u pirleri olarak kabul ederler. Bu mesleğin çok gelir getirmemesinin nedenini şöyle bir hikâye ile açıklamaktalar.

“Bir gün kadının biri attırmak için Hallac-ı Mansur’a yün getirir. Atılan yününü almaya geldiğinde Hallac-ı Mansur’u yayın bağcığına yün koyarken görür. Bu yünün kendi yünü olduğunu söyleyerek, Hallac-ı Mansur’u hırsızlıkla itham eder. Tartışır. Kadın giderken “Bu mesleği yapan aç kalsın, umudu da, zenginliği de olmasın.” diye beddua eder.”

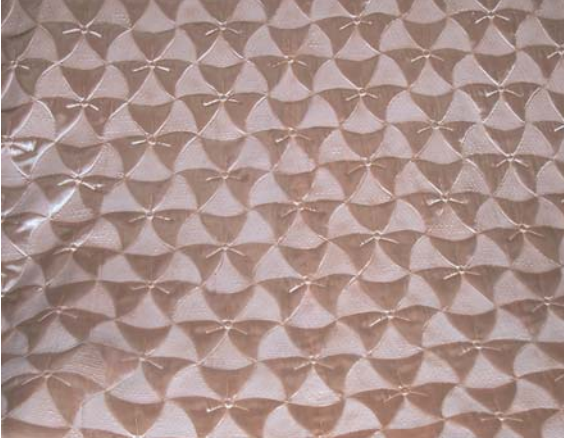
Ankara’da yorgancıların üye oldukları, aidat ödeyip, fikir alışverişi yaptıkları, sorunları için başvurdukları Ankara Umum Hallaçlar ve Yorgancılar Odası bulunmaktadır. Bu odaya 2007 yılı itibarıyla 182 yorgancı kayıtlıdır. Araştırma için görüşülen yorgancıların adresleri bu odanın kayıtlarından alınmıştır.

Yorgan Çeşitleri ve Ölçüleri

Ankara’da yorgancılar el yapımı ve makine yapımı olmak üzere iki şekilde yorgan hazırlamaktadırlar.

* Nesrin Yardımcı, Ankara.

Makine ile yorgan hazırlanırken satenin altına elyaf ve sünger yerleştirilir. Saten üzerine mukavvadan hazırlanan kalıp konur. Kalıbın dışında kalan yerlere renksiz selülozik boya püskürtülür. Boyayla matlaştırılan yerler süzine makinesinde işlenerek desen oluşturulur. Fotoğraf 1’de boya ile matlaştırılmış, fotoğraf 2’de ise makine işlemesi tamamlanmış satışa hazır bir yorgan görülmektedir.

Fotoğraf 1

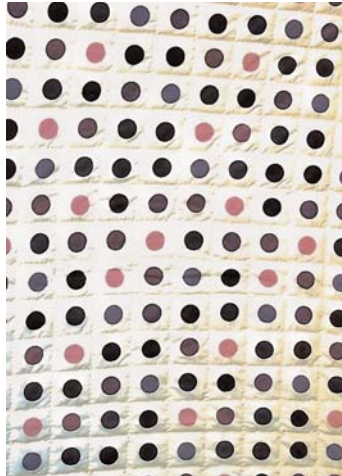

Fotoğraf 2

İnce işler pamuk yorganda yapılır. Yünün dikimi zor olduğu için fazla detay istemeyen desenler yün yorganda uygulanır.

Yorganlar tek kişilik yorgan, çift kişilik yorgan ve çocuk yorganı olmak üzere üçe ayrılır. Tek kişilik yorganlar, 160 x 220 cm boyutlarında ve 3-3,5 kg. dolgu maddesi ile; çift kişilik yorganlar, 190 x 220 cm boyutlarında ve 3,5-4 kg. dolgu maddesi ile; çocuk yorganları, 100 x 150 cm boyutlarında ve 1 kg 250 gr. dolgu maddesi ile hazırlanır. Tek kişilik yorgan ile çift kişilik yorgan arasında kumaş açısından fazla bir fark olmadığı için genelde çift kişilik çalışılmaktadır.

Kullanılan pamuk ya da yün ağırlığı modele göre değişmektedir. Örneğin tavus kuşu modelinde 2 kg dolgu maddesi yeterlidir. İnce işlerde desenin iyi görünmesi için dolgu maddesi az olmalıdır. İsteğe bağlı olarak yorgan boyutları ve ağırlığı ayarlanabilmektedir. Kullanılacağı kente göre de yün veya pamuk ağırlığı değişebilmektedir. Antalya için 3 kg yün yeterli iken, Kars ya da Erzurum için ağırlık 5-7 kg'a kadar çıkmaktadır. Bahar ayları için 1 kg 250 gr pamukla hazırlanan yorganlar idealdir. Fotoğraf 3'te Adapazarı'ndan yorgancı Hasan Kar'ın kendi tasarımı olan kapitone, hafif yorgan görülmektedir. Bu yorganda ayrıca kullanımı kolaylaştırmak için yorgan çarşafı yorgana zimbalarla tutturulmuştur.

Fotoğraf 3

Ankara İli Yorgancılarının Kullandıkları Araç ve Gereçler

1. Araçlar

Cetvel: Kumaşların ölçülerinin alınmasında 1,5 m'lik ahşap cetvel kullanılmaktadır.

Dikiş iğnesi: Yorgan yapımında kumaşın cinsine ve ustanın el alışkanlığına göre dikiş iğnesi kullanılır. Genellikle 1-2 numara dikiş iğnesi tercih edilir.

Dikiş makinesi: Yorgan çatısının oluşturulmasında ev tipi mekikli dikiş makinesi kullanılmaktadır.

Mezura: Plastik veya deri gibi malzemelerden üretilmiş 1,5 cm eninde, 1,5 m boyunda uç kısımlarında metaller bulunan ölçü almakta kullanılan bir araçtır.

Pergel: Yay ve çember çizmekte kullanılan bir araçtır. Yorganelerde büyük boy ahşap pergel kullanılır. Pergelin bir ayağında metal sivri bir uç, diğer ayağında tebeşirin yerleştirileceği bir yuva vardır.

Makas: Yorgan yapımında büyük boy terzi makası kullanılır.

Tebeşir: Toz zerreciklerinden oluşan, çizdiği yerde iz bırakan, beyaz veya renkli kireçli kayadır. Yorgan yüzeyine çizim yapmada kullanılır. (Fotoğraf 10)

Hallaç: Yatak ve yorganda kullanılan pamuğun veya yünün kabartılmasını sağlayan araçtır. Bir yay ve tokmaktan oluşur. Yay şimşir ağacından yapılmıştır. Yayın iki ucu arasında bağırsaktan yapılmış bir ip gerilmiştir. Bu ipe kiriş denmektedir. Yayın ahşap kısmında, ortaya gelen yerine içine pamuk doldurulmuş küçük bir bağcık vardır. (Hallacı Mansur'un hikayesinde geçen bağcık.) El bağcığının arasından geçerek yayı kavrar. Bağcık, kullanan kişinin ellerinin büyüklüğüne ve yayı rahat kavramasına göre ayarlanır. Tokmak yine sert olması için şimşirden yapılmıştır. Yekparedir. Tokmağın kirişe vurulmasıyla oluşan titreşimle yün ya da pamuk kabartılır. (Fotoğraf 4) Araştırma yapılırken Ankara'da bir adet hallaç bulunmuştur. Ancak hallacı kullanacak usta bulunamadığı için uygulama fotoğrafı alınamamıştır.

Çirpi ipi: Boş büyük bir makaraya 2,5 m kadar pamuklu kalın ipin, bir ucundan sabitlenmesiyle elde edilen ve çizim yapmada kullanılan bir araçtır. İp kullanılmadığı zaman makara üzerine sarılır. Kullanılacağı zaman ise ipin tamamı tebeşir tozuna bulanır. Çirpi ipi yorgan üzerinde çizim yapılacak yere getirilir, ip gerdirilir, ortasından yukarı 15-20 cm kadar kaldırılır. Bırakıldığında oluşan titreşimle tebeşir tozları yorgan yüzeyinde istenilen çizgiyi oluşturur. (Fotoğraf 5)

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

Hassas terazi: Yorgancılıkta yün ya da pamuk ağırlığı ayarlanırken hak geçmemesine özen gösterilir. Bugün hâlâ el terazisi kullanılan yorgancılar çoğunluktadır. Hassas terazi maddi olarak külfet getirmesine rağmen birçok yorgancı tarafından rağbet görmektedir. Hassas terazinin üzerine çuval içerisinde yerleştirilen dolgu maddesinin ağırlığı göstergeden bakılarak ayarlanmaktadır.

Değnek: 1,10 veya 1,15 m boyunda 1,5-2 cm çapında kızılçık ağacından yapılmış bir araçtır. Yorganın yüzeyine vurulmak suretiyle düzeltilmesi amacıyla kullanılır.

Yüksük: Yorgan dikerken iğnenin batmasını önlemek için orta parmağa takılan bir araçtır. Kalınca bir yüzük görünümündedir. Orta parmağın ikinci boğumunda durur. Metalden yapılmıştır. Kaymaması için üstüne kumaş parçaları sarılarak kullanılır.

Elyaf atma makinesi: Pamuk ya da yünü kabartmak için kullanılır. Çalışırken çok toz çıkarmaktadır. Bu yüzden yorgancılar maske ve başlık takmaktadırlar. Makinenin adı elyaf atma makinesi olmasına rağmen yorgancılar buna hallaç makinesi adını uygun

görmüşlerdir. Yorgana konulacak dolgu maddesi bu makineden en az iki kere geçirilir. Elyafın atıldığı yani makinenin bulunduğu yer genellikle dükkândan ayırdır. (Fotoğraf 6 ve 7)

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

2. Gereçler

Dolgu maddeleri

Yorgan yapımında genellikle pamuk ve yün kullanılmaktadır. Müşteri isteğine bağlı olarak sadece sentetik elyaftan da yorgan hazırlanabilmektedir.

Satende yün, mitilde pamuğun dikimi daha zordur. Bazı yorgancılar işlemeyi kolaylaştırmak için dolgu maddesine 1 kg. kadar silikon diye adlandırdıkları sentetik elyaftan katmaktadırlar.

Yün yorganda istenmeyen özelliklerden biri, yünün yorgan kumaşından dışarı çıkmasıdır. Eski yorgancılar yünün kumaşa gelen kısımlarına ince bir kat pamuk koyarlarken, günümüzde yorgancılar metre işi sentetik elyafla bu sorunu çözmeye çalışmaktadırlar.

Son zamanlarda bazı yorgancılar, Alman yünü olarak isimlendirdikleri aslında merinos yünü olan çok yumuşak, sentetik elyaf gibi görünen bir yünü kullanmaktalar. Bu yün kesinlikle kumaş yüzeyine çıkmamakta, işlemede zorluk çıkarmamaktadır. Ayrıca 2 kg. kadarı ile çok iyi yorgan yapılabilir.

İlk kırkım yün de kumaş yüzeyine çıkmayan bir yündür. Erzurum'un kahverengi yünü ile Giresun'un yünü ki sert olmasına rağmen yüzeye çıkmadığı için tercih edilen yünlerdir.

Pamuk yıkanmadan kullanılmalıdır. Yünü ise kullanmadan önce kokudan, kirden arındırmak için yıkamak gerekir. Yorganların uzun yıllar kullanılabilmesi iyi bir bakımla mümkündür. Uzun süre kullanılmayacak yorganlar mutlaka kumaş hurçlar içinde saklanmalıdır. Naylona sarmak yorganda rutubete neden olur. Nemlenen yorgan ise güvelenir. Güveden korumak için arasına karanfil, naftalin, sabun ya da gazete kâğıdı koymaya gerek yoktur. Sadece kuru tutmak güvelenmesini önler.

Mitil yün yorganların 3-4 senede bir sökülüp kumaşının ve yüzünün yıkanması ayrıca yününün atılması gerekir. Saten yorganlarda sökme söz konusu olamayacağı için kirden, nemden korumak yeterlidir. Pamuk ya da yün hangi dolgu maddesi olursa olsun yorganlar senede en az bir kere tersinden asılarak güneşte bırakılmalıdır. Bu havalandırma süresi de iki günden az olmamalıdır.

Kumaşlar

Yorganlarda genellikle parlak, şık, gösterişli olan saten tercih edilmektedir. Ancak saten, pahalı ve leke gösterir özelliktedir. Son zamanlarda deri saten denilen daha ucuz, sentetik ve leke tutmayan bir kumaş türü de kullanılmaktadır. Yine lame ve kadife, yorgan için seçilen kumaşlardır. Fotoğraf 8’de lame kumaştan yapılmış bir yorgan görülmektedir. Araştırma için incelenen yorganlar arasında iki adet kadife yorgan tespit edilmiştir.

Fotoğraf 8

Yorganlar sipariş üzerine yapıldığı için müşterinin istek ve zevki ön plandadır. Bu nedenle müşterinin seçtiği kumaşla uygulama yapılmaktadır.

Yorganlarda astar olarak patiska ya da mermerşahi kullanılmaktadır. Genelde ise yorganlık astar denilen patiskanın daha incesi tercih edilmektedir.

Mitil yorgan diye adlandırılan düz yorganlarda patiska, basma, poplin ya da kaput bezi (pamuktan düz dokunmuş kumaş, Amerikan bezi) kullanılmaktadır. Bu yorganlar günlük yorgan olup, düz dikişle hazırlanmaktadır.

İplik

Yorgan yapımında 8 numara merserize nakış iplikleri kullanılır. İplik yorgan yüzünün rengine uygun olarak seçilir. Yorgan yüzüyle aynı renkte merserize iplik bulunamadığında naylon iplik kullanılmaktadır. Ancak naylon iplik saten kumaşta büzme-çekme yapmakta ve çabuk kopmaktadır. Yorgan deseni işlenmeden önce kumaşın kaymaması için yapılan teğeller, işleme esnasında kullanılacak ipliklerle yapılır. Böylece iplikten tasarruf edilmiş olur. Yorganın çatısını oluştururken dikiş makinesinde kullanılmak üzere 40 numara merserize iplik, mitil yorgan dikiminde ise kalın ve sağlam 4 sargılı yorgan ipliği kullanılır. Yorgan ipliği bobin halindedir. İpe uygun iplik kullanılarak dikim yapılır.

Yorganlarda Kullanılan Desenler

Yorganlarda nesneli, figürlü, geometrik ya da bitkisel bezemeler kullanılmaktadır. Desenler kataloglardan bakılarak seçilmektedir. Araştırma sırasında farklı yorgancılarda aynı desenlerle sık sık karşılaşılması aynı kaynaktan yararlandıkları fikrini oluşturmuştur. Özellikle en sık karşımıza çıkan yelpaze modeli neredeyse 10 yıldır Ankaralı yorgancıların kullandıkları bir desendir.

Bütün çizimler dikkat ister ancak özellikle geometrik desenler hiç hata kabul etmez. Bu nedenle maksimum dikkatle çalışılmalıdır. Tüm yorganlarda sıra tabir edilen kenar çerçevesi bulunur. Sıranın dikim işlemi bittikten sonra desen çizimine geçilir.

Çift kişilik yorgan için hazırlanan desen tek kişilik ya da çocuk yorganında kullanılacaksa desende küçültmeye gidilmektedir. Yani desen yorgan boyutlarına göre ayarlanmaktadır. Geometrik desenlerde aralar daraltılarak yorgana uygun hale getirilmektedir. Yorganın alt ve üstünde desen yarım kalabilir ancak yanlarda tam çıkmasına dikkat edilir.

Yorganlar için istek üzerine hazırlanan desenler de vardır. Örneğin Zümrüt Yorganevi tarafından hazırlanan Kıbrıs çıkarması (Fotoğraf 9) ve Trabzonspor (Fotoğraf 10) yorganı gibi. Kıbrıs çıkarmasının konu edildiği yorganda Kıbrıs haritası, asker, tanklar, uçaklar bulunmaktadır. Trabzonspor yorganında ise takımın renklerinden saten kullanılmış, takımın amblemi ve coşku verici bir ifade yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Hülya Yorganevi'nin sahibi sayın Hacı Delibaş özgün yorgan deseni hazırlamakta iddialı ve o oranda da sabırlı bir ustadır. Örneğin Ren geyiği (Fotoğraf 11), Kleopatra (Fotoğraf 22), Göktanrı (Fotoğraf 13) ve insanların bütünlüğünü sembolize eden Balival (Fotoğraf 14) Hacı usta tarafından hazırlanmıştır. Yorganda düzgün ve sık dikim zor bir iştir, Hacı usta büyük bir sabır ve emekle bunu gerçekleştirmiştir. Hacı usta bu desenleri oluştururken kitaplardan araştırma yaptığını, belirlediği deseni fotokopi veya ozalitle büyütüp mukavvadan kalıbını çıkarmak suretiyle çalıştığını belirtmiştir.

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 13

Fotoğraf 14

Özel Yorganevi'nin sahibi sayın Ersan Aksoy bir deniz subayının isteği üzerine dalgalar, çapalar ve ay-yıldızın yer aldığı kompozisyonla yorgan hazırlamıştır. (Fotoğraf 15)

Adapazarlı usta sayın Hasan Kar yeni desenler bulmaya, katalog oluşturmaya kendini adanmış bir ustamızıdır. Hasan usta bahar dalını ipek boyası ile boyadıktan sonra zemini baskılayarak yeni bir süsleme tarzı ortaya çıkarmıştır. (Fotoğraf 16)

Tavus kuşu oldukça ünlü bir yorgan deseni olup, kalıpla çalışılan gösterişli bir modeldir. Bu yorgan Hasan Kar'ın dükkanında fotoğraflanmıştır. (Fotoğraf 17)

Fotoğraf 15

Fotoğraf 16

Fotoğraf 17

Yorgana Desen Geçirmekte Kullanılan Kalıplar ve Deseni Yüzeye Geçirme

Yorganlarda deseni yüzeye geçirmek için kalıplar kullanılmaktadır. Bu kalıplar yorgancılar tarafından mukavvadan hazırlanır. Çeşitli çiçekler, yapraklar, sarmal desenlerde sarmaldan bir detay ya da geometrik desenlerde bir detay olarak hazırlanan kalıplar çizimi kolaylaştırdığı kadar zamandan da tasarruf sağlamaktadır.

Kalıbı hazırlanacak desen gri mukavva üzerine çizilir. Düzgün bir şekilde kesilir. Kalıpla çizim yapılırken kalıp yüzey üzerinde istenilen yere yerleştirilir. Kalıbın etrafından tebeşirle geçmek suretiyle çizim yapılır. (Fotoğraf 18)

Fotoğraf 18

Fotoğraf 19

Fotoğraf: 20
Yorganlarda kullanılan
kalıplar

Araştırma kapsamına giren Ankara'daki yorgancılar tarafından kullanılan 32 adet kalıp fotoğraf 20'de yer almaktadır.

Deseni yorgana geçirme tekniği olarak daha pratik olan bu kalıpla çizim kullanılmaktadır. Bu araştırma için görüşülen yorgancıların tamamı bu yöntemi kullandıklarını belirtmişlerdir. Karbon kağıdı, fotokopi ile büyültme-küçültme gibi yöntemler, kalıbın mukavva ile hazırlanması aşamasında tercih edilmektedir.

Kalıba ihtiyaç duyulmayan çizimlerde elle ya da çirpi ipi ile desen oluşturulmaktadır.

Yorgan Yapım Aşamaları

Yün dolgulu çift kişilik yorgan yapımı:

1.4 m 60 cm saten (saten tek endir) ve 2 m 30 cm astar (astar çift endir) kesilerek hazırlanır. Saten 2 m 30 cm'den bölünür. İki parça yan yana getirilerek boyuna dikilip, birleştirilir.

2. Astarın iki başına overlok yapılır. Astarla saten birleştirilerek üç yanı dikilir. Diğer kenar dolgu maddesini koymak için ortada 120 cm'lik açık bırakılarak iki yanından dikilir. Böylece yorgan çatılmış olur. Yün yorganda yünün yüzeye çıkmasını engellemek için astarın olduğu tarafa koymak üzere metre işi sentetik elyaf yorgan boyutlarına göre kesilip hazırlanır. Çatılan yorgan yünün atılacağı alanda saten kısmı üstte kalacak şekilde yere serilir. Üzerine hazırlanan metre işi elyaf yerleştirilir.

3. Yün makineden iki kez çekilir. Birincisinde makinenin önünde öbek oluşturulur. İkincisinde yere serilen yorgan çatısının üstüne atılır (üstte metre işi elyaf bulunmaktadır). Yün yorgan çatısı üzerine mümkün olduğu kadar eşit dağıtılır. Çatılan kumaş, atılan yün içinde kalacak şekilde rulo yapılarak sarılır.

4. Çatılan yorgan kılıfında, dikilmeyen ağız boşluğundan uçlar ters çevrilir. Doldurma işlemi tamamlandığı için ağız kısmı dikilerek kapatılır.

5. Başka temiz bir alanda rulo açılır. Yorgan önce tersinden sonra yüzünden değnek ile dövülerek yünün yerleşmesi sağlanır.

6. Böylece yorganın doldurma işlemi tamamlanır. Yorgan yüzünün kaymaması için tercihen dikimde kullanılacak iplikle teğel yapılır. Daha sonra sırası dikilir. Çizimden önce yorgan biraz daha dövülür.

7. Çizimde kullanılacak tebeşirin ucu kazınarak inceltilir. Tebeşiri kazırken çıkan tozlar çirpi ipine bulanır. İnceltilen tebeşir pergele takılır. Çirpi ipi iki ucundan gerdirilir. İp bir noktadan 10-15 cm kadar yukarı kaldırılır. Bırakıldığında oluşan titreşimle üzerindeki tozlar, yüzeyde istenilen çizgiyi oluşturur.

8. Düz çizgiler çirpi ipi ile daireler ve yaylar pergelle, kısa mesafeler elle çizilerek çizim tamamlanır. Yorgan dikimi için ayrılan alana oturulur. (Bu zeminden 30 cm kadar yüksekte, üzeri muşambayla kaplanmış ve ayakkabısız çıkılan bir platformdur. Yorganın deseninin çizimi de yine bu alanda yapılır.) Yorgan dizlere çekilir, parmağa yüksük takılır ve dikime başlanır.

9. Teyelde kullanılan iplikler yeri geldikçe sökölerek, dikimde kullanılır. Dikim işleml bitince yorgan iki yüzünden tekrar dövölerek yün iyice yerleştirilir. Üç günde dikimi tamamlanan yorgan sahibi alana kadar yorgancının duvarına asılarak sergilenir.

Yorgan dikimine dıştan başlanır. İçe doğru devam eder. Yine dikim sağdan sola doğru yapılır.

Yorgan dikiminde uygulanan teknikleri Ankaralı yorgancılar şu şekilde isimlendirmişlerdir: Tek sıra dikiş için düz dikiş, çapraz dikiş için gömme baskı, düzgün sıra halindeki dikiş için düz baskı.

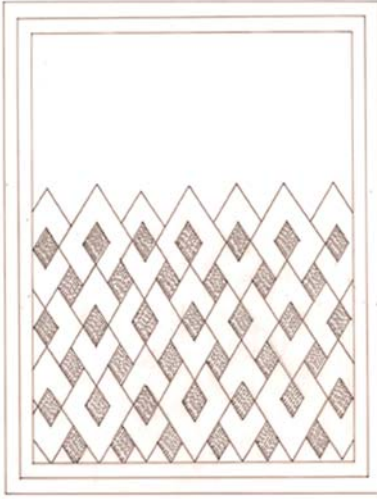
Ankara'dan Yorgan Örnekleri

Üçlü Hasır

Yöresel Adı: Üçlü Hasır; İlgili koleksiyon: Damla Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Sokullu Mehmet Paşa cad. 49/A Dikmen-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Temmuz 2007, 2. inceleme Ağustos 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, sentetik elyaf, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, düz baskı; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Çapraz kalın çizgilerle hasır görüntüsü elde edilmiş, kalın çizgiler ikişer adet paralel çizgi ile üçe bölünmüştür. Zemin olarak kalması düşünülen yerler baskılanmış, sıra dikişi ile çerçeve oluşturulmuştur.

Kıdemli Çavuş Sırması

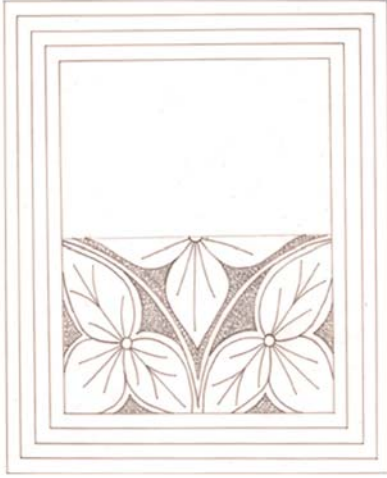
Yöresel Adı: Kıdemli Çavuş Sırması; İlgili koleksiyon: Yasin Yorgan-Perde; Koleksiyonun açık adresi: Aş. Eğlence Mah. Karlı-ova sok. 15/B Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Kalın kenarlı büyük baklava şekli biri altta biri üstte olacak şekilde yan yana ve üst üste tüm yüzeye yerleştirilmiş, sıra dikişi ile çerçeve yapılmıştır.

Yıldız Kenarlı Çapraz Papatya

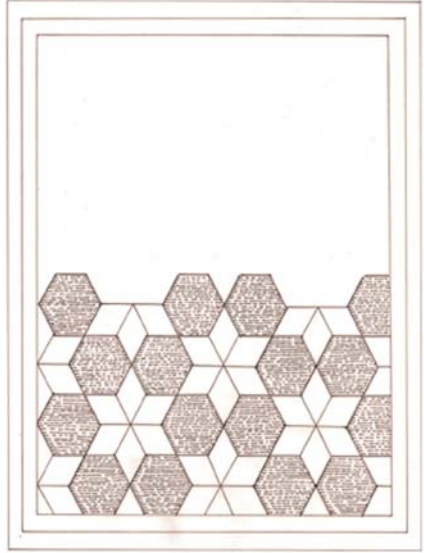
Yöresel Adı: Yıldız Kenarlı Çapraz Papatya; İlgili koleksiyon: Yasin Yorgan-Perde; Koleksiyonun açık adresi: Aş. Eğlence Mah. Karlıova sok. 15/B Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Geometrik-bitkisel; Kompozisyon: Yorganın ortasındaki verrev alana S şeklinde dallar, bu dalların iki yanına kalıpla papatyalar ve çiçeklerle bütün oluşturacak şekilde yapraklar çizilmiştir. Çiçek dalı ile kenar çerçeve arasında kalan üçgen alanlara baklava kalıbı kullanılarak küp görüntüsü verecek şekilde geometrik desenler yerleştirilmiştir.

Yapraklı

Yöresel Adı: Yapraklı; İlgili koleksiyon: Yasin Yorgan-Perde; Koleksiyonun açık adresi: Aş. Eğlence Mah. Karlıova sok. 15/B Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, düz baskı; Kullanılan renk: Gri; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Orta kısma sivri uçları kenarlara gelecek şekilde dört yaprak ve ortalarına damarları çizilmiştir. Yapraklar içbükey bir çerçeve ile sınırlandırılmış, kavisli çerçeve ile kenar çerçeve arasında kalan üçgen alanlara üç yaprak daha yerleştirilmiştir. Sıra çerçeve dört adet yapılmıştır.

Küp Yıldız

Yöresel Adı: Küp Yıldız; İlgili koleksiyon: Yasin Yorgan-Perde; Koleksiyonun açık adresi: Aş. Eğlence Mah. Karlıova sok. 15/B Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Baklava kalıbı kullanılarak oluşturulan yıldız motifi birbirine uç noktalarında değecek şekilde yerleştirilmiş, aralarında oluşan altıgen şeklindeki alanlar baskılanmıştır.

Papyon

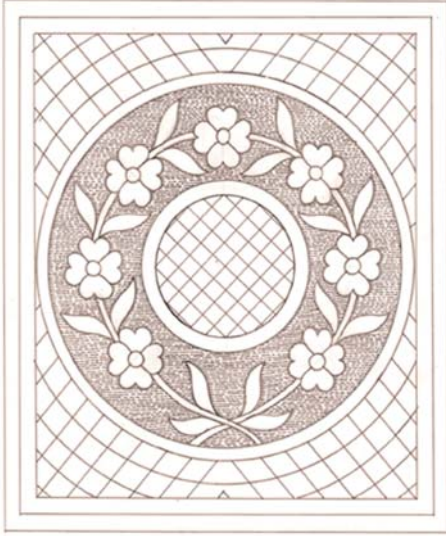
Yöresel Adı: Papyon; İlgili koleksiyon: İnci Tekkan Ticaret; Koleksiyonun açık adresi: Çekirge cad. 49A/B Keçiören-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Eylül 2006, 2. inceleme Ekim 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazî, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, yün, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Gri; Seçilen konu: Nesnelî; Kompozisyon: Yüzey çapraz şekilde karelere bölünmüştür. Kalıp ile oluşturulan karelerin karşılıklı iki kenarına içe, karşılıklı diğer iki kenarına dışa doğru yay çizilmiştir. Yayların ortasında kalan en kısa yere paralel iki çizgi ve bu çizgilerden başlayan kenar yaylara paralel birer çizgi çizilmiş böylece papyon görüntüsü oluşturulmuştur.

Yapraklı Pervane

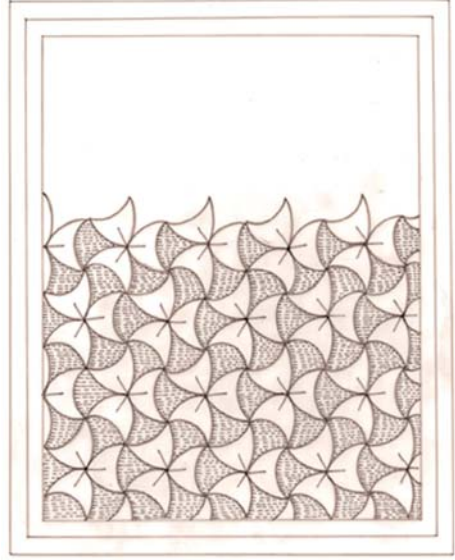
Yöresel Adı: Yapraklı pervane; İlgili koleksiyon: İnci Tekkan Ticaret; Koleksiyonun açık adresi: Çekirge cad. 49A/B Keçiören-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Eylül 2006, 2. inceleme Ekim 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Yüzey çapraz geniş karelere bölünmüş kesişme noktalarına daireler yerleştirilmiştir. Kavisli yaprak kalıbıyla dairelerin aralarında bağlantı oluşturulmuş, yapraklar daireleri sarmalayacak şekilde düzenlenmiştir.

Göbekli Papatya

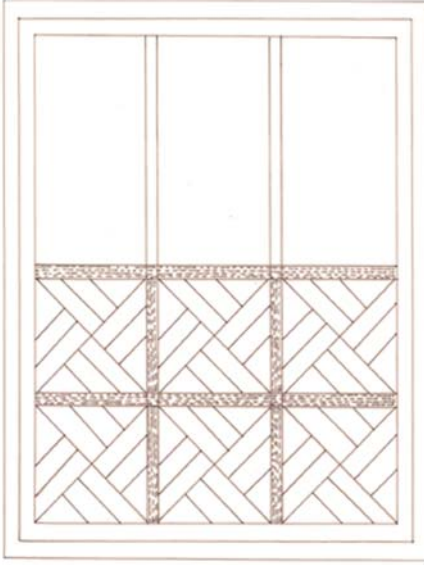
Yöresel Adı: Göbekli Papatya; İlgili koleksiyon: İnci Tekkan Ticaret; Koleksiyonun açık adresi: Çekirge cad. 49A/B Keçiören-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Haziran 2006, 2. inceleme Temmuz 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, kalıp, pergel, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Lame, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, düz baskı; Kullanılan renk: Sarı; Seçilen konu: Bitkisel-geometrik; Kompozisyon: Ortada içi çapraz kare şeklinde bölünmüş bir daire onun dışına kalıpla çizilmiş yedi adet çiçek ve çiçeklerle bütün oluşturacak şekilde yapraklar çizilmiştir. Çiçekli bölüm, daire çerçeve ile sınırlandırılmış, daire ile sıra kenar arasında kalan bölüm çirpi ipi ve pergel kullanılarak karelerle doldurulmuştur.

Kurdele

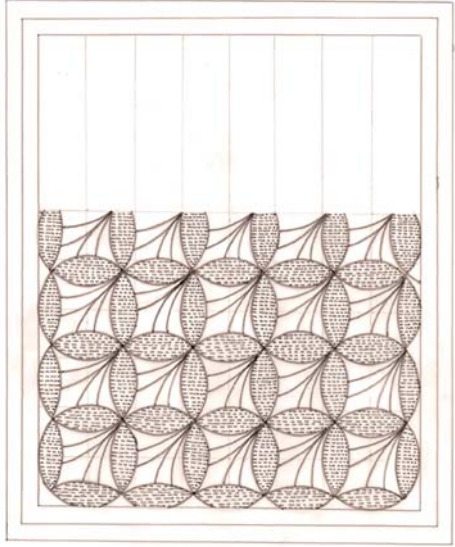
Yöresel Adı: Kurdele; İlgili koleksiyon: Arzu Yorgan; Koleksiyonun açık adresi: Yunus Emre cad. No. 60/D İncirli-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, kalıp, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Yüzey geniş verrev çizgilerle işaretlenmiştir, İki kenarı dışa bir kenarı içe doğru bombeli üç adet üçgen kalıp kullanılarak kurdele görüntüsü oluşturulmuştur. Her bir üçgenin merkezinden gövdesine doğru minik bir çizgi çizilmiş, zemin baskılanmıştır.

Parke

Yöresel Adı: Parke; İlgili koleksiyon: Arzu Yorgan; Koleksiyonun açık adresi: Yunus Emre cad. No. 60/D İncirli-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, düz basık; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Yüzey kalın çerçeveli karelere bölünmüş, her bir karenin köşegenleri çizilmiştir. Köşegenlerin çizimiyle elde edilen üçgenlere eşit aralıklı birbirine paralel üçer çizgi yerleştirilmiştir.

Yelpazeli Mekik

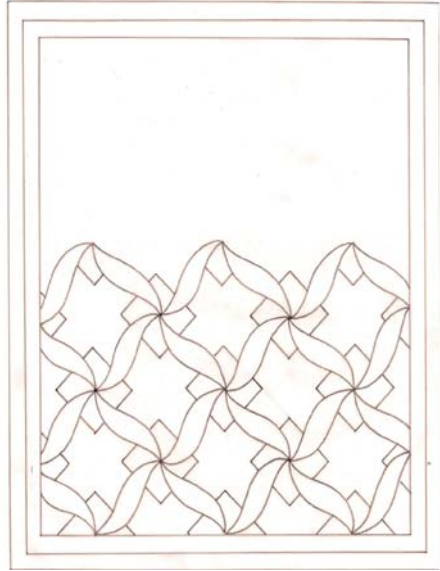
Yöresel Adı: Yelpazeli Mekik; İlgili koleksiyon: Arzu Yorgan; Koleksiyonun açık adresi: Yunus Emre cad. No. 60/D İncirli-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: El-yaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazî, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, gömme baskı; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Nesnelî; Kompozisyon: Yüzey mekik kalıbı uzunluğunda karelere bölünmüş, mekik kalıbı çizgileri ortalayacak şekilde yerleştirilmiştir. Mekiklerin ortasında kalan boşluklara uçları karşılıklı kenarlara kadar uzanan ve sağ üst köşeden çıkan dört adet yay çizilmiştir.

Aslan Kuyruklu Zambak

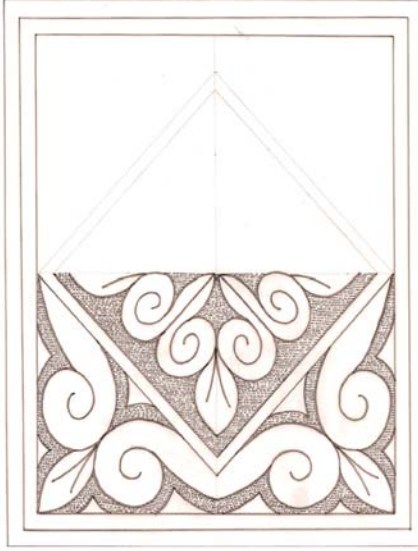
Yöresel Adı: Aslan Kuyruklu Zambak; İlgili koleksiyon: Arzu Yorgan; Koleksiyonun açık adresi: Yunus Emre cad. No. 60/D İncirli-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mayıs 2007, 2. inceleme Haziran 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz dikiş, düz baskı; Kullanılan renk: Yeşil; Seçilen konu: Figürlü-bitkisel; Kompozisyon: Ortaya büyük bir zambak motifi çizilmiştir. Motif, köşeleri eksenlerde olan çift sıra çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Sıra ile çerçeve arasında kalan üçgen alanlara iki taraflı aslan kuyruğu motifi yerleştirilmiş, kalan son küçük üçgen boşluğa iki yuvarlak ve ortaya bir sivri yaprak yerleştirilmiştir.

Çark

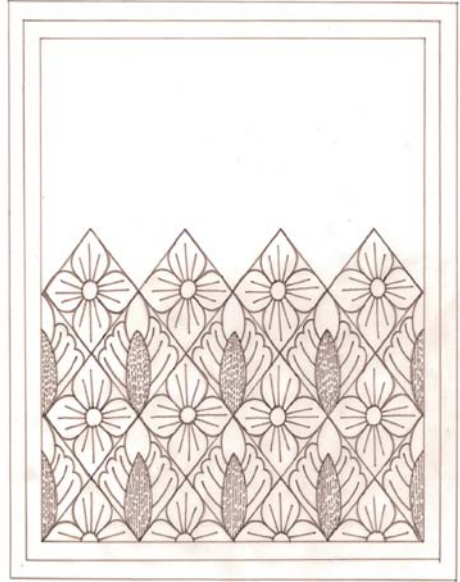
Yöresel Adı: Çark; İlgili koleksiyon: Suat Yorgan Mağazası; Koleksiyonun açık adresi: Gn. Dr. Tevfik Sağlam cad. 65/J Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ekim 2006, 2. inceleme Kasım 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, yün, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Kavisli yaprak kalıbı ile yüzey çapraz karelere bölünmüş, her bir karenin kesişme noktasında altta kalacak şekilde küçük bir kare yerleştirilmiştir.

Kalp

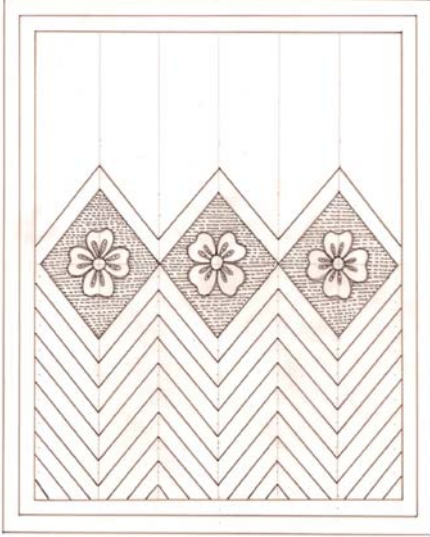
Yöresel Adı: Kalp; İlgili koleksiyon: Suat Yorgan Mağazası; Koleksiyonun açık adresi: Gn. Dr. Tevfik Sağlam cad. 65/J Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ekim 2006, 2. inceleme Kasım 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazî, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Kenarları içe doğru kıvrımlı dört adet kalp motifi orta kısma yerleştirilmiştir Kalplerin girintili kısımlarına birer yaprak ve yaprakların içine de iki küçük çizgi çizilmiştir. Bu şekilde hazırlanan kalp motifi düz bir çerçeve ile sınırlandırılmış, çerçeve ile sınır arasında kalan üçgen alana kıvrımları ortada birleşen desen yerleştirilmiştir.

Baklavalı papatya

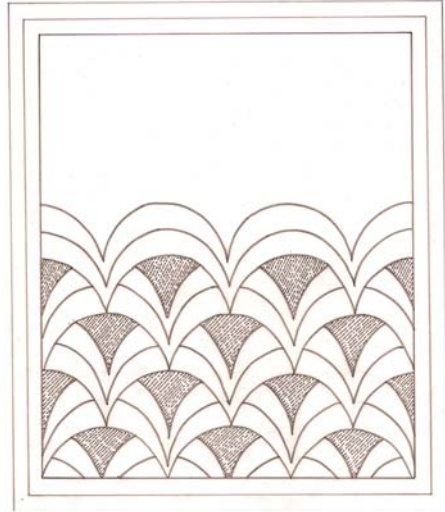
Yöresel Adı: Kalp; İlgili koleksiyon: Suat Yorgan Mağazası; Koleksiyonun açık adresi: Gn. Dr. Tevfik Sağlam cad. 65/J Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Kırmızı; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Çapraz karelere bölünen yüzeyde bir sıradaki karelere papatya motifi yerleştirilmiş, diğer sırada alt kısma küçük bir mekik ve mekik çevresine kıvrımlı yapraklar çizilmiş, yaprakların orta kısımlarına kavisli minik çizgiler yapılmıştır.

Zikzaklı Menekşe

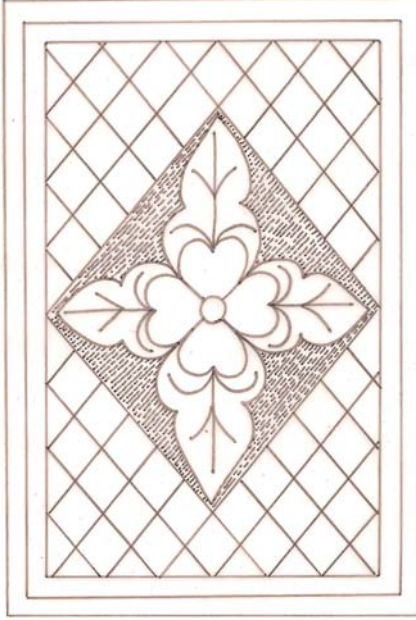
Yöresel Adı: Zikzaklı Menekşe; İlgili koleksiyon: Aydın Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Demetgül Mah. 6. sok. 46/B Deme-tevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Aralık 2006, 2. inceleme Ocak 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, yün, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Bitkisel-geometrik; Kompozisyon: Orta kısma kalıpla üç adet menekşe yerleştirilmiş, menekşeler alttan ve üstten yüzey boyunca kırık çizgilerle çerçevelemiştir.

Şemsiye

Yöresel Adı: Şemsiye; İlgili koleksiyon: Aydın Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Demetgül Mah. 6. sok. 46/B Demetevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Aralık 2006, 2. inceleme Ocak 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 4 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Mor; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Çift sıra yapılan yayların üst sırada ortalarından başlayan yine çift sıra yay düzeni yüzey boyunca tekrarlanmıştır. Yaylar ortada kalın, uçlarda sivri olacak şekilde düzenlenmiştir.

Tek Göbekli Bebek Yorganı

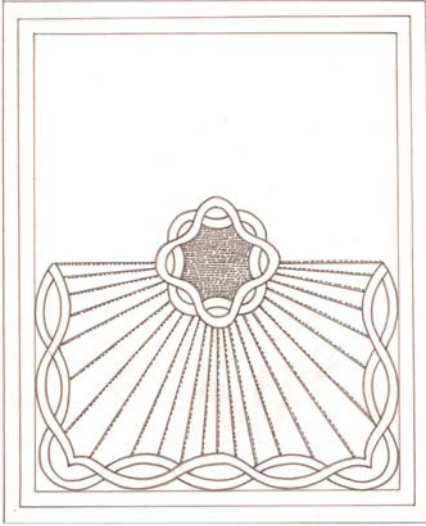
Yöresel Adı: Tek göbekli bebek yorganı; İlgili koleksiyon: Senem Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Sokullu Mehmet Paşa cad. 90/C Dikmen-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ekim 2006, 2. inceleme Kasım 2006; Ürünün cinsi: Bebek yorganı; Ürünün boyutları: 100x150 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 1 kg. 250 gr. ; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, kalıp, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Geometrik-bitkisel; Kompozisyon: Orta kısma çiçek motifi ve taç yapraklara bitişik yaprak motifi yerleştirilmiş, çizgi ile sınırlandırılmıştır. Çizgi ile sıra arası küçük karelere bölünerek düzenleme yapılmıştır.

Oklu Çavuş Sırması

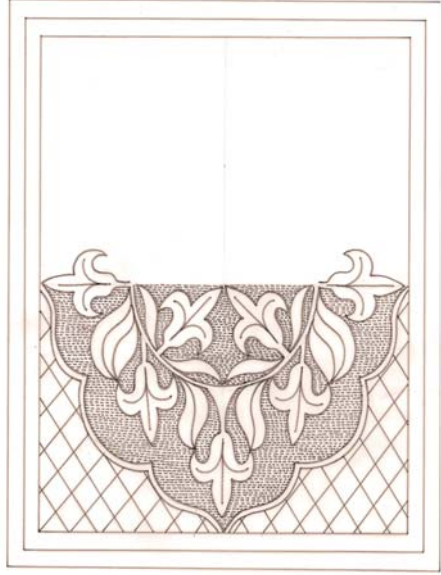
Yöresel Adı: Oklu Çavuş Sırması; İlgili koleksiyon: Senem Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Sokullu Mehmet Paşa cad. 90/C Dikmen-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ekim 2006, 2. inceleme Kasım 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yük-sük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Saten, yün, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Yeşil; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Küçükten büyüğe doğru üst üste yerleştirilmiş üçgenler ve en üstteki üçgenin on santim kadar içinden başlayan yeni bir üçgen düzeni yanlarda birbirlerine değecek şekilde yerleştirilmiş, üçgenler arasında kalan boşluklar çavuş rütbesini anımsatan kırık çizgilerle doldurulmuştur.

Güneş

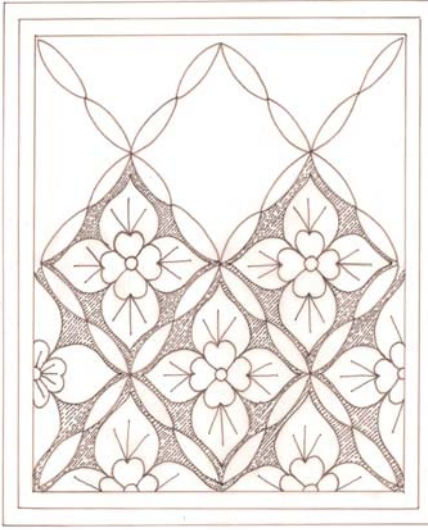
Yöresel Adı: Güneş; İlgili koleksiyon: Merve Mefruşat; Koleksiyonun açık adresi: Akın cad. No. 48 Yenimahalle-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Şubat 2007, 2. inceleme Mart 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Bej; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Orta kısma çift sarmaldan bir daire yerleştirilmiş, kenarlar da yine sarmaldan bir çerçeve oluşturulmuştur. Daire ve çerçeve sarmalın arasında kalan alan ince, sık çizgilerle bölünmüştür.

Göbekli Orkide

Yöresel Adı: Göbekli Orkide; İlgili koleksiyon: İncirli Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Yunus Emre cad. 110/ A İncirli-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Şubat 2007, 2. inceleme Mart 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: El-yaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Geometrik-Bitkisel; Kompozisyon: Orta kısma kalıpla çiçekleri merkezde birleşen dört adet orkide ve yaprakları çizilmiştir. Bu orkideler daire şeklinde bir dallla sınırlandırılmış dalın dış kısmına çiçekleri dışa ve kenarlara bakacak şekilde orkide motifi ve iri yaprakları yerleştirilmiştir. Bu düzenlemenin dış kısmına kavisli bir çerçeve yapılmış, çerçeve ile sıra arasında kalan alan karelere bölünmüştür.

Dört Orta

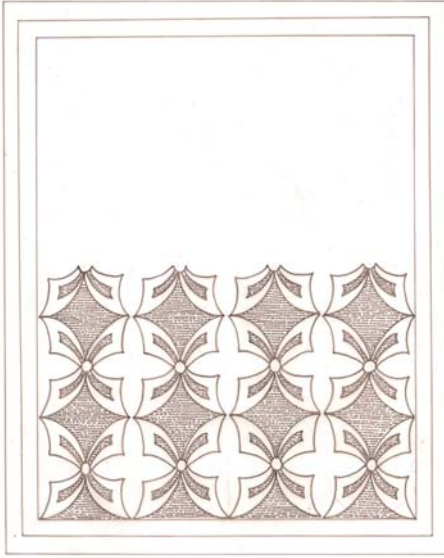
Yöresel Adı: Dört Orta; İlgili koleksiyon: Prenses Çeyiz; Koleksiyonun açık adresi: Çekirge cad. 65/ A Keçiören-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Temmuz 2007, 2. inceleme Ağustos 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Yüzey çapraz karelere bölünmüş, çizgiler mekek kalıbı belirlenmiştir. Ortada kalan dört bölüme kalıpla çiçek ve yaprakları çizilmiş, kenarlarda kalan üçgen kısımlara yine çiçek ve yapraklar yarım olacak şekilde yerleştirilmiştir.

Laleli

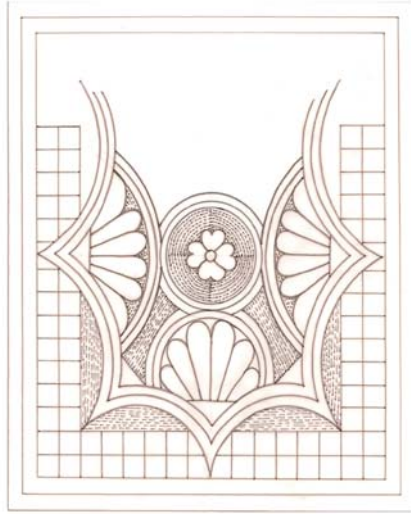
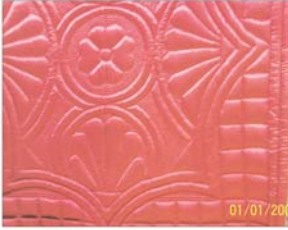
Yöresel Adı: Laleli; İlgili koleksiyon: Nil Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Büyükelçi sok. 17/C Kavaklıdere-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Nisan 2007, 2. inceleme Mayıs 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazî, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Somon; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Merkezde eksenler üzerinde kalıpla çizilmiş lale motifleri ve lalelerin arasında yapraklar yer almaktadır. Motif kalın düz çerçeve ile sınırlandırılmış. Çerçevenin üstüne uçları köşelere bakacak şekilde birer lale daha yerleştirilmiş sıra ile çerçeve arasında kalan alan midye kalıbı kullanılarak doldurulmuştur.

Fiyonk

Yöresel Adı: Fiyonk; İlgili koleksiyon: Örnek Çeyiz; Koleksiyonun açık adresi: Suadiye cad. 64/A Yenimahalle-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ocak 2007, 2. inceleme Şubat 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Kalıp kullanılarak ve düz sıra takip edilerek tüm yüzeyde fiyonk modeli uygulanmıştır.

Hanım Parmağı

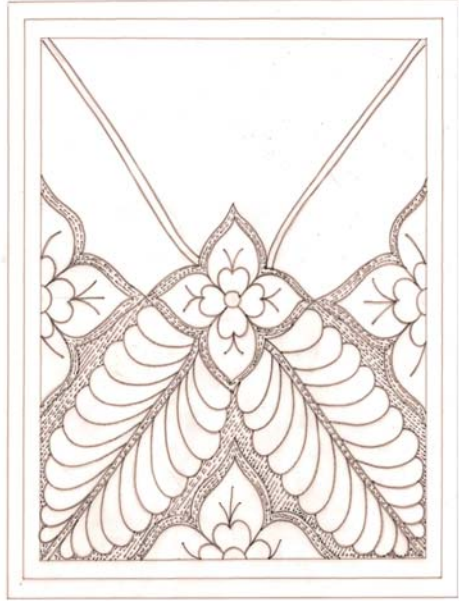
Yöresel Adı: Hanım Parmağı; İlgili koleksiyon: Mesnevi Yorgan ve Çeyiz; Koleksiyonun açık adresi: Mesnevi Sok. No. 21 Çankaya-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ocak 2007, 2. inceleme Şubat 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Geometrik-bitkisel; Kompozisyon: Ortaya kalıpla bir çiçek ve bunun dışına iki sıra daire çizilmiştir. Yine daire ve kavisli çerçeve içine yerleştirilmiş damla motifi, ortadaki dairenin dört yanında yer almaktadır. Kavisli çerçeveler ile sıra arasında kalan alan karelerle doldurulmuştur.

Göbekli Çarkıfelek

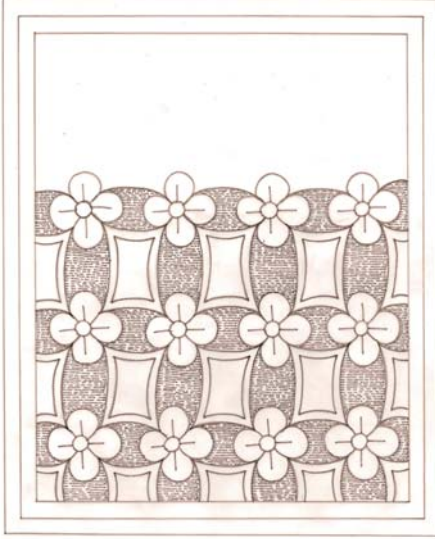
Yöresel Adı: Hanım Parmağı; İlgili koleksiyon: Mesnevi Yorgan ve Çeyiz; Koleksiyonun açık adresi: Mesnevi Sok. No. 21 Çankaya-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ocak 2006, 2. inceleme Şubat 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Kadife, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Orta kısma kalıpla çizilen çiçek ve yapraklar çelenk şeklinde kavisli yapraklarla oluşturulan bir çerçeveye sınırlandırılmıştır. Çelenk ile köşeler arasında kalan üçgen alanlara ortalarına birer damla ve iki yanlarına kavisli yapraklar yerleştirilerek kompozisyon tamamlanmıştır.

Defne Dalı

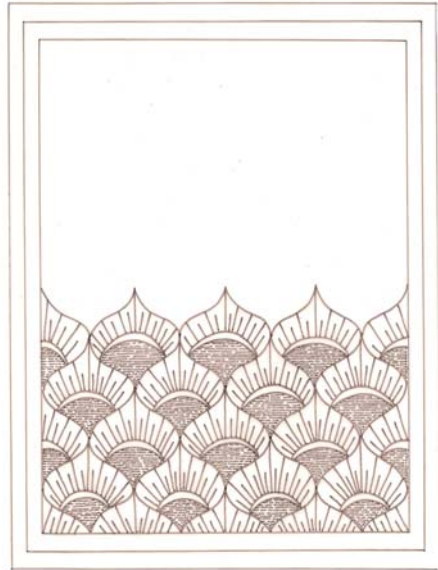
Yöresel Adı: Defne Dalı; İlgili koleksiyon: Zümrüt Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Göveren Sok. Pazariçi 17/C Aydınlikevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Eylül 2006, 2. inceleme Ekim 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, yün, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Beyaz; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Ortaya kalıpla çiçek ve yapraklar çizilmiş, orta motiften köşelere kadar art arda gelen kavisli yapraklar yerleştirilmiştir. Kenarların ortalarında kalan boş alanlara yarım çiçek ve yaprak çizimiyle kompozisyon tamamlanmıştır.

Papatya

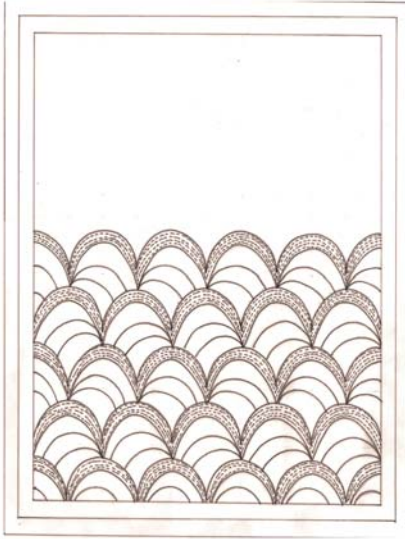
Yöresel Adı: Papatya; İlgili koleksiyon: Zümrüt Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Göveren Sok. Pazarıçı 17/C Aydınlikevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Temmuz 2006, 2. inceleme Ağustos 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Gri; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Düzgün sıralar halinde kareler ve karelerin köşelerine çiçekler yerleştirilerek yapılan düzenleme tüm yüzeyde uygulanmıştır.

Gelin Tacı

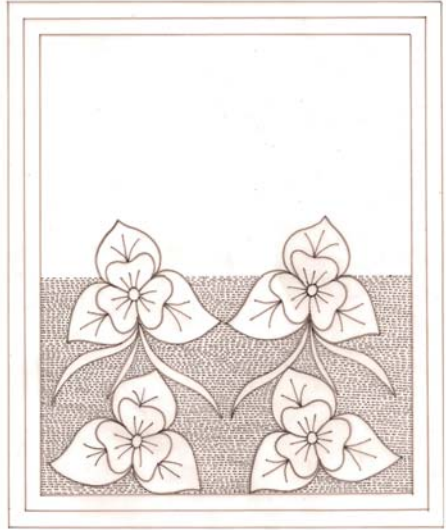
Yöresel Adı: Gelin Tacı; İlgili koleksiyon: Zümrüt Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Göveren Sok. Pazariçi 17/C Aydınlikevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Temmuz 2006, 2. inceleme Ağustos 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Kırmızı; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Taç şeklindeki kalıp aralıksız tüm yüzeye çizilmiş, tacın üzerine bir tam bir yarım çizgiler yapılarak kompozisyon oluşturulmuştur.

Yelken

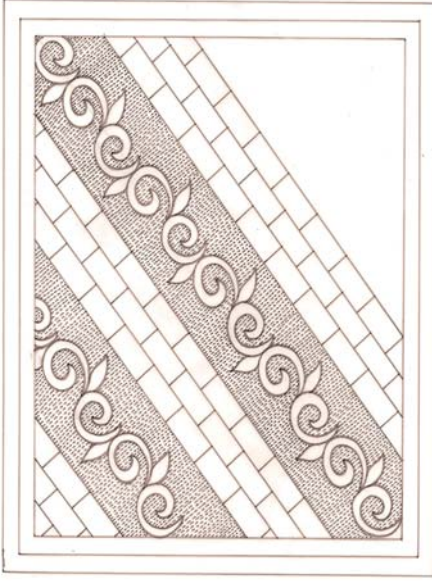
Yöresel Adı: Yelken; İlgili koleksiyon: Zümrüt Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Göveren Sok. Pazarıçı 17/C Aydınlikevler-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Haziran 2006, 2. inceleme Temmuz 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Düz baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Pembe; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Kalıpla çizilen yayların içine bir sıra sağdan, bir sıra soldan başlayan ve alanı üçe bölen yaylar çizilerek kompozisyon oluşturulmuştur.

Menekşe

Yöresel Adı: Menekşe; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Kalıp kullanılarak yüzeye altı adet menekşe, yaprakları ve zarif sapları çizilmiştir.

Saray Nakışı

Yöresel Adı: Menekşe; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Bitkisel-geometrik; Kompozisyon: Bir sağa bir sola doğru ve birbirlerine değecek şekilde çizilen spirallerin birleşme yerlerine birer yaprak yerleştirilmiş, iki yanındaki boşluklara tuğla görüntüsü verecek şekilde dikdörtgenler yapılmıştır. Bu kompozisyon yüzeye verrev olarak uygulanmıştır.

Tütün Yaprağı

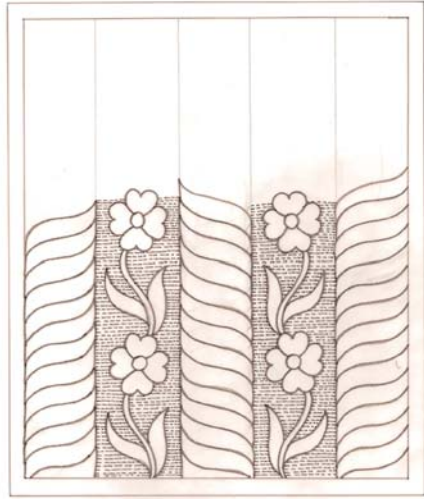
Yöresel Adı: Tütün Yaprağı; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Sarı; Seçilen konu: Bitkisel; Kompozisyon: Uçları sivri kavisli yaprak kalıpları ile yüzeye verev yollar yapılmış, yaprakların orta noktada çiçek görüntüsü vermesi sağlanmıştır. Yaprakların ortalarına birer çizgi çekilmiştir.

Kelebek

Yöresel Adı: Kelebek; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Bitkisel-figürlü; Kompozisyon: Orta kısma sekiz yapraklı bir çiçek, eksenler üzerine yapraklar, yaprakların arasında kalan alana kelebek motifi çizilmiş, desen çelenk şeklinde yapraklarla hazırlanmış çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Köşelerde kalan küçük boşluklar üç yaprak ile doldurulmuştur.

Yapraklı Menekşe

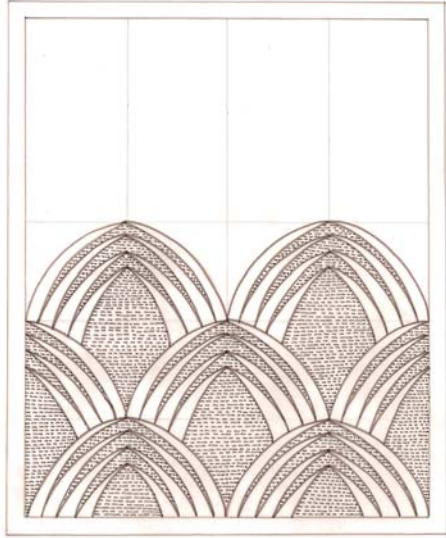
Yöresel Adı: Kelebek; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Bitkisel-figürlü; Kompozisyon: Bir sıra üst üste yerleştirilmiş yaprak, bir sıra da çiçek, yaprakları ve sapı ile oluşturulan kompozisyon yorgan boyunca tekrarlanmıştır.

Parkeli Çapraz Karanfil

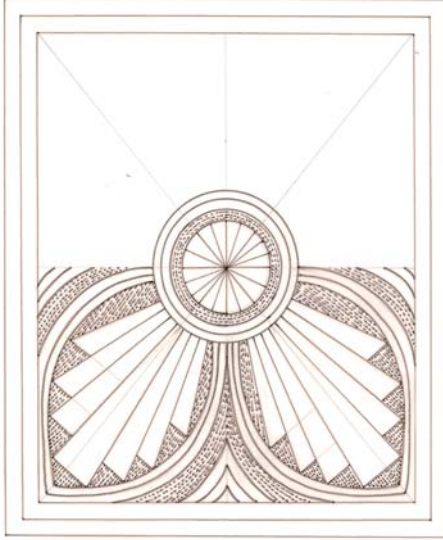
Yöresel Adı: Parkeli Çapraz Karanfil; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükkesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Eflatun; Seçilen konu: Bitkisel-geometrik; Kompozisyon: Orta kısımda verev geniş alana karanfil ve yaprakları kıvrımlı şekilde yerleştirilmiş, yanlarda kalan üçgen alanlara çift sıra hasır yapılmıştır.

Fildişi

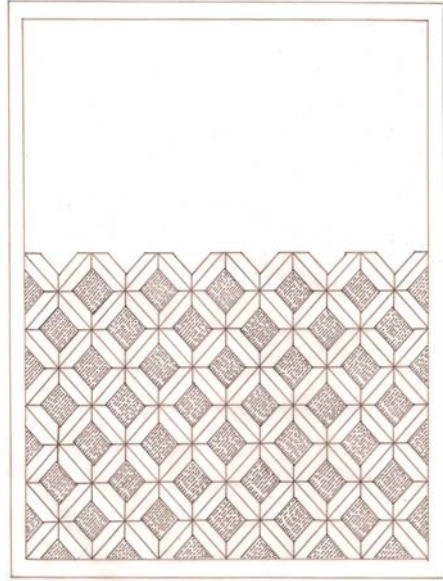
Yöresel Adı: Fildişi; İlgili koleksiyon: Özel Yorganevi; Koleksiyonun açık adresi: Nenehatun cad. 17/A Küçükesat-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Mart 2007, 2. inceleme Nisan 2007; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Nesneli; Kompozisyon: Fildişi kalıbı ile dört tane yan yana ve karşılıklı olarak elde edilen model tüm yüzeyde uygulanmıştır.

Yediok

Yöresel Adı: Yediok; İlgili koleksiyon: Oflular Perde Yorgan Dikimevi; Koleksiyonun açık adresi: Kasalar Karlıova sok. 26/D Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Eylül 2006, 2. inceleme Ekim 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3,5 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, yün, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Ortada on altıya bölünmüş bir daire, onun dışına üç adet halka yerleştirilmiş, son halkadan köşelere doğru yedişer ok çizilmiş bu oklar da halkalarla sınırlandırılmıştır.

Zarf

Yöresel Adı: Zarf; İlgili koleksiyon: Oflular Perde Yorgan Diki-mevi; Koleksiyonun açık adresi: Kasalar Karlıova sok. 26/D Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Eylül 2006, 2. inceleme Ekim 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Elyaf atma makinesi, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura; Kullanılan gereçler: Lame, yün, yorganlık astar, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı, düz dikiş; Kullanılan renk: Sarı; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Yüzey hem çapraz hem de düz şekilde karelere bölünmüş ortada oluşan kareler baskılanarak zarf oluşturulmuştur.

Yıldız

Yöresel Adı: Yıldız; İlgili koleksiyon: Maçka Yorgan ve Mefruşat; Koleksiyonun açık adresi: Aş. Eğlence Mestan sok. 7/A Etlik-Ankara; İnceleme tarihi: 1. inceleme Ekim 2006, 2. inceleme Kasım 2006; Ürünün cinsi: Çift kişilik yorgan; Ürünün boyutları: 190x220 cm; Kullanılan dolgu malzemesi miktarı: 3 kg; Kullanılan araçlar: Hallaç, dikiş makinesi, dikiş iğnesi, yüksük, terazi, çirpi ipi, değnek, cetvel, mezura, kalıp; Kullanılan gereçler: Saten, pamuk, mermerşahi, uygun renkte iplik, tebeşir; Uygulanan teknik: Gömme baskı; Kullanılan renk: Mavi; Seçilen konu: Geometrik; Kompozisyon: Dört köşeli yıldız kalıbı kullanılmış ve yıldızların uçları birbirine değecek şekilde yerleştirilmiştir.

Kaynak Kişiler

- Ömer Adıgüzel, d. 1959, ilkokul mezunu, açık adres: Nenehatun cad. 7/A Küçükcesat-Ankara
- Ersan Aksoy, d. 1943, ilkokul mezunu, açık adres: Nenehatun cad. 17/A Küçükcesat-Ankara
- Yaşar Aslan, d. 1965, ilkokul mezunu, açık adres: Çekirge cad. 49/A-B Keçiören-Ankara
- Talip Aydın, d. 1962, ilkokul mezunu, açık adres: Demetgül Mh. 46/B Demetevler-Ankara
- Selami Çıkla, d. 1971, ilkokul mezunu, açık adres: Yunus Emre cad. 110/A İncirli-Ankara
- Bahri Çolak, d. 1947, ilkokul mezunu, açık adres: Akın cad. No. 48 Yenimahalle-Ankara
- Sezgin Çolak, d. 1976, ilkokul mezunu, açık adres: Aşağı Eğlence Mah. Karlıova Sok. 15/B Etlik-Ankara
- Veysel Çolak, d. 1967, ilkokul mezunu, açık adres: Sokullu Mehmet Paşa cad. 90/C Dikmen-Ankara
- Hacı Delibaş, d. 1967, ilkokul mezunu, açık adres: Şakir Baki sok. 10/c Yukarı Ayrancı-Ankara
- Mustafa Dursun, d. 1942, ilkokul mezunu, açık adres: Kızılarpınarı cad. 72/E Keçiören-Ankara
- Duran Karlangıç, d. 1974, ilkokul mezunu, açık adres: Çekirge cad. 65/A Keçiören-Ankara
- Ergün Kazancı, d. 1960, ilkokul mezunu, açık adres: Yunus Emre cad. 60/D İncirli-Ankara
- Yaşar Keskin, d. 1969, ilkokul mezunu, açık adres: Sokullu Mehmet Paşa cad. 49/A Dikmen-Ankara
- Hulusi Kural, d. 1959, lise mezunu, açık adres: Aş. Eğlence Mestan sok. 7/A Etlik-Ankara
- Suat Kural, d. 1977, ilkokul mezunu, açık adres: Gn. Dr. Tevfik Sağlam cad. 65/J Etlik-Ankara
- Yavuz Küz, d. 1950, ortaokul mezunu, açık adres: Göveren sok. Pazarı 17/C Aydınlikevler-Ankara

Erol Şahin, d. 1960, ilkokul mezunu, açık adres: Suadiye cad. 64/A Yenimahalle-Ankara

İdris Uzunhasanoğlu, d. 1951, ortaokul mezunu, açık adres: Kasalar Karlıova sok. 26/D Etlik-Ankara

Ahmet Yavuz, d. 1956, ilkokul mezunu, açık adres: Mesnevi sok. No. 21 Çankaya-Ankara

Biröl Yavuz, d. 1966, ortaokul mezunu, açık adres: Büyükelçi sok. 17/C Kavaklıdere-Ankara

Isparta'da Yorgancılık

Deniz Çeliker*

Filiz Nurhan Ölmez**

El İşi Yorgan Dikimi¹

El işi yorgan dikme işlemi çatı çatma, ön dövme, doldurma, teyel, son dövme, orta bularak desen çizimi ve model dikme olmak üzere temel olarak altı işlem ile gerçekleştirilmektedir. Bu işlemlerden dövme işlemi yorganın dikime başlanmasından bitimine kadar birkaç kez tekrarlanır.

Yorgan dikimi *çatı çatma* işlemi ile başlar. 230 cm saten ve astarın birleştirilerek üç tarafından dikilmesi işlemine çatı çatma denilmektedir. Çatılan astar ve yüzün açık olan kısmından önceden atılmış (kabartılmış) pamuk doldurulmaktadır. Açık kalan kenar dikildikten sonra, düz bir zemine serilen yorgan, önce tersinden sonra yüzünden değnekle dövülmektedir. Bu *ön dövme* işleminin yapıl-

* Deniz Çeliker, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Sanat ve Tasarım Öğrencisi, Isparta. denizdemirhan@gmail.com

** Doç. Dr. Filiz Nurhan Ölmez, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta. fnozan@hotmail.com

¹ Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi 2084-YL-09 nolu projeden derlenmiştir.

masının nedeni, pamuğun yorganın içinde homojen bir şekilde yayılmasını sağlamaktır. Ön dövmeyle yorgan *doldurma* işlemi tamamlanmış olmaktadır. Pamuk dövüldükten sonra dikim esnasında astar ve yüz içinde kayarak, farklı bölgelerde toplanmaması/öbekleşmemesi için yorgana gelişi güzel aralıklarla *teyel* dikişi atılmaktadır. Bu işlemden sonra daha yumuşak ve daha az sayıda vuruşla yorgan tekrar dövülür. Son dövme işlemiyle, *teyel* dikişi esnasında hareketlenen pamuğun, model dikmeden önce son kez yerleştirilmesi sağlanmaktadır.

Yorgan dikimine kıyılar dikilerek başlanmaktadır. Modele ya da ustanın tercihinə göre kıyı dikişi bir ya da iki sıra yapılabilir. Yorganın desenlendirilmesinde, motiflerin yerleşeceği noktalar ve orta bulma çırpı ipi ile yapılmaktadır. *Orta bulma* işlemi şu şekildedir; çırpı ipi tebeşire bulandıktan sonra yorganın iki çapraz ucundan gerilmekte ve orta 5-10 cm çekilerek bırakılmaktadır. Diğer çapraz köşeden de aynı işlem yapılarak yorganın ortası bulunmaktadır böylece yorgan 4 bölgeye ayrılmış olmaktadır. Çırpı ipi ile belirlenen çizgi ve boş alanlar cetvelle ölçülerek motiflerin konacağı bölgeler, tebeşirle işaretlenmektedir. Bu işlemlerden sonra kalıpla çizime geçilmektedir.

Çırpı ipi ile bölünmüş ve kıyı dikişi tamamlanmış yorgan üzerine *desen çizimi* sabun ile yapılmaktadır. Desen çiziminden önce sabun ucu sivriltilmekte, kalıp belirlenen noktalara yerleştirilerek, sabunla etrafından geçilip, yüzün üzerine desenin şekli çıkartılmaktadır. Desende düz çizgiler varsa, çırpı ipi ile bu bölgede çırpma işi tekrarlanarak çizgiler yüzün üzerine çıkartılmakta ve desenlendirme işi tamamlanmaktadır.

Deseni tamamlanmış yorganın *dikiş* işlemi yorgan dikimi için ayrılmış, zeminden yüksek, ayakkabı ile çıkılmayan düz bir zeminde gerçekleştirilmektedir. Bu alana düz bir şekilde yorgan serilmekte, usta bu zemine çıkarak oturmakta ve yorganı kucağına çekerek dikme işlemine başlamaktadır. Dikiş işlemi sırasında *teyel* iplikleri, oldukları noktaya ginceye kadar sökülmemekte, usta yorganı diktikçe önüne gelen *teyel* ipliklerini sökmekte, eğer *teyeli* yorgan dikiminde kullandığı renkte iplikle atmışsa söktüğü ipliği dikişte kul-

lanmaktadır. Dikimi biten yorgan tekrar hafif bir şekilde dövülerek silkelenmekte ve siparişi veren kişi teslim alıncaya kadar, dükkanda gerili halde bulunan iplere asılarak sergilenmektedir.

Isparta İli Yorgancılık Sanatında Kullanılan Teknikler

Isparta ili yorgan dikiminde çırpma ve kalıp teknikleri kullanılmaktadır. *Çırpma tekniği*, yorganın desenlendirilmesi sırasında düz dikişlerin belirlenmesinde ya da kalıp kullanılmayan motiflerin desenlendirilmesinde kullanılmaktadır. Desen ya da çizgi, tebeşire bulanmış çırpma ipinin, yorgan yüzü üzerinde bıraktığı iz, el dikişi ile dikilmesi yoluyla oluşturulmaktadır. Isparta ilinde çırpma tekniği, dikişin sıklığına ya da yönüne bağlı olarak oluşturduğu desene göre, balgameç, sıklama, balpeteği gibi farklı isimler almaktadır. Tek bir yönde iğnenin milimetrelık aralıklarla batıp çıkarak oluşturduğu dikiş türü “balgameç”, çapraz olarak batıp çıkması ile oluşan dikiş türü ise “sıklama” olarak adlandırılmaktadır. “Balpeteği” ise sıklama ve balgamece göre daha geniş aralıklarla iğnenin batıp çıkarak yüzeyi doldurması ile oluşturulmaktadır. Bu teknikte aralıklar 1 ya da 2 cm olabilmektedir.

Kalıp tekniğinde ise modele uygun motifler mukavva üzerine çizilip, kesilmekte, yorgan yüzüne yerleştirilen bu kalıpların etrafı kuru ve ucu inceltilmiş sabunla çizilerek, motif çıkartılmaktadır. Dikme işlemi bu çizgiler takip edilerek yapılmaktadır. Yorgancılık sanatında sıklıkla karşılaşılan oyulgama tekniği Isparta ilinde “olgalama” olarak söylenmekte ve bu teknik yorgan ustalarınca uygulanmamaktadır. Emekli yorgancı Salih Ümitli, oyulgama tekniğinin Isparta yorgan dikiminde kullanılmadığını söyleyerek, bu tekniğin geçmişte basma yorganlarda, teyele benzer bir dikiş tekniği ile kullanıldığını ve bu teknik ile desen oluşturulmadığını belirtmiştir. Yine Ümitli’ye göre oyulgama tekniği, dolgu malzemesinin astar ve yüz içinde yığılması için alttan ve üstten rastgele dikişlerle tutturma işlemidir. Ayrıca bu teknikle atılan dikişler, kolaylıkla sökülebildiği için yorganın dolgu malzemesinin yıkanması ve yeniden doldurulmasına olanak sağlamaktadır (Ümitli, 15.08.2010, Isparta).

Kullanım Alanlarına Göre Yorgan Türleri

Isparta ilinde kullanım alanlarına göre 4 tür yorgan dikimi yapılmaktadır. Bunlar bebek yorganları, günlük kullanım yorganları, sünnetlik veya çeyizlik yorganlar olarak sınıflandırılmıştır.

Doğumda hediye götürülen bebek yorganları, kız çocukları için pembe, kırmızı, eflatun, yavruağzı renkte; erkek çocukları için ise mavi, yeşil veya sarı renklerde dikilmektedir. Genellikle pamuk dolgu kullanılan bebek yorganları, 100x150 cm. ölçülerinde ve 1 kg. pamuktan ya da 1,5 kg. yünden dikilmektedir.

Günlük kullanım amacı ile dikilen tek kişilik yorganlar 160x210 cm, çift kişilik yorganlar 190x230 cm ölçülerindedir. Dolgu malzemesi, kullanacak kişinin tercihine göre pamuk, yün ya da elyaf olabilmektedir. Tek kişilik yorganlarda 3 kg pamuk, 4 kg yün kullanılmaktadır. Tek kişilik yorganlar günlük olarak kullanılacaksa çoğunlukla basma kumaşla, misafir için dikilmişse saten kumaşla hazırlanmaktadır.

Çift kişilik saten yorgan olarak dikilen sünnetlik yorganlarda desen ya da renk seçimi tüketiciye bağlıdır. Genellikle 190x230 cm ölçülerinde çift kişilik olarak dikilen bu yorganlarda kullanılacak olan dolgu malzemesinin miktarı ise cinsine göre değişmektedir. Pamuk yorganlar için 3,5 kg pamuk, yün yorganlarda ise 4,5 kg yün yeterli olmaktadır.

Isparta ilinde sünnetlik olarak dikilen yorganlar, sünnet yatağı bozulduğunda havalandırılarak yüklüklere kaldırılmaktadır. Sünnet çocuğu büyüyüp evlenme çağına geldiğinde bu yorgan çeyiz olarak kendisine hediye edilmektedir. Bu nedenle çeyizlik yorgan aynı zamanda sünnetlik yorgan olarak da kullanılmaktadır.

Isparta Yorganlarının Desen, Motif ve Kompozisyon Özellikleri

Isparta ili yorganlarında kullanılan desenler ya yorganı diken ustanın çıraklıktan öğrendiği şekilde uygulaması ya da ustanın haval gücüne bağlı olarak şekillenmektedir. Bu nedenle önceden var olan bir desen bire bir uygulanabildiği gibi, ustanın hüneri ile yeni

bir desene de dönüşebilmektedir. Genellikle desenler *model* olarak bilinmekte, uygulanan motif ya da kompozisyon bütününe bakılarak isimlendirilmektedir. Ancak bu kompozisyonlara ya da motiflere yüklenmiş herhangi bir sembolik anlam bulunmamaktadır.

Desenlendirmede, köşe ve göbeğin belirgin olduğu, merkezden gelişen veya sıralamalı kompozisyonlar yaygın olarak uygulanmaktadır. Kompozisyonları oluştururken uygulanan motifler menekşe, gül, lale, karanfil, kabakçiçeği, defneyaprağı, yaprak gibi bitkisel; baklava, ay (Şekil 1), güneş, midye, parke, yıldız, s, z, zigzag gibi geometrik; tavus kuşu, kelebek gibi figürlü; mekik, pervane, fiyonk gibi nesnel motifler olmak üzere dört grup altında sınıflandırılmıştır.

Isparta ilinde bugün en çok tercih edilen “kabak çiçeği” desenli yorganlardır (Şekil 2). Kabak çiçeğinden başka uygulanan desenler ise İzmir Gülü, Köşegöbek, Yonca, Defne Dalı, Beş Çiçek, Muz Dalı, İzmir Menekşesi, Beşinci Gül, Yarmalı İzmir Gülü, Çift Menekşe, Kareli Zambak, Yıldız, Baklava, Zincir Kare, Parke, Sinili, Düz Pervane, Bal Peteği, Çavuşlu, Kurdele, Papyon, Hasır Örgüsü, Badem Şekeri, Çiftli karanfil (Şekil 6), Çiftli Tavus Kuşu (Şekil 7), Menekşeli (Şekil 8) motiflerini taşıyan desenlerdir. Atom Mekik (Şekil 3-5), Sabrina (Şekil 4) ve Sık Dikişli gibi Isparta’ya özgü desenlerin artık kataloglardan çıkarılmış olduğu ve uygulanmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 1.
Ay desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 1’de görülen ay desenli yorgan, Ali Yıldırım tarafından İpekkel Yorgan Sarayı’nda 1985 yılında dikilmiştir. Yorgan 200x250 cm ebatlarında olup, çeyiz için sipariş üzerine kalıp ve çırpma tekniği ile dikilmiştir. Yorganda yüz olarak ipek saten, astar olarak beyaz patiska kullanılmıştır. Kompozisyon, tek bir motif kalıbının kaydırma ile sıralanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 2.
Beşli Kabak Çiçeği desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 2’de görülen ve yine Ali Yıldırım tarafından 1985 yılında dikilen *Beşli Kabak Çiçeği* deseni, Isparta’da en çok tercih edilen ve modası hiç geçmemiş bir örnektir. Yorgan 200x250cm ebatlarında olup, yüz için ipek saten, astar için patiska, dolgu olarak pamuk kullanılmıştır. Yine çeyiz için dikilmiş bu yorganda en çok tercih edilen renk, mürdüm ve kırmızıdır. Kompozisyon, menekşeli kalı-

bının iki küçük, iki büyük yarmalı yaprak kalıbından düzenlenmiştir. Kaymalı olarak sıralanan motiflerin boşlukları balgameç ile dolgulanmıştır.

Şekil 3.
Atom Mekik desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 3'te görülen Atom Mekik deseni, Isparta iline özgü bir örnektir. Üzeyir Yıldırım tarafından 1970 yılında dikilen yorgan 200x250 cm ebatlarında olup, kalıp ve çırpma tekniği ile dikilmiştir. Yüz için ipek saten, astar için beyaz patiska kumaş, dolgu olarak pamuk kullanılan yorgan, çift kişilik ve çeyizlik yorgan olarak hazırlanmıştır. Dört mekik kalıbından göbekte yeni bir mekik oluşturulması ile düzenlenen kompozisyonun boşlukları baklava motifleri ile süslenmiş, kalıpların içi ise sıklama ile doldurulmuştur. Baklava motifi, görünüm itibarıyla Türk sanatında kafes işi adıyla bilinen süslemeye benzemektedir.

Şekil 4.
Sabrina desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 4'de görülen, 1970 yılına ait ve yine Isparta'ya özgü bir desen olan Sabrina modeli Üzeyir Yıldırım tarafından, çift kişilik, pamuklu, ipek saten, çeyizlik yorgan olarak kalıp tekniği ile dikilmiştir. Yorganın ebatları 200x250 cm'dir. Günümüzde sadece kataloqlarda yer alan bu desen zeminde çapraz olarak yerleştirilmiş çiçek ve gonca gül motiflerinden oluşmaktadır. Kompozisyonun sağ üst ve sol alt köşelerinde, zemindeki çiçek motifi kullanılmıştır. Boşluklar ise iki sıra halinde geçme/parke motifi kullanılmıştır. Her ne kadar ismi Sabrina olsa da, bu motif Selçuklu sanatının geçmeli zencereklerini hatırlatmaktadır.

Şekil 5.
İnce Dikiş Atom Mekik desenli
yorgan (Çeliker, 2010)

Şekil 5'te görülen İnce Dikiş olarak da adlandırılan İnce Dikiş Atom Mekik desenli yorgan, 1985 yılında sipariş üzerine, çift kişilik, pamuklu, çeyizlik yorgan olarak dikilmiştir. Genellikle pembe renk tercih edilen yorganın dikiminde yüz için ipek saten, astar için patiska kumaş kullanılmıştır. Yorgan, 200x250 cm ebatlarında olup, kalıp ve sıkılama teknikleri ile dikilmiştir. Dört baklavaalı mekik motifinin zemine yerleştirilerek göbeğin oluşturulduğu bu desenin köşelerinde yarmalı katmerli yaprak motifi, boşluklarda ise sıkılama kullanılmıştır.

Şekil 6.
Çiftli Karanfil desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 6'da görülen Çiftli Karanfil deseni, emekli yorgan ustası Salih Ümitli tarafından, 1980 yılında, çift kişilik, çeyizlik yorgan olarak dikilmiştir. Yüz için ipek saten kumaş, astar için beyaz patiska kumaş, dolgu olarak pamuk kullanılan yorgan, 200x250 cm ebatlarındadır. Kalıp tekniği ile dikilen yorganın deseninin kaynağı Hasan Kar'a ait yorgan desenleri kataloğudur. Bu desen, ismini natüralist karanfil motiflerinden almaktadır. Yorganın kompozisyonunda, zemin, yan kenarlarda da bulunan saç örgüsü motifi ile ortadan iki alana bölünmüştür. Her bir alanda altlı üstlü, ikişer karanfil motifi yer almakta olup, karanfiller Osmanlı kumaşlarında görülen karanfil motiflerine benzemektedir. Karanfillerin daha belirgin ve dolgulu görünmesi için zemin boşluğunda balgameç kullanılmıştır.

Şekil 7.
Çiftli Tavus kuşu
desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 7'de görülen yorgan, İpekeli Yorgan Sarayı'nın sahibi Ali Yıldırım tarafından, 1985 yılında sünnat yorganı olarak dikilmiştir. 200x250 cm ebatlarında dikilen yorganın dikiminde kalıp tekniği kullanılmıştır. Pamuk dolgu ile çift kişilik olarak ve kalıp tekniği ile dikilen yorganın yüzü için ipek saten kumaş, astar için beyaz patiska kumaş ve süslemesi için gözlerde mavi cam boncuk, kuyrukla-

rında ise inci kullanılmıştır. Ayrıca tavus kuşu desenli yorganların isimleri, yorgana model olan tavus kuşlarının sayısına göre belirlenmektedir. Örneğin tek bir tavus kuşu olan yorgana “tekli tavus kuşlu”, iki tane tavus kuşu varsa “çiftli tavus kuşu” yorgan denilmektedir.

Şekil 8. Menekşeli desenli yorgan
(Çeliker, 2010)

Şekil 8’de görülen Menekşeli desenli bebek yorganı, 2010 yılında Fehmi Demirsöken tarafından dikilmiştir. Yorganın modeli, tek bir menekşeli kalıbından oluşmaktadır. Kalıp, çırpma tekniği ile dikilen yorganın motiften kalan boşlukları, balpeteği dikiş tekniği ile dolgulanmıştır. 100x150 cm ebatlarında dikilen yorganın yüzü için ipek saten, astarı için beyaz patiska, dolgusu için de pamuk kullanılmıştır.

Evlerde yorgan dikme geleneği olmadığı için Isparta ilinde yorgancılık sanatı çarşı sanatları içinde yer almış ve gelişmiştir. 1965 yılında 150 üye ile kurulan “Isparta İli Terziler ve Yorgancılar Odası”na bugün sekiz yorgan ustası kayıtlıdır. Isparta ilinde el işi yorgan dikimi yapan bu ustaların üretimi sipariş üzerine gerçekleş-

mektedir. Bunun nedeni hazır yorganlara olan talebin el işine oranla çok daha fazla olmasıdır. Ayrıca el işi yorganın genellikle çeyizlik olarak dikilmesinin sonucunda sezonluk iş üretilmektedir. Bu üretim esnasında daha basit desenlerin seçilmesi ve ustanın el emeğinin karşılığını tam olarak alamaması da Isparta'ya özgü desenler yanında ağır emekli birçok modelin de ya kataloglardan kaldırılmasına ya da unutulmaya yüz tutmasına neden olmaktadır. Tüm bunlara ek olarak yorgan dikiminde kullanılan dolgu malzemesi ve kumaşlar, Isparta ili dışından karşılanmaktadır.

Isparta ili yorgan ustalarının kullandığı motiflerin bir kısmının kökeninin Hasan Kar'a ait kataloglardaki modellere dayandığı dikkati çekmektedir. 1943 yılında Trabzon ilinin Maçka ilçesinde doğan Hasan Kar, 1957 yılında yorgan sanatına Sakarya'da başlamıştır. Kalfalık döneminde çalıştığı yorgan modellerini yurdun çeşitli yörelerindeki meslektaşlarına kartpostal olarak yollamıştır. Hasan Kar, 1985 yılında hazırladığı 1. Kataloğu bir çok yöre yanında Isparta iline de göndermiştir. Bu katalog 67 adet yorgan modeli, 2 adet seccade modeli, 2 adet divan takımı ve 4 adet yatak takımı olmak üzere toplam 75 adet modelden oluşmaktadır. Kar, bu katalogunda ayrıca yorgan ustalarının, modelleri kolaylıkla uygulayabilmesi için model kalıplarını ve kılavuzunu da kataloga eklemiştir. Bugün halen Isparta ilinde yorgan ustalarına ve el işi yorgan alımı yapan kişilere bu katalog kılavuzluk etmektedir. Bu modeller Isparta ili yorgan ustalarınca kimi zaman yeniden düzenlenerek kullanılmaktadır. Isparta ilinde dikilen yorgan modellerinin başka bölge veya illerde de dikiliyor olması, Hasan Kar kataloglarından seçilmiş modeller olmasından kaynaklanmaktadır. Bunların yanı sıra Sabrina ve Atom Mekik gibi birçok model de Isparta ilinde el işi yorgan dikimi yapan ustalara aittir. Ancak ağır işçiliği olan bu modeller artık kataloglardan kaldırılmış ya da sadeleştirilmiş yeni düzenlemeleri ile yer almaktadır.

Geçmişte ilkokuldan sonra çıraklık eğitimi ile başlayan yorgancılık, sayılan tüm bu olumsuzluklar nedeni ile artık cazibesini yitirmektedir. Isparta ilinde, bugün yorgan ustalarından bu mesleği devralıp devam ettirecek çırak ya da kalfalar yetişmemektedir.

Kaynak Kişiler

Atal, Nuri, 47 yaşında, yorgan ustası, Gülistan Yorgan Sarayı, Isparta.
Görüşme tarihi: 2010

Bilgiç, Songül, 23 yaşında, yorgan ustası, Bilgiç Tekstil ve Çeyiz, Isparta. Görüşme tarihi: 2010

Büyükkaya, Bekir, 50 yaşında, yorgan ustası, Büyükkaya Yorgan Dikimevi, Isparta. Görüşme tarihi: 2010

Demirsöken, Fehmi, 55 yaşında, yorgan ustası, Lale Yorgancı, Isparta.
Görüşme tarihi: 2010

Doğan, Yaşar, 46 yaşında, Terzi ve Isparta Terziler ve Yorgancılar Odası Başkanı Isparta. Görüşme tarihi: 2010

Kar, Hasan, 67 yaşında, yorgan ustası, Hasan Kar Yorgan Sanat Evi, Sakarya. Görüşme tarihi: 2010

Ümitli, Salih, 62 yaşında, Emekli yorgan ustası, Isparta. Görüşme tarihi: 2010

Yıldırım, Üzeyir, 60 yaşında, yorgan ustası, Yıldırım Yorgancı, Isparta.
Görüşme tarihi: 2010

Yıldırım, Ali, 47 yaşında, yorgan ustası, İpek Yorgan sarayı, Isparta.
Görüşme tarihi: 2010

Yıldırım, Üzeyir, 55 yaşında, yorgan ustası, Yıldırım Yorgancı, Isparta.
Görüşme tarihi: 2010

Fotoğraf Çekimleri

Çeliker, Deniz, Isparta ilinde yorgan ustaları ile yapılan görüşmelerde çekilen fotoğraflar. 2010

Balıkesir Merkezde Yorgancılık

Süheyla Sarıtaş*

Balıkesir merkezinde bugün *yorgan dükkânı* ya da *yorgan diki-mevi* adları ile bilinen ve 15-20 yıl öncesine kadar sayıları 35'i bulan, ancak bugün sayıları 10'u geçmeyen yorgan dikimevi tespit edilmiştir. Geçmişte "Yorgancılar Çarşısı" olarak bilinen mekânın yıkılması ile yorgancılar, bugün Balıkesir merkezinde yer alan çarşı içindeki sokak aralarında kendilerine ait veya kira ödedikleri küçük dükkânlarda mesleklerine devam etmekteler. Eskiden bir yorgan dikimevinde 6-7 ve hatta daha fazla kişi çalışmasına rağmen, ancak bugün, bu dükkânlarda ustalar, tek başlarına veya bir yardımcı ile beraber yorgancılık mesleğini sürdürmekteler.¹ Yorgancı-

* Süheyla Sarıtaş, Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Balıkesir. saritassuheyyla@gmail.com

¹ Görüşme yapılan yorgan ustalarının adları ve kısaltmalar listesi: (K1) Nazif Endes, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1948, 40 yıldır yorgancı; (K2) Mehmet Deniz, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1964, 36 yıldır yorgancı; (K3) Mustafa Sayak, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1972, 35 yıldır yorgancı; (K4) Dinçer Sayak, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1968, 30 yıldır yorgancı; (K5) Celal Alakuş, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1958, 35 yıldır yorgancı; (K6) Şakir Aslantürk, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 196, 40 yıldır yorgancı; (K7) Necdet Topçu, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1956; (K8) Selahattin Kızılaslan, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1956, 42 yıldır yorgancı; (K9) Hasan Bacakoğlu, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1938, 62 yıldır yorgancı; (K10) Ali Karakoyun, doğum yeri: Balıkesir, doğum tarihi: 1958, 41 yıldır yorgancı.

lığa çok erken yaşta başlayan Balıkesirli yorgan ustalarının bu işi ya baba mesleği olduğu için seçtikleri ya da fakirlik nedeniyle okula gidememelerinden dolayı tercih ettikleri görülmektedir.

Balıkesir merkezinde yorgancılıkla uğraşan ustalar, genellikle *çeyizlik*, *hediyeelik* ve *gündelik* ya da *günlük* olmak üzere üç amaçla yorgan dikmektedirler. Çeyizlik ve hediyeelik olanlar *fantezi* olarak da adlandırılmaktadır. Bu yorganlar genel olarak *tek*, *çift* ve *battal* olmak üzere standart ölçülerde dikilir.² Çift kişilik yorganların daha çok tercih edildiği Balıkesir’de genellikle mart, nisan, eylül ve ekim aylarında yorgan satışı olmaktadır. Saten, ipek ve kadife kumaşlar üzerine *çeyizlik* ve *hediyeelik* olan yorganlar, daha “*süslü*” ve “*gösterişli*” olarak dikilirken, bu yorganlarda dolgu maddesi olarak yün veya pamuk tercih edilmektedir (Resim 1).

Resim 1: Gösterişli bir yorganın dikim aşaması

Gündelik ya da *günlük* amaçla dikilen yorganlar ise basma kumaş, nevresimlik veya beyaz astardan “*sade*” olarak dikilmektedir. Altı ve üstü beyaz olarak dikilen “*mitil yorgan*,” *yüz geçirilmemiş, kaplanmamış yorgan* daha çok bu amaçla dikilmektedir. Bu tür yor-

² Tek kişilik yorgan en: 1,65 cm, boy: 2,15 cm; çift kişilik yorgan en: 1,90 cm, boy: 2,20 cm; battal boy en: 2,20 cm, boy: 2,40 cm.

ganlarda dolgu maddesi olarak yün ve yapağı tercih edilmektedir. Öte yandan Balıkesir halkı bebekler için “*beşik yorganı*,” daha büyük çocuklar için “*çocuk yorganı*”; lohusalar ve sünnet çocukları için ise oldukça süslü ve gösterişli olarak dikilen yorganları tercih etmektedirler.

Yorgan Dikimevlerinin Genel Görünümü

Balıkesir’in merkezinde ve Edremit’te bulunan yorgan dikimevlerinin “Altın İğne Yorgan Dikimevi,” “Eliş Yorgan,” “Yonca Yorgan,” “İpek Yorgan,” “Yorgan Dikimevi,” “Özen Yorgan Dikimevi,” gibi çeşitli adlara sahip oldukları görülmektedir. Dikimevi sahibi ustalar, dükkânlarına bu adları genellikle yorgancılıkta kullandıkları malzemelerden yola çıkarak verdikleri belirtirlerken, kimi de kendilerine uğur getireceğine inandıkları adları tercih etmişlerdir.³

Yorgan dikimevlerine girildiğinde, göze ilk çarpanlar şüphesiz ki duvarlara asılmış çeşitli desenlerdeki rengârenk yorganlardır. Özellikle model çiziminin oldukça zor olduğu saten yorganlar, parlak renkleriyle en dikkat çekici olanlardır (Resim 2). Dükkân duvarlarını, saten yorganların yanı sıra “*sade*” olarak işlenmiş gündelik veya günlük amaçla dikilen yorganlar da süslemektedir. Bu tür yorganlar daha çok öğrenciler için tercih edilir. Yorgan dikimevlerini süsleyen diğer aksesuarlar arasında yastıklar, nevresimler, minderler de yer almaktadır. Yastıklar genellikle beyaz renkten dikilirken; minderler, yorganlar gibi farklı renklerde ve ölçülerde yapılır. Kimi zaman yer yatağı olarak da dikilen minderler genellikle 1.40 cm x 2 m veya 1.20 cm x 2 m ölçülerinde yapılmakta ve içleri müşterilerin arzusuna göre pamuk, yün veya kırpıntı sünger gibi malzemelerle doldurulmaktadır. 80 cm x 90 cm veya 70 cm x 80 cm ebatlarında yapılan minderler bazen de evlerde şark köşesi oluşturmak amacıyla tercih edilmektedir.

³ “Yonca Yorgan”ın sahibi Ali Usta (K4) toplumda dört yapraklı yoncanın uğur getireceğine inanıldığı için dükkânına bu adı aldığını belirtmiştir.

Resim 2: Bir yorgan dikimevinin genel görünümü

Yorgan dikimevlerinin hepsinde yerden 30-50 cm arasında değişen yüksekliğe sahip ve genellikle ahşaptan yapılan bir bölüm bulunmaktadır. Bu zorunlu yükseklik yorganların rahatça dikilmesi için hazırlanmış bir bölümdür. Yorgan ustaları dikecekleri yorganı bu setin üstüne sererek mesleklerini daha rahat bir şekilde icra ederler.

Yorgan Dikiminde Kullanılan Araç-Gereçler

Balıkesir merkezinde yer alan yorgan dikimevlerinde dikilen yorganlarda dolgu malzemesi olarak daha çok pamuk tercih edilmektedir. Ustalar pamuğun daha çok tercih edilme nedeninin tamamıyla iklimle alakalı olduğunu belirtirlerken; yün yorganın çok fazla tercih edilmeme nedenini, ilin ılıman bir iklime sahip olmasına bağlamışlardır.⁴ Yorgan dikimi için *yerli pamuk* adını verdikleri Balıkesir ve çevre illerde yetişen pamuğu kullanan ustalar, bu pamuğun yorgan dikimi için daha kullanışlı olduğuna ve yorgandaki motifleri daha güzel gösterdiğine inanırlar.

⁴ K2, K5, K6, K8, K9.

Ustalar genel olarak bir yorgan dikiminde aşağıdaki araç-ge-reçleri kullanmaktadırlar:

Dolgu malzemesi: pamuk, yün, elyaf (silikon) ve az da olsa kuş tüyüdür.

Kumaş: Amerikan bezi, pamuk saten, ipek, saten, patiska, bas-ma, kadife ve mermerşahi çeşitleridir.

İplik: pamuk merserize ve sentetik iplikler kullanılmaktadır.

Yorgan dikiminde kullanılan araçlar ise şunlardır: mezura (şe-rit metre), dikiş makinesi, iğneler, makas, yüksük, tebeşir ve yor-gan sopalarıdır.

Yorgan Üzerine İşlenen Motif-Desen ve Renkler

Yorgan üzerine işlenen motif-desen seçimi ve işlemesi yor-gancılığın en önemli aşamalarındandır. Yorgan ustaları yorganla-rı motif ve desenlerine göre “ağır” ve “hafif” modeller olarak sı-nıflandırır. İşlemesi ve deseni fazla olanlar “ağır,” daha az olanlar “hafif” olarak tanımlanır. Seçilen motifler tebeşir veya ku-ru sabunla kumaş üzerine çizilir ve motifler boyunca iğne ile di-kilerek ortaya çıkarılır. İnce iğneler daha zor işler için, kalın olan-lar ise basit yani “kaba” işler için kullanılır. Yorgan ustaları he-men her rengin tercih edildiği yorgan renklerini, çoğu zaman hal-kın isteği doğrultusunda kullanırlar. Öte yandan yorgan renkleri ve modelleri yöreden yöreye değişmekte olup, örneğin; Yörükler kırmızı, Manavlar açık pembe, Çingeneler koyu pembe tercih ederler.⁵

Ustalar diktikleri yorganlar üzerine genel olarak çiçek motifle-ri, meyve motifleri, kuş motifleri ve geometrik şekiller işlerler. Ba-zı modelleri kalıplar olmadan *kafadan* çizebildiklerini ifade etmiş-lerdir. Bu motiflerin en yaygın olanları şunlardır:

Çiçek motifleri: Menekşe, yapraklı menekşe, karanfil, (çerçeve-li) gül, (dallı) yonca, sarmaşık, kabak çiçeği, lale, üçlü lale, buket la-

⁵ K8.

le, yıldızlı beş lale, beş çiçek, papatya, dallı yonca, zambak, kabak çekirdeği.

Meyve motifleri: muz, üzüm salkımı.

Kuş motifleri: tavus kuşu, bülbül ile gül, kelebek.

Geometrik şekiller: baklava dilimi, zırlı baklava, dörtlü parke, çerçeve, batırmalı çift kare, ortası yıldızlı, gerdanlık, dörtlü parke.

Yorgan ustaları yukarıdaki sınıflamaların dışında, başka motiflerde yorgan diktiklerini bildirmişlerdir. Örneğin, Karadeniz, Sultan Selim, mutlu, yelpaze, fırlıdak, güneş, çelik, (batırmalı) mekik, fiyonk, yelpaze, zincir, küplü model, tavan nakışı gibi motifler yer almaktadır.

Bir Yorganın Dikimi

Balıkesirli ustalar *günlük* ya da *gündelik* amaçla kullanılacak bir yorgan dikmek için ilk önce gerekli olan dolgu maddesini hazırlarlar. Balıkesir’de genellikle bu madde pamuktur. Daha sonra pamuğun taranması gerekir. Bu işe *hallaçlama* adı verilir. Hallaç; yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işidir.⁶ Günümüzde bu işlem makinelerle yapılmakta olup *tarama* adını almıştır. Ustalar bugün bu iş için daha az emek ve zaman harcarlar. Bundan sonraki aşama yorgan dikilecek kumaşın üç tarafının dikilmesi ve yorgan astarının oluşturulmasıdır. Bir tarafı açık bırakılan yorganın bu kısmından taranan pamuk astarın içine doldurulur. Pamuğun kaymasını önlemek için yorgan ölçülerek beş parçaya bölündükten sonra geçici olarak teyellenir ve daha sonra bu teyeller çıkarılır.

Yorgan sopası ile pamuk, astar içinde dövülür ve dengeli bir şekilde dağılması sağlanır. Bu işlemden sonra ise pamuğun yerleştirilmesi için açık bırakılan kısım da dikilir. Bundan sonra yorgana işlenecek motife göre yorgan dikimine geçilir (Resim 3).

⁶ Ebru Ekici, *Balıkesir El Sanatları*, T.C. Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Balıkesir 2006, s. 60.

Resim 3: Yorgan dikmekte olan bir usta (K6)

Çeyizlik veya *hediye*lik amaçla dikilen yorganlarda ise yukarıda anlattığımız yorgan dikimi işleminden farklı olarak şunlar yapılır: Öncelikle dikilen ve bir tarafı açık bırakılan astarın bir yüzü ipek veya saten kumaşla dikilir. Daha sonraki bütün işlemler gündelik yorganların dikimi ile aynıdır. Açık kalan taraf da dikildikten sonra yorganın yüzü tebeşir yardımıyla istenilen motife uygun bir şekilde çizilir. Çizilen motife göre dikme işlemi başlar. Daha sonra *çıtılama* denilen işleme geçilir. Bu işlem yorgan yüzünde önceden tebeşirle yapılan işaretlemeler kullanılarak bir uçtan bir uca düz ve çapraz ip gerilerek bırakılmasıdır. Böylelikle tebeşirlenen yorgan yüzeyi kareler ve baklava dilimlerine bölünür.

Balıkesirli ustalar diktikleri yorganlar için standart bir fiyat bulunmadığını, müşteri ile anlaştıkları fiyata göre yorgan diktiklerini belirtirler. Fiyat anlaşmasının yapıldığı yorganların, model ve desenleri konusunda da çoğu zaman müşterilerinin isteklerine öncelik verilir. Ustaların geçmişte "*kafadan*" işledikleri motif ve desenler zamanla model kitaplarına girdiğinden ve bugün bu desenler insanlar tarafından tanındığından müşteriler kimi zaman ustalardan model kitaplarında gördükleri bir yorganı dikmelerini talep ederler. Kimi zaman da müşteriler model seçimini ustalara bırakırlar. En çok talep edilen modeller bülbül ve gül, yelpaze, kelebek, tavus kuşu, çerçevevi gül'dür (Resim 4).

Motifin çeşidine göre dikim süresi değişir. Ustalar günlük amaçla kullanılacak bir yorganı bir günde, *çeyizlik* veya *hediye*lik olanı ise dört ya da beş günde dikmektedirler. Kimi zaman bu süre daha da uzamaktadır. Genel olarak dikilen yorganın modelinin ağırlığına ve yorgan yüzündeki desenlerin fazlalığına göre dikiş süresi değişmektedir.

Balıkesir Yorgancılarının Üzüntü ve Şikâyetleri

Bugün Balıkesir merkezinde yorgancılık mesleği ile uğraşan ustalar usta-çırak ilişkisi içinde yorgancılığa başlamış olduklarından, uzun zamandan beri bu mesleği devam ettirmektedirler. Bugün bu ustaların yaşlandıkları, en genç ustanın dahi 55 yaşın üzerinde olduğu görülmektedir. Yorgancılık, bu işle uğraşanların gözlerinin iyi görmesini gerektiren bir meslektir. Bu meslek, aynı zamanda “bir sabır işidir.”⁷ Bu nedenle, ilerleyen yaşlardan dolayı, bugün, bu ustalar çeşitli sağlık problemleri yaşamaktadırlar.⁸ Kimisi gözleri ile ilgili, kimisi de sürekli toz yutma riskinden dolayı akciğer ve solunum yolu hastalıkları ile ilgili şikâyetlerini dile getirirler. Özellikle solunum yolu ile ilgili şikâyetleri olan ustalar, bu meslekte olanların ciğerlerini temizlemek amacıyla yoğurt ve sütü bol miktarda tüketmeleri gerektiğini vurgularlar.

Balıkesirli yorgan ustalarının kişisel sağlık problemlerinin yanında meslekleri ile ilgili üzüntü ve şikâyetlerini birkaç ortak noktada dile getirdikleri görülmektedir. Bunların genel olarak üç noktada birleştiği görülmektedir: Bunlardan ilki yorgancılık mesleğine geçmişteki değerlerin verilmemesidir. Bugün, el emeğinin hakkının verilmediğini sıkça ifade eden ustalar, dikimevlerinde son dönemlerde hiçbir çırağın yetişmeme nedenini bugün mesleğe olan ilginin olmamasına ve sekiz yıllık eğitim zorunluluğuna bağlarlar. Öyle

⁷ K1, K5, K6, K8, K7, K9.

⁸ Şakir Aslantürk (K6) sağlık problemleri nedeniyle yorgan dikememektedir. Hem arkadaşı hem de çırağı olan Necdet Topçu ile birlikte çalışmaktadır.

ki, erkek çocuğu olan ustalar dahi kendi evlatlarının bu mesleğe ilgi göstermediklerini ifade ederler.⁹

İkinci önemli nokta ise ustaların bugün ekonomik açıdan mesleklerinden memnun olmadıklarıdır. Geçmişte ustalar talep edilen yorgan miktarını güçlükle karşılarlarken, bugün haftada iki yorgan satışı dahi yapamadıklarını, bugün bu mesleğin çok para kazandıran bir iş olmadığını, *“eskiden zevkle yaptıklarını, şimdi zorunlu olarak yaptıklarını”* ifade ederler.¹⁰ Yorgan ustaları bugün azalan iş hacmi nedeniyle dükkân kiralarnı dahi ödemekte güçlük çekmektedirler. Gelişen teknolojiyle birlikte Balıkesir halkının da el emeği yorganlara olan ilgisinin azaldığını sıkça vurgulayan ustalar, diktikleri yorganların hazır yorganlara göre daha ucuz ve sağlıklı olduklarını belirtirler. Hazır yorganlarda kullanılan elyaf maddesi ustalara göre son derece sağlıksız olup, yorgan dikiminde kesinlikle kullanılmamaktadır. *“Nevresim çıktı, mertlik bozuldu”* ifadesi ustaların hazır yorgan kullanmayı tercih eden Balıkesir halkına olan sitemlerini anlatır. Bunun yanı sıra özellikle de yününün ya da pamuğun belli bir zamandan sonra yıkanmasını gerektiren el yapımı yorganlar, bu nedenle fazla tercih edilmemektedir.

Resim 4: Müşterilerin taleplerine göre hazırlanmış saten ve ipekten dikilmiş yorganlar

⁹ K5.

¹⁰ K1, K2, K4, K5, K6, K8, K9.

Ustaların şikâyet ettikleri ve üzüntü duydukları üçüncü önemli nokta, yorgancılar arasında birlik ve beraberliğin olmamasıdır. Yorgancıların kendi aralarında müşterilere farklı fiyatlar söylemeleri, fiyat kırmaları, birbirlerini çekememeleri gibi nedenler aralarında birlik beraberliği engellemektedir. Öte yandan, özellikle “Yorgancılar Çarşısı”nın yıkılmasından sonra hiç kimse kendileri için bir yer göstermemiş ve mesleğe sahip çıkmamıştır. Bugün yorgancıların sıkıntılarını ve şikâyetlerini bildirecekleri yetkililer, onları temsil edecek bir başkan ya da oda bulunmamaktadır. Bugün Balıkesirli yorgancılar “Çerçiciler Derneği”ne üye olsalar da, söz konusu dernek yorgancıların ihtiyaçlarına karşılık verememektedir. Her açıdan haklarını savunamayan ustalar arasında birliğin bulunmaması, meslekle ilgili bir okulun açılmasına ve çırak yetişmesine engel olmaktadır.

Balıkesir il merkezinde yorgan ustaları ile yorgancılık mesleğinin bugünkü durumu ile ilgili yaptığımız görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre Balıkesir’in merkezinde yorgancılık mesleği eski önemini ve değerini kaybetmektedir.

“Yorgan sanatı dalında geçmişte çok büyük ustalar gelmiş geçmiştir. Bu ustalar kültürel etkinliklerini gizlediler ve karanlıklara götürdüler.”¹¹ Kültürel değerlerimizden olan yorgancılık, Balıkesir merkezinde, pek çok zorluklara rağmen, mesleğe gönül vermiş bugünün ustaları tarafından devam ettirilmektedir.

Kaynaklar

- Duman, Mustafa, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.
- Ekici, Ebru, *Balıkesir El Sanatları*, T.C. Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Balıkesir 2006.
- Kar, Hasan, *Yorgan Modelleri*, 1995. <http://www.yorgancihasan-kar.com/hakkimizda.php>.

¹¹ Hasan Kar, <http://www.yorgancihasan-kar.com/hakkimizda.php>.

Torbalı ve Civarında Yorgan Motifleri

Necat Çetin*

Yorgancılık günümüzde yok olmaya yüz tutmuş mesleklerden biridir. Fabrikasyon yorganların yaygınlaşması ve yorgan yapımında yün-pamuk yerine sentetik elyafın kullanılmasından dolayı yorgancılık mesleği de yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bir mesleği devam ettirebilmenin en önemli şartlarından biri de o meslekte çırakların yetişmesidir. Ne yazık ki günümüzde yorgancıların yanında çıraklar yetişmemektedir, çünkü yorgancılık kazançlı bir meslek olmaktan çıkmıştır. Yorgancılık mesleğini sürdürenler ise yapabilecekleri başka işleri olamadığı için mecburiyetten yorgancılık mesleğine devam etmektedirler.

Torbalı ilçesinde bugün üç yorgancı mesleğini icra edebilmektedir. Hiçbirinin çırağı bulunmamakta ve yalnız çalışmaktadırlar. Önceki yıllarda ilçede 8-10 yorgancı bulunurken sayılar gün geçtikçe azalmıştır.

Yorgan motiflerini çizmek için gerekli olan malzemeler: Sopa, pergel, kalıplar, sicim ip, tebeşirdir. Motiflerin genellikle usta-çırak ilişkisi ile çizimi-dikimi yapılmaktadır. Yorgancı ustasından

* Necat Çetin, Yöre araştırmacısı, uzman öğretmen, okul müdürü, Torbalı, İzmir.
(cetin.necat@gmail.com)

öğrendiği motifi devam ettirmekte, ya da çevre ilçelerden meslektaşlarından model almakta veya kendisi bir model çizmektedir. Modeller dikilecek olan yorganın dış malzemesine göre değişmektedir. Günlük kullanılacak yorgan basmadan yapılmakta, buna basit model dikimi gerçekleştirilmektedir. Ancak dış yüzeyi saten olanlara ise ailenin ekonomik durumuna göre orta veya ağır modeller de dikilmektedir. Basit modeller bir iş günü içerisinde dikilen modellerdir. Orta ise iki iş günü içerisinde dikilendir. Ağır modeller ise üç iş gününü almaktadır. Modeller şehir merkezinde oturanlar ile köylere göre de değişiklik gösterebilmektedir. Şehir merkezinde oturanlar genelde basit modelleri tercih ederken köylerde oturanların genelde ağır motifleri tercih ettiği görülmektedir.¹

Modellere görünümüleri neyi çağrıştırıyorsa o isim verilmektedir. Örneğin Gaziantep yöresinde hurma dalı olarak adlandırılan motif Torbalı yöresinde Aslankuyruğu adını almıştır. Aynı modele farklı isim de verildiği olmaktadır. Örneğin: Baskılı trenyolu, Seksenbir ve Saray burma gibi. Aynı modelin çok farklı değişik modelleri olduğu da gözlemlenmiştir. Örneğin: Tavus kuşu modeli gibi. Eğer bir usta bir motif çıkardıysa o motif onun adıyla da anılmaktadır. Motifler daha önce dikilen yorgan fotoğraflarının bulunduğu albümden beğenilmekte, dış yüzeyin rengine göre de motiflerde değişiklik olmaktadır. Bir yorganın dikime hazır hale gelmesine kadar birkaç aşaması vardır. Bunlar kumaşın dikimi, pamuğun atılması, yorganın sopalanması ve motifin çizimidir. Dikim motife göre en önce en kenarlardan başlamakta, en son göbek kısmı dikilmektedir. Bazen motifin çiziminden de yararlanılmaktadır. Örneğin: Hasır modeli gibi.

Yorganların boyutları şu şekildedir: Tek kişilik yorganın ölçüleri 1.60 m x 2.20-2.25 m; çift kişilik yorganın ölçüleri 1.90 m x 2.20-2.25 m.

¹ Yorgancı ustası Nail Tek, Abdullah Özen, Mustafa Özen ve Mustafa Cura ile yapılan görüşmeler. (Ekim 2011)

Bu çalışmada Torbalı ve civarında dikilen motiflerden bir bölümü fotoğraf olarak verilmiştir. Çok model olması nedeniyle sıkça kullanılan motifler çalışmaya alınmıştır.²

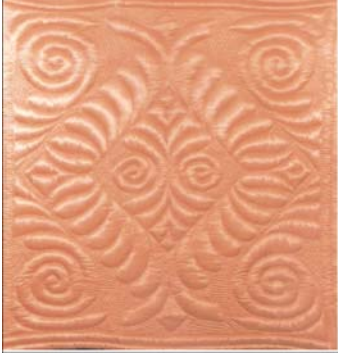
Yorgan motifleri

Analı kuzulu kare baklava

Analı kuzulu yonca

² Bu araştırmada modellerinin fotoğraflarından yararlanmama izin veren ve bilgi sunan Torbalı'nın son yorgancı ustaları Nail Tek, Mustafa Cura, Abdullah Özen, Mustafa Özen'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Aslankuyruğu

Baklavalı yelpaze

Baskılı dört yaprak

Aslankuyruğu (değişik)

Baskılı trenyolu - Seksenbir - Saray burma

Baskılı hasır

Yelpaze

Hasır motifi çizimi

Köşe kalıplı yaprak

Limon çekirdekli yelpaze

Üzüm

Yaprak

Kalp modeli

Şemsiye (değişik)

Köşe kalıplı model

On iki göbek

Hasır (değişik)

Şemsiye

Beş dikişli kare

Limon çekirdeği (ufak)

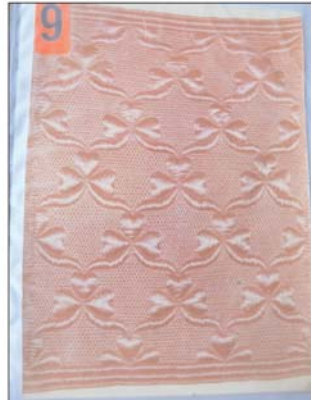
"S" modeli

Yıldız

Beş göbek gül

Yonca

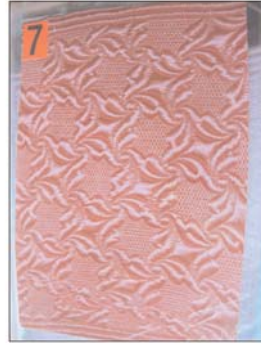
Kalp içinde göçmen kuşlar

Mekik

Papatya

Yamuk fırıldak

Papatya (değişik)

Tavus kuşu

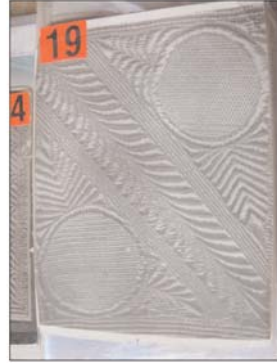
Saray yolu

Polis

Hasır

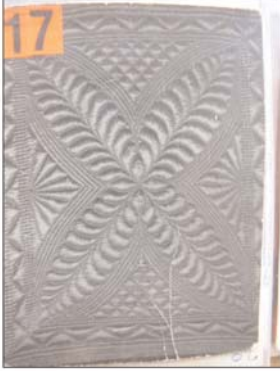
Tepsi

Kabak yaprağı (köşe değişik)

Çavuş

Mekik

Düz fırıldak

Tavus kuşu (değişik)

Tütün yapağı

Kabak yapağı

Güneş

Tavus kuşu (değişik)

Beş dikiş-yelpaze

Yoncalı baklava

Üçlü Hasır

Çiftli zikzak

Limon çekirdeği-Badem

Baklavalı yelpaze

Çelenk

Zikzak

Tavus kuşu (Değişik)

Tavus kuşu lale

Papatyalı yumurta

Papatya

Bir motif çizilirken (Bayındır)

Motif Çizimi

Kelebek

Damat sofrası

Bir yorganın motifinin çizilmeye başlanması

Yorgancı dükkânı

İkili hasır

Üzüm salkımı

Yorgan tanıtımı (Bayındır)

Zırlı baklava

Çarıkbağı

Zikzak

Yıldızlı lale

Yıldız

Yumurta

Yoncalı yaprak

Yelpazeli karışık

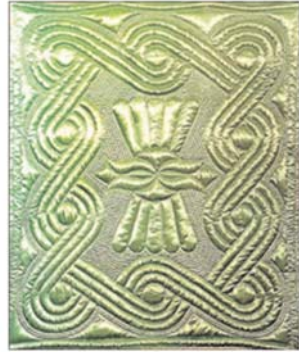
Yelpaze baklava

Yarımay

Yaprak

Tren yolu

Selvi dalı

Selvi yaprağı

Polis arması

Limon çekirdekli papatya

Limon çekirdeği

Laleli kalp

Lale

Fiyonklu dört yaprak

Dört yaprak

Dörtlü lale

Beşli papatya

Baskılı papatya

Baskılı limon çekirdeği

Baskılı hasır

Alman karesi

Anafor

Saray burma

Karanfil

Yarımay

Bademli menekşe

Baklavalı lale-Karanfil

Menekşe

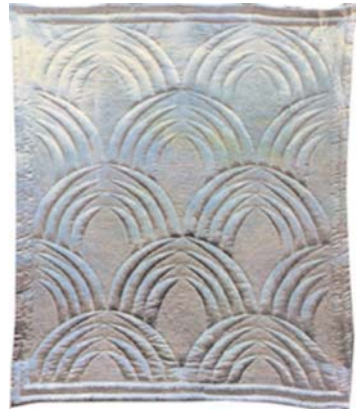
Papatya

Papatya

Üçgen Menekşe

Yelken

Kelebek

Vazo

Zincir

Yıldız burğu

Hilal-Söğüt yaprağı

On iki göbek

Deniz dalgası

Karışık

Aynalı

Balık pulu

Beşli kare

Çiftli gül

Dört gül

Kilim

Kiraz dalı

Muhabbet kuşu

Sekiz gül

Tırpan

Selvi

Yamuk fırıldak

Yelpazeli karışık

Torbalı'dan yorgancılar ustaları
Nail Tek ile beraber
(Necat Çetin arşivi 2011)

Mustafa Cura
(Necat Çetin arşivi 2011)

Son hallaç Galip Sayar
(Torbalı-Çaybaşı)
(Necat Çetin arşivi 2011)

(Necat Çetin arşivi
2011)

Torbalı'da
son yorgancılar
(Necat Çetin arşivi 2011)

Motiflerin kalıpları
(Necat Çetin arşivi 2011)

Divriği’de Yatak, Yorgan, Yastık

Fatma Pekşen*

Divriği’de yatak, yorgan ve yastık denilince akla yün gelir. Yatak, yorgan ve yastık için kullanılacak yünün hazır hale gelmesi kadınlara ait bir iştir ve uzun bir süreç gerektirir.

İlçe merkezinde yaygın olmasa da köylerde –eskiden daha fazla idi– davar sayısı çoktur. Davarlar, kuzu çobanı ve davar çobanı olarak bilinen ehil kişilerce otlatılır. Bunlar, hayvanların doğumu, hastalığı, kurt tehlikesi gibi durumlarda bilgi sahibi olması istenen kimselerdir.¹

Analarını emmemeleri için davarlardan ayrı yerde, kuzu çobanlarınca güdülen kuzular, kırım zamanı gelince, yani sütten kesilince, yalak, dere gibi yerlerde yıkanır. Tüyleri kuruyunca da kirlenmeden kırılır. Bu tertemiz körpe kuzuların tüyleri çok makbul tutulur. Evin nişanlı kızının, oğlunun yastığına ve yorganına bu yünler kullanılır.

Çobanların işleri sadece hayvan otlatmak, doğuma yardım etmekle sınırlı değildir. Kırım zamanı mal sahiplerine de yardım etmektir. Ayrıca para ödenerek yapılan kırımlar zahmetli, maharet

* Fatma Pekşen, Araştırmacı yazar, Sivas.

¹ Fatma Pekşen, “Çoban Bakracı”, *Yeniülke* gazetesi, 26 Ekim 2009 ile 22 Ocak 2010 arasında tefrika edildi, Sivas.

isteyen bir işlemle, el çabukluğuyla yapılmak zorundadır. Dört ayağın bir araya getirilip bağlanmasıyla hazır edilen davarlar, el çabukluğuyla kırılmak zorundadırlar çünkü bu vaziyette eğer uzun süre kalacak olurlarsa, hayvanlarda şişme alametleri görülmeye başlar.

Kırkım zamanı Eylül ayına tesadüf eder. Kimi köylerde koyunların *çağıldakları* temizlenmekle birlikte, kırkımdan önce yıkanmaları âdeti yoktur. Onların yünleri daha sonra, bir dere kenarında yıkanıp paklanmaktadır. (Kimi romatizmal hastalıklarda kirli yün makbul tutulup aranmaktadır.)

Kimi köylerde ise koyunların yunma geleneği vardır. Hayvan sahibi herkesin hazır olduğu yıkamada, beline kadar soyunmuş olan çoban, adına *yunnak* denilen suya girer. Birisinin ittirmesiyle suya atılan koyunu yakalayan çoban davarı iyice yıkar ve yardımcısı ya da mal sahibinin çocuklarından birine verdiği hayvanı dere kenarına çıkarttırır.

Orada yere yatmadan tüylerinin kuruması sağlanan hayvanlar artık kırkıma hazırdır. Başka çobanların, arzu edenlerin de suya atladığı yunakta birer birer yıkanan son koyunun da işi bitince, çoban sudan çıkar. Değneğini ağanın önüne atar ve “düşmanın ömrü de bu kadar olsun ağam” der. Ağa da “eline koluna sağlık, ömrün uzun olsun” deyip, hazırladığı bahşişi çobana verir. Bu ekseriyetle para ya da kuzudur.

Kırklık denilen makasla, itina isteyen bir maharetle yünleri kırılan hayvanlar, çalıya çöğüre dolaşmadan otlamaya, daha rahat hareket etmeye başlarlar. Kırkım günleri köylerin sevinç günüdür. Bir gün öncesinden kömbeler, katmerler, yağlamaçlar hazırlanır. Gençlerin hizmet etmesiyle türküler, halaylar eşliğinde eğlenilir.

Köylülerce ilçe merkezine getirilen yünler, meydanda ya da pazarda satılır. Kimi esnaflarca ısmarlanarak özel olarak getirildiği de olur. Kirli yün ya da temiz yün olarak satılan yünler, müşterilerce torbalara basılmış olarak alınır. Temizse de pis de bir kere daha yıkanır. Eğer temiz yünse evde, değilse, Nih Çayı’na veya Ulusu denilen Çaltı Çayı’na gidilerek, tokaçlanarak yıkanır. (Bahçe, tarla su-

lamak için kullanılan ark sularının kavşak noktası olan ve adına *zinde* denilen yerlerde de yün, battaniye, kilim vs. yıkanabilir.)

Çay kenarında tam gün süren bu yün yıkama işlemi, biraz da piknik havası içinde geçer. Yenilen içilen, taşların üstündeki yünlerin kuruması sağlanan, çocukların alabildiğine eğlendiği bu sıcak yaz gününde, güzel anılarla eve dönülür.

İyice kuruyan yünler, hemen kullanılması gerekiyorsa ona göre hareket edilir; yoksa daha sonra kullanılmak üzere temiz telislerle konularak uygun yerlere kaldırılır. *Keçeşmemesi* yani keçelenmemesi için üstüne yük konulmamaya çalışılır. Kullanılacak olan yünün birbirine yapışması arzu edilmez.

Yün alınırken ekseriyetle bir katlık alınır. Yani karyolaya göre hazırlanacak olan yatak, yorgan ve yastık için. Evin variyetine göre bu çoğaltılabilir elbette. Evdeki çocuk sayısına göre üç-dört takımlik da alınabilir, peyderpey de.

Divriği'de meslek olarak yorgancılık yapan erkek yoktur. Mahalle arasında, bilen kadınlar yapar bu işi. Çarşıda, önceleri kervanlarla, sonraları trenlerle getirilen satılık pamuk yorganlar bulunur. Lâkin yün yorgan kadar makbul tutulmaz. Pamuğun yün kadar ısıtmadığına inanılır.

Eğer yorgan için yün hazırlanmışsa, tek kişilikse de çift kişilikse de elinden iş gelen kimse kendi evinin yorganını kendisi bağlar. *Sırma*, *köpüme* gibi adlarla da bilinen *yorgan bağlamak* titizlik ister. Diğer yün işlerine de *döşek/yatak doldurma*, *yastık basma* gibi adlar verilir.

Eğer yorgan evin nişanlı kızına/oğluna çeyiz için yapılıyorsa, elinden yün işleri gelen, hünerli, *başı bozulmamış* yani evliliği düzgün giden, eşi hayatta olan bir kadına haber gönderilir. Daha önceden ne kadar şiltelik, ne kadar yüzlük gerekiyorsa zaten ev sahibince tedarik edilmiştir.

Yorgan ipinden, iğnesine kadar iyisinin olması arzulanan yorgan bağlamada, sandık sepet ortaya dökülür, çeyiz için saklanan ne varsa birer birer çıkarılır. Evin dikiş makinesinin de açık tutulduğu bu gün ev sahibi kadın güzel yemekler hazırlar. Çünkü mutlu bir gündür.

Dikdörtgen olarak dikilmiş yorgan şiltesi ters olarak, altında temiz astar bulunan zemine serilir. Üzerine tartılarak hazırlanmış yorganlık yün yayılır. Yorganı köpüyecek/bağlayacak olan kadın her tarafına eşit miktarda yünü yayar. Yün değneği ya da çubuğu olarak bilinen çubuğun yardımıyla, diğer ucundan tutan başka birisiyle birlikte yünü şilteyle ters yüz eder. Yani yün iç kısımda, şilte dış kısımda olur. Açık olan ağız kısmı belli olmayacak şekilde itinayla dikilir.

Besmele çekerek, ipliğini iğnesini eline alan kadın, düğüm içine kaçmasın diye renkli kesilmiş bir küçük kumaş parçasıyla birlikte ilk iğneyi batırır. Saten, atlas da olabilen, yorganın tek yüzünde olması icap eden bu renkli parçacıklar yorgana hem güzel bir görüntü verir, hem de yorganın tersini yüzünü belirtir.

Eğer nişanlı evlat için, doğacak bebek için yorgan hazırlanıyorsa, yorgan bağlayacak olan kadın iğneyi şilteye batırırken “iğne batmıyor” der ev sahibine. Bunun üzerine ev sahibi de içine ceviz konmuş pestil parçası, lokum ya da bir kaşık bal verir. Ondan sonra işlemeye başlayan iğne dikdörtgen vaziyette, dışarıdan içe doğru, birbiriyle eşit kareler halinde, yorganı dolanmaya başlar. Yapanının el hüneline göre işleyen bu süreç, bir gün de sürebilir, birkaç saat de. Eğer zaten pamuktan yorgan bağlanıyorsa, süre biraz daha uzanacaktır; çünkü pamuğa iğne işlemesi pek güçtür.

Yorgan bağlanırken en ortaya bir sini konulur. Makas, yorgan ipliği vs. de sininin üzerine yerleştirilir. Sini konmasındaki maksat, gittikçe daralan alanda, yünlerin tamamen ortaya toplanarak potluk vermesine engel olmaktır. Dualar edilerek bitirilen köpümenin ardından, kaplamaya geçilir.

Daha önce annelerce örülmüş olan dantellerin, oyaların, işlemlerin görücüye çıktığı bir andır bu an. Kumlu keten, terlen, alpaka gibi kumaşlara geçirilmiş ara dantelleri, delik-işleri, kanaviçelerden, bu iş için ayrılmış olanı ütülenmiş olarak hazır tutulur.

Kenarına ince dantel geçirilmiş olan kar gibi beyaz kumaşa, yeni bağlanmış olan yorgan itinayla serilir; en iyisi olması arzula-

nan saten/atlas yorgan yüzü hesaplıca onun üzerine yerleştirilir. Bu ekseriyetle kırmızı, bordo, lacivert, pembe renklerde olan ipekli/saten yorgan yüzü, önceden kabartma denilen teknikle işlenmiş olarak Suriye'den, Antep'ten, Maraş'tan getirtilirdi. Daha küçük bebekken, kızların çeyizi için tüccarlara ısmarlanırdı.

Dantelli kenarların üç-dört parmak kadar görünmesi icap eden bu yüz yerleştirmenin ardından yorgan kaplanmaya başlar.

Eskilerin deyimiyle “filcan filcan” yani fincan gibi görüntü vermesi arzulanan kaplama işinde, her seferinde, ipliğin alta geçmesi istenir. Tamamı bittikten sonra da göz nuru emeklerden birisi olan *yorganağzı* devreye girer. Yorganın kısa taraflarından birisine geçirilen yorganağzı ile çok güzel bir görüntü ortaya çıkar. Saten yüz içe gelecek şekilde titizce katlanan yorgan düğün zamanına kadar yerine kaldırılır. Saten yüzün içe katlanmasındaki amaç, satenin tez tüyleneceği, yıpranacağı inancıdır. “Beyaz taraf yıkanır ama saten hemen yıkanmaz” derler eskiler.

Evin maddi durumuna göre gelin olacak kıza iki kat yatak verilir. İki yatak, iki yorgan, iki de yastık biçiminde. Bu tek kat da olabilir, yorganın birisi yün, birisi pamuk olarak.

Çeyizin en meşakkatlisi olan yorgan bittikten sonra sıra yatak ve yastıklara gelir. Yatağın da, yıkanıp, kurutulup, çırpılmış olan yünleri şiltete ters yüz edilerek yerleştirilir. Birkaç yerinden kaba dikişle yünleri şiltete sabitleyen de olur, öylece bırakan da.

Gene ipekliden, satenden dikilip hazırlanmış olan *yatak yüzü* de elinden iş gelenlerin yardımıyla şiltenin üstüne geçirilir. (Eskiden yatağın iç kısmına ipekli/satenin rengine uygun renkte keten dikilirdi. Sebebi de çarşafın kaymamasıdır.) Belli etmemeye özen gösterilerek, yatak yüzünün açık olan ağzı dikkatlice dikilir. Yatak da yük dolabına ya da sandık üstüne kaldırılır.

Yastıklar, yorgan gibi çeyizin en görünen parçalarındandır. En güzel örneklerin yer aldığı işlenmiş kılıflar bugün için hazırlanmıştır. Çırpılmış yünler önce yastık şiltelerine doldurulur. Ardından da yastıkların iki başına yorganın yatağın rengine uygun, yahut da aynı kumaştan saten *yastık başı* geçirilip dikilir. Onun üzerini tama-

men kaplayacak şekilde dantel örüp geçirenler de bulunur. En üste, kenarına işleme, ara danteli ya da delik işi yapılmış olan yastık kılıfı geçirilerek yastık da tamamlanmış olur.

Eskiden yastıklar uzun ve tek parça halinde hazırlanırdı. Son 25-30 yıldır iki ayrı yastık halinde hazırlanır oldular. Önceleri *yanak yastığı*, sonraları *küstiüm yastığı* denilen bu yastıklara yaşlılar hiç de iyi gözle bakmadılar. “Gelinliğinle girdiğin evden kefenliğinle çıkacaksın” nasihatıyla gelin ettikleri kızlarının ayrı yastıklarda yatacak olmasına bir anlam veremediler. Kırgınlığı, küskünlüğü artıracığını düşündüler.

Önceleri karyolalara dayanan bir de *yan yastığı* vardı. Yün ya da pamuktan doldurulan, hayli hacimli olan bu yastık sadece karyola süsü olarak kullanılırdı.

Eskiden evler sobalı olduğu gibi, yatak odası diye bir kavram da bilinmezdi. Karyolalar ekseriyetle oturma odalarında bulunurdu. Ona da son derece titizlik gösterilir, üzerine oturmaya asla müsamaha gösterilmezdi.

Odanın uygun bir kenarında bulunan karyolanın örtüsü konulup itinayla düzlendikten sonra, duvara gelen kısmına yan yastığı ile iki yanına da iki kırlent yerleştirilirdi. Eskilerin deyimiyile “kitap gibi” duran bir görüntü oluşurdu.

Demir karyolaların iki kısa yanına ipekliden ya da satenden iki örtü bağlanırdı. Ön tarafını süsleyen etek, onun da üzerinden sarkan çarşaf tertemiz ve ütülü olması icap eden iki parçaydı. Yaz ise yazlık örtü, kış ise battaniye ya da halı örtü ile üzeri kapatılan karyolanın duvar kısmına yukarıda adını andığım yan yastık ve iki kırlent dayanırdı. Tören edasıyla karyolalarını düzelten hanımlar, çoluğu çocuğu, hatta kocayı bu bölgeye asla yaklaştırmazlardı. Bu bölge tamamen hanımların tekelindeydi.

Hayatın geçiş dönemlerinden düğünlerde, yatak, karyola süslemek büyük önem arz eder. Elinden iş gelen, başı bozulmamış kimselerin yardımlaşarak hazırladığı bu süslemeleri ekseriyetle çeyizlik el işleri oluşturur. Gelin yatağı hazırlanırken, küçük bir oğlan çocuğunu yatağa yatırır ki, *gelinin sıftah çağası* oğlan olsun!

Bazen de iki üç yaşlarındaki çocuklar kendiliklerinden gelip yuvarlanırlar. Hatta yuvarlanan çocuk yumuşak tabiatlıysa doğacak çocuğun halim selim, eğer haşarıysa, çocuğun *duraksız* olacağına inanılır.

Gelin odalarındaki karyolaları görmek isteyenler çıkar. Yeni çeyizlerin sergilendiği odalar, hakikaten görülmeye değer göz nurlarıyla bezeli olur.

Rengârenk güllerin, sümbüllerin, papatyaların harmanlandığı, sarma, kanaviçe, gölge işi vs. gibi tekniklerle işlenmiş, kenarlarına el kalınlığında danteller, oyalar, biyeler, kordonetler geçirilmiş karyola etekleri, çarşafklar, yastıklar, kırlentler, yatak örtüleri, şaseler, duvara iki çivi ile çakılmış elbise örtüleri, bebek takımları tablo gibi bir güzellik yansıtır. Eğer yeni bebek doğmuşsa da, bebeğin beşiği, annenin karyolasının üstüne gelecek şekilde tavandaki iki hal-kaya bağlanarak hazırlanır.

Bebek beşiklerine konan minik yatağa *koza* adı verilir. Bu kozalar, beşiğe ağırlık vermemesi için çoğu kere kuru ot ile doldurulur. Yumuşak çayır biçilip bir kenarda kurutulur ve beşik boyutundaki şilteye yerleştirilip, üzerine de yüz geçirilir. Bebeğin içinde kaldığı birkaç ayda bu koza kullanılır. Eğer yer beşiğinde kalıyorsa süre daha da uzun olabilir.

Çocuğun ayaklanmaya başlamasıyla, düşme tehlikesi hasıl olduğundan, beşiğin bozulması icap eder. Yani tavandaki sikkelere bağlı olan kendir çözülür, beşiğin içindeki malzemeler de, yıkanıp paklanarak sonraki bebeğe kadar sandığa kaldırılır. Kozanın otları da boşaltılır.

“Çağanın beşiğini bozma”² denen bu işlemden sonra bebek yer beşiğine ya da çocuk karyolasına yatırılmaya başlanır. Yatağın dan çarşafına, örtüsünden yastık kılıfına kadar büyük karyolanın küçüğü durumunda olan bu minik yer için de hayli emek çekilir.

² “Çağanın beşiğini bozma” yeni doğmuş bebeği ölen anneler için de söylenen bir sözdür. İtinayla hazırlanan bebek çeyizi, beşik takımı, bebeğin ölümüyle bozulup da bir yerlere kaldırılınca çok hazin olur.

Tertemiz tutulan çocuk karyolasını ekseriyetle bebeğin anneannesi düzer. Kimi ailelerde de yün takımını erkek tarafı, pamuk tarafını da kız tarafı düzenler.

Divriği evlerinde kullanılan yünler, yapağı yün ve gılik yün olarak ikiye ayrılır. Kırık yün adıyla da bilinen gılik yünler, kısa, daha önce kullanılmış da olabilenlere denilir. Bu kırık yünler çeyize kullanılmaz. Ev ahalisinin ihtiyacına göre, daha çok da yorganlara kullanılır. Yapağı her zaman makbuldür.

Kuş tüyü, pamuk da bilinir ama sıkça kullanılmaz. Bebek yastıklarında kuş tüyü kullananlar olur. Pamuk da daha çok yazlık/misafirlik yorganlarda, kırlentlerde, yan yastıklarında kullanılır.

Pamuğun, yıkandığı zaman kolay kurumayacağı, içi yaş kalaçağından dolayı küfleneceği inancı yaygındır. Bu yüzden bahar gelince pamuklar boşaltılır, çırpılıp havalandırılır ama yıkanmaz. Güneşte tutulan pamuk yastıkların kendiliğinden kabarcacağı söylenir.

Konaklarıyla meşhur Divriği evlerinin sedirlerindeki uzun ince yataklara *yuvalama* adı verilir. Her yıl aynı yataklar gibi çıkarılıp çırpılıp havalandırıldıktan sonra geri yerine doldurulan yuvalamalarda da yün kullanılır. Daha çok kırık yün doldurulan yuvalama serilmiş sedirlerde icap halinde yatılabilir de.

Ev düzeni içinde, ister seyyar ister yerli olsun, sedirlere önce yuvalama serilir. Onun üstüne bin bir nakışlı makat/sedir halısı serilir. Onların da üzerine içi semerotuyla doldurulmuş halı ya da kumaş kaplı yastıklar sıralanır. Bu yastıkların üzerine de gene hanımların, genç kızların ellerinden çıkmış sedir yaygıları serilir. Uçlarına dantel geçirilmiş bu örtüler de renkli nakışlarla bezeli olur. Sedirlerin iki köşesi ile bir de en orta kısmına minder konur. Yün ile doldurulması arzu edilen bu minderlerin üstlerine de ikişer adet kırlent dayanır.

Evin varietesine göre hazırlanan minderler (köşe minder, sandalye), kırlentler, hatta halı yastıkların kullanım alanı çoktur. Semerotu doldurulmuş yastıklar kadar düzgün durmasa da yumuşak olan yün-halı yastıklar gene de sevilir.

Yünün, pamuğun haricinde bir dönem kırpık süngerler, sonraları da elyaflar kullanılmaya başlandı. Sağlığının kıymetini bilenler ise, ilk denemenin ardından bildikleri düzeni sürdürür oldular.

Şimdilerde artık kullanılmıyorsa da eski Divriği evlerinin kışlık mekânı olan *toyhanelerde*, *kürsü* adı verilen ısınma araçları vardı. Evin en büyük oturma yeri olan toyhanelerin bir bölümüne kurulan kürsülerin üzerinde kürsü yorganı denilen bir yorgan bulunurdu ki 15 kiloluk yünden yapılması icap ederdi. Yazın bozulup kışın kurulan kürsülerin yorganları, kare biçiminde hazırlanır, tezgâhlarda kalınca dokunan şiltesi de kırmızıya boyanırdı.³

³ Müjgân Üçer - Fatma Pekşen, *Aslanburcu'ndan Yükselen Selçuklu Kartalı: Divriği, Asitan Yayınları, Sivas 2010.*

“Toyhane ve kürsü hakkında bilgi: Divriği evlerinde, Selçuklu günlerinin hatırasını taşıyan toyhanelerin kürsübaşı bölümünde, eskiden ısınma aracı olan kürsüler bulunurdu. Toyhane ne kadar ufak olursa olsun kürsü 3x3 m. yani 9 m² olurdu. Kürsübaşı, yaz odasındaki nimsekinin kare plana dönüşmüş ve tandır konmuş biçimiydi. Kürsübaşı ortada sabit ahşap bir masa (kürsü) ile bunun altında 25 cm. derinlikte bir hazne ve haznenin merkezinde de özel şekilde oyulup gömülmüş taş bir ateşlik bulunurdu. Bu ateşliğe kilimüstü baş sedirindeki ocaktan alınan köz konur, kürsünün üstü kürsü yorganı ile örtülür, böylece altta sıcak bir bölüm oluşturulurdu.

Yemek pişirilen ocağın közü, “sakısı” adı verilen ateş küreği ile kürsünün gözüne boşaltılırdı. Kürsünün dört tarafında minderlerde oturanlar, masanın üzerinde bulunan kürsü yorganını bellerine kadar çekerler, ayaklarını da ateşe doğru uzatırlar, böylece kışın ısınırlardı. Kürsünün etrafındaki yastık, minderler ve örtüler dantelleri ve kanaviçe işlemleri ile düzen ve temizliğin de simgesi idi. Dibi saltaşı döşeli olan kürsünün külü soğuyunca boşaltılır, ara sıra taşı silinirdi. Üzerinde üç öğün yemek yenilen kürsünün üzerinde, ince bir yorgan olurdu. Bunun üzerine de “kürsü yorganı” denilen büyük bir yorgan serilir ve bu yorgan kirlenmesin diye “cecim”, onun üzerine de çiçekli basmadan örtüler örtülürdü. En üstte iki sofa bezi bulunurdu, üstteki günlük kullanım için, alttaki ise misafir içindi. Kürsü üzerine serilen cecim ve kürsü yorganının kırmızıya boyanmış bezi, kürsü sofrabezi de eskiden Divriği’de çulhadarlar tarafından dokunurdu.

Kürsünün dört yanında “yuvarlama” denilen yün minderler bulunur, çevreye oturanlar ayaklarını uzatarak yorgana sarılırlardı. Dört gözlü olan kürsünün baş tarafı “ağa-ata gözü” idi. “Hatun gözü”, “dana gözü” (yeni doğan dana üşümesin diye getirildiği için böyle denilmiş, aslında çocukların oturduğu yer), “gelin gözü” gibi adlar diğer kenarlarının adı idi. Duvar tarafına gelen kısımlar “misafir gözü” olarak da adlandırılırdı.

Kürsü, Divriği’de ocakbaşı masallarının anlatıldığı, komşu ve akraba ilişkilerinin pekiştirildiği bir yerdir. Uzun kış gecelerinde kürsüde otururken oynanan yüzük, fincan gibi oyunlarla, bilmecelerle yöresel folklorun zenginleşmesine imkân sağlamıştır.”

Yünün hayli rağbette olduğu Divriği evlerinde yünler çırpıldı-ğı, yıkandığı zaman, yünün zayi olmamasına dikkat edilir. “Yün ufağı, odun ufağı, ekmek ufağından sayılır” denilir yaşlılarca.

Evin variyetine göre birkaç gün sürebilen yün çırpma günle-
rinde her şey tertemiz yapılır. Şilteler yıkanır, yıpranmışlar varsa yenilenir. Yeni yastıklar yorganlar hazırlanabilir.

Bir de yün ile ilgili efsane anlatılır: Çok zengin bir ağanın, sa-
yısı bilinmeyen davarlarının kırkım günüyümüş. Uşaklar ellerinde kırkık denem makaslarla durmadan yün kırıyorlarmış. Uzaktan fakir bir adam görünmüş. Ağa, gelen fakiri görünce, yün isteyece-
ğini tahmin ederek, yünlerin arasına gizlenip, evde olmadığını söy-
letmiş. Fakir, dağ gibi yığılı yünün içine giren ağanın, kendisinden birazcığını esirgediği yüne bakarak, “yüne kıla garkolasın” diye beddua etmiş. Adam çekip gittikten sonra ağa dışarı çıkmış ki her tarafı yün kaplı ve ayı haline gelmiş. Bu, ayının varoluş hikâyesi olarak anlatılır.

* * *

Battaniyeler, tek kişilik, çift kişilik ve çocuk battaniyesi olmak üzere evlerde birkaç tane bulunur. Önceleri yün iken sonraları pa-
muklu, şimdilerde de naylon karışımı olanlar kullanılır oldu. Isın-
ma maksatlı kullanıldığı gibi, yatak örtüsü niyetine kullanıldığı da olur. Battaniyeler, çeyizlerde bulunan eşyalar arasında yer alır. (Es-
kiden çocuk battaniyelerinin bilinmediği dönemlerde, bebek kun-
daklarının üstüne hamam havlusu sarıldığı da olurmuş.)

* * *

Çarşafklar eskiden tezgâhlarda dokunur, kenarları püsküllü, sa-
çaklı olan çarşafklar yol yol çubuklu da olurmuş. (Hatta kimi ev-
lerde, bez şeker torbaları birbirine dikilerek çarşaf niyetine kullanı-
larmış.)

Sonraları çizgili, renkli çarşafklar moda oldu. Çizgilerin rengin-
den danteller örülerek uzun kenarlarına dikildi. Daha sonra da nevresimler piyasaya çıktı.

Son dönem çeyizlerinde hem işlemeli dantelli eski dönem yatak yorgan takımı bulunmakta, hem de evlilerin “tazeliği geçtikten sonra” kullanılması için nevresim takımları alınmakta, yapılmakta, yaptırılmakta.

Doğum, sünnet, ameliyat günleri için saklanan bu göz nuru takımlar itinayla saklanır. İcap halinde temizce kullanılır.

(Eski Divriği düğünlerinde masraf adı verilen çeyiz götürmeler şaşaalı olurmuş. Kız evinden oğlan evine, püskül ve çingiraklarla süslenmiş atlara yüklenerek götürülen çeyizi görmek için, herkes yola çıkar bakarmış. Süslü sırmalı giyip atların başını çekerek götüren gençlerin atlarının birincisinde yatak, diğerlerinde de diğer eşyalar yer almış. Atın iki yanına sandıklar, onların üzerine yastıklar, yorganlar sıralanmış. Yatakları, birbirine dikilerek sıralanmış kırlentleri seyretmek için genç kızlar, genç gelinler kapı artlarından, pencere aralıklarından çeyizin geçmesini beklermiş. Sonraları kamyonlarla götürülür olmuş. Hâlâ da öyle sürmekte.)

(Burada bir hatıramı nakledeyim: En büyük görümcemin düğününe birkaç gün varmış. Odanın birisine tertemiz hazırlanmış çeyizlikleri istiflemişler. Kimseyi de içeriye sokmamaya çalışıyorlarmış. Köyden, kayınpederle işi olan bir tanıdık gelmiş. Diğer yerler dolu olduğu için adamın yatağını çeyiz olan odaya sermişler. Adam, odayı görünce özel bir durum olduğunu anlamış. Düğün yapılacağını öğrenince de düğünü olacak görümceme şöyle söylemiş: “Kızım sen babanın ocağını mı batıracaksın? Bu ne kadar yastık, kırlent, öteberi? Kız kısmına *elinin orağını, başının tarağını, altının yatağını* vereceksin, tamam. Bu kadar çeyize ne lüzum var!”)

Şimdilerde somyalar, çekyatlar kullanılıyor; yer yatağı eskisi kadar rağbet görmüyor ama gene de dolapta bir iki kat yatak bulunduruluyor. Önceleri misafire hürmeten, yumuşak olması açısından, çift kat yatak serilirdi.

Özellikle kırsalda yatağa çok önem verilir. Davarın, yünün bol olmasından dolayı da yataklar son derece yumuşak olur.

Yatak namahrem kabul edilir; sabah ilk toplanan yer yataktır. Hele yorganın açık olarak birilerine gösterilmesi ayıp sayılan bir husustur.

Her zaman temiz tutulur ama “ölüm var dirim var” fikrinden hareketle, kenara her zaman bir takım temiz nevresim, çarşaf, kılıf vs. konulur.

Hatta kimi yaşlı kadınlar *kefenliklerini* hazırlarken, mevcut bohçada bir de temiz çarşaf bulundururlar. Havlu, lif, sabun, tül-bent, kibrit, koku/esans, kına, buhur vs. gibi hazırlıkların yanına koyarlar ki, rahat yatağı adı verilen son yataklarına konuldukları zaman üzerlerine örtülsün. Sonrasında da o çarşaf ortadan ikiye bölünerek, cenaze kabre indirilirken tabuta bağlanmaya yarar.

İrahat döşeği olarak tabir olunan bu yatağa, hastanede veya başka yerde de ölmüş olsa cenaze yatırılması, ölen kişinin son kere evinde, yatağında yatması istendiğinden başvurulur. O yatağa yatmayan cenazenin son işleri eksik kalmış kabul edilir. Baş kısmı kibleye gelecek şekilde yatırılan mevtanın çenesi tülbentle bağlanır, üzeri, başı da içerde kalacak şekilde çarşafıla örtülür.

Yıkanmak için yerinden alınan cenaze gittikten sonra yatağı dürülüp kaldırılır. Ailenin maddi durumuna göre, yatak evdekilerce de kullanılabilir, fakirlere de verilebilir.

Karyola, somya, çekyat öncesi dönemlerde, akşam olduğu zaman yatakları evin genç kızları, gelinleri hazırlardı. Divriği evlerinin yüklüklerinde dürülü bulunan yataklar, yorganlar birer birer çıkarılır serilir, sabahtan da toplanırdı. Nişanlı kıza büyükler, “kaynanan, kaynatan döşeğe yatınca gidip *sırtlarını basasın*. Kaynatan çarşıya pazara gidişin, sakosunu tutasın, geri gelince alıp yerine asasın. Ayakkabısını *önüne döndüresin*. Yüznumaranın ibriğini hep dolu tutasın...” şeklinde nasihatler verirlerdi.

(Sırt basmak, yatan kişinin yorganını, iyice sıkıştırarak soğuğu engellemek anlamına gelir. Ayakkabı döndermek, çıkarıldığı gibi bırakmamak, düzgünce, giyeceği biçimde düz hale koymak anlamına gelir. Eğer çamur bulaşığı varsa, çamur bıçağıyla kazınıp, silinir de. Bu işler saygının, hürmetin nişanesi kabul edilir.)

Beşikten mezara kadar lazım olan yatak, yorgan, yastık ile ilgili, günlük hayatta çeşitli deyimler, atasözleri, hayır duaları, beddualar da kullanılır.

Allah kimseyi yazın ayransız, kışın yorgansız koymasın.

Allah rahat döşek ölümü nasip etsin.

Allah yatak ömrü vermesin.

Allah yatakta yatıp da kapı gözletmesin.

Bir yastıkta kocayasın.

Döşeğe yapışmak (çok zayıflayıp, yatağın içinde belli olmamak) bunlardan bir kaçıdır.

Önü *bastıklı*, arkası yastıklı olmak (Nazlı, kıymetli. Bastık: Pestil)

Sağ baş yastık istemez.

Yastığını değiştirirsin ama bahtını değiştiremezsin (Eşinden boşanana söylenir).

Yatağı koyup, yorgana pislemek.

Yatak yessiri (esiri) olasin.

Yorgan gitti, kavga bitti.

Yorganı astarlanmak (Evlenmek manasına gelir. Köyneği astarlanmak da aynı anlamdadır).

Yorgun it yatağı gibi (karışık).

Sırtı yatak görmemiş, yatak yüzü görmemiş, kafasını yastığa koymadan sabahlamış deyimleri, daha çok çocuk büyüten anneler için, hastaya bakanlar için kullanılır.

“Hastayım ağrır başım

Döşeğe akar yaşım

Tabutum yan gidiyor

Hani benim gardaşım” manisini Divriğili hanımlar söyler.

“Kırmızı gül ile bezendi bağlar

Hastanın halinden ne bilir sağlar

Döşek melûl mahzun, yastık kan ağlar

Değmeyin yavruya beyler ağalar

Yâr bade doldurur elleri bir hoş

Yâr uykudan kalkmış gözleri sarhoş” dizeleri, Nuri Üstün-
ses’ten derlenen “Divrik Kalesi’nin Şarkısı” adlı parçaya aittir.

Yatak, yorgan, yastık; gözümüzü açtığımız ilk andan, kapaya-
cağımız son ana kadar muhtaç olduğumuz bir dünyalıktır.

Ayaş'ta Yorgancılık

Hatice Doğruol*

Ayaş'ta¹ kız ya da erkek çocuk doğduğunda, “kız kucakta, çeyiz bucakta” denilerek kız için çeyiz, oğlan için sünnet yatağı hazırlığı yapılır. Bu hazırlıklara özen gösterilir. Kimsede olmayan kumaş ve desenlerden oluşan yatak, yorgan, yastıkla işe başlanır. Anne tarafından beyaz patiska üzerine uygulanacak olan yatak takımının işleme (kanaviçe-sarma) veya örgü (dantel-iğne oyası) örnekleri belirlenir. Örnek istendiğinde “yeminliyim veremem” denilerek, kişiye özel olması sağlanır.

Sünnet çocuğu ile hazırlanmış
sünnet yatağı

* Yard. Doç. Dr. Hatice Doğruol, Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Elsanatları Bölümü, Ankara. dogruol@gazi.edu.tr

¹ Ankara'nın eski ilçelerinden olan Ayaş, adrese dayalı nüfus sayımına göre 13.156 nüfusludur; göç vermesine karşın geleneklerine bağlı kadın ve erkek sanatçılarıyla/zanaatçılarıyla anılmaktadır.

Sünnet Yatağı

Yorgan yüzü gösterişi ile baştadır. Yüz olarak atlas / saten / saten düşes, kadife, bindallı, kutnu (gutni), damasko, telli ve kasnak işli (suzeni) ipekli kumaşlar ise ilçeye geçmişte Bursa ve İstanbul'dan getirilip satılırdı. (Eskiden dul kadınlar ticaret yaparmış, İmancı nene gibi). Astar olarak mermerşahi, humayin (Amerikan bezi) kullanılır. Diğer yorgan yüzleri ise; basma, özellikle Sümerbank basması, yemeni (yazma), parça eklemeli olanlardır.

Parça eklemeli yorgan yüzlerinin önemi büyüktür. Artık kumaşlar bohçalardan çıkartılarak yoktan var edilen, çeşitli geometrik biçimlerde genellikle elde oyulgama yapılarak hazırlanan yüzeyde anılar, manevi değerler vardır. Tekstil sanatı için hazırlanmış bir katalog gibidir.

Firdevs Ayaşlı'nın
elde eklediği
yorgan yüzü

Yorganlarda kullanılan kumaşlar

Basma: Üzerine renkli biçimler basılmış olan pamuklu bir cins kumaş.

Atlas: Atkısı ve çözgüsü ipekten, genellikle düz renkli parlak kumaş.

Saten: Parlak ipek kumaş. Atlas da denir.

Saten düşes: Ters donuk, yüzü parlak saten türü.

Mermerşahi: Tülbent ve patiska arası incelikte beyaz pamuklu dokuma. Kısaca mermer ve kalın muslin de denir.

Suzeni işli ipek kumaş: İpekli kumaş üzerine, kasnak iğnesiyle yapılan el işlemeli yorgan yüzlük kumaş.

Telli kumaş: Metal parlak tellerle som ya da karışık dokunmuş kumaş.

Yazma: Desenleri elle yapılmış boyanmış yemeni, yorgan yüzü gibi kullanma eşyası.

Bindallı: Kadife kumaş üzerine sıрма iplik ile kabartmalı dal, yaprak ve çiçek işlemeli örtü ya da giysilere verilen ad.

Kadife: Yüzü tüylü yumuşak ve parlak kumaş. Süslemeleri kabartma olanlara çatma denir.

Kutnu: Üzerinde renkli çizgiler olan bir tür yarı ipekli kumaş; bir çeşit desenli atlas.

Damasko: Çoğunlukla döşemelik olarak kullanılan, keten, ipek bazen de yün, pamuk karışımı tek renkli kumaş.

Humayin: Çoğu pamuktan dokunmuş, patiskaya göre daha düşük kaliteli sık ve düzgün bez.

Yorgan dikiminde iğne, iplik, yüksük, çubuk (değnek), tebeşir veya kireç, mum (ipliğin iğneye kolay geçmesi ve kayması için) kullanılır.

Genellikle yorgan yüzü; beğeni doğrultusunda üzerine desenleme yapılacak olan saten düşes (sire saten) kumaştan: açık mavi, açık pembe, çimen yeşili, gül kurusu, ateş kırmızısı vb. renklerden olur. İstenirse telli, kasnak işi –suzeni, yazma, bindallı– yorgan yüzü

zünde kullanılır. Zenginlerin alabildiği bindallı yorgan yüzü her adamda olmaz. Bindallı yorgan yüzüne yorgan dikişi yapılmaz, mitil yorgan üzerine yorgan çarşafıyla yorgan kaplanır, yorgan ağzı geçirilir. Parça eklemeli yorgan yüzü de aynı yöntemle kaplanır.

Mitil: 1. İki yüzü beyaz kapsız yorgan. 2. İçine yün veya pamuk doldurulan beyaz yastık veya yorgan kılıfı. Şimdilerde nevresim içine konacak iki yüzü basmadan yorganlar da dikilmekte, buna da mitil denilmekte.

Yorgan ölçüleri yaklaşık; çift kişilik yorgan 225x195 cm, tek kişilik yorgan 150x225 cm, çocuk yorganı 125x150 cm, beşik yorganı ise daha küçüktür. Yorgan; günlük kullanım, gerilik (özel günler, misafir) ve çeyiz için hazırlanır.

Beşikte yatan bebek
ve yorganı

Yorgan ağzı
kaplanmış beşik
yorganı,
Ayaş Kültür Evi

Tek en kumaşa ya da çift en kumaşa göre kaç metre yüzlük kumaş alınacağı hesaplanır. Aynı yüzlük kumaştan yastık başları için 50 cm daha alınır. Astar da kullanılan mermerşahi yüzden büyüktür, yüzde görünmesi için. Ancak şimdilerde yüz ile astar aynı ölçüde de yapılabilmekte. Ölçülerde hazırlanan yüz ile astar birbirine çatılır (dikilir). Çift en kumaşlarda ağızdan açıklık bırakılır. Tek en kumaşlarda ek yerinden ortada yaklaşık 100 cm açıklık bırakılır. Çevirmek ve yün/pamuğun yerleşmesi için.

Hayvancılıkla uğraşan ilçe halkının yorganlarının çoğunlukla yün olmasına karşın, yazlık yorganlar pamuktan olur. Kullanılan en iyi pamuk Çanakkale maydos pamuğudur. Çift kişilik yorgana 3.5 kg yün kullanılır. Kırkılan yünden, yorganlık sert yün ayrılır. Esvap taşında tokaçla (tahta yassı tokmak) döve döve iyice yıkanır. Evecenlerinden, bıtıraklardan (ot, çöp) temizlenir. Değnekle dövülerek kabartılır. Gerekirse didilir. Yorgan yüzünden yünün çıkması için, yünün üzerine tahta pamuk (metre ile satılırdı) yerleştirilir. Şimdilerde metre ile alınan sentetik elyaf da kullanılmakta. Yorgan dikilecek düzgün yerde, hazırlanan yüz ve astar arasına, çevirme işlemiyle döşenmiş yün ya da halıçılar tarafından atılan pamuk yerleştirilir (Eskiden pamuk atmak için ilçeye Karadenizli hallaçlar gelirmiş). Ağız kısmı dikilir. Çubukla dövülerek muntazam yerleşim sağlanır. Aralıklarla teyel alınarak kayma önlenir. Yüzün renginde 8 numara iplikte, kenardan 5 cm içeriden tüm çevreyi dolaşacak biçimde ilk oyulgama yorgan dikişine başlanır. İplik düğümlenerek oyulgama yapılır, aksi halde iplik sa-

Yıkanmış yünü döven
Ayaşlı kadın ve yorgan yünü hazırlığı

ğar (sökülür). Bu işlem çevrede 2-3 kez aralıklarla tekrarlanır. De-
sen yerleşimi için ön hazırlık tamamlanmış olur.

Havalandırılan yorganlar

Oyulgama
yorgan dikişi

Yüzeye yerleşecek her motif baklava veya kare taksimatla olur. Motiflerin yerleşeceği geometrik düzen tebeşirlenmiş sicim veya hazır karton kalıplarla yapılır. Örneğin ağırlığına göre 3-5 günde biten yorganda örnekler; lale, pervane, yonca yaprağı, midye vb. olabilir.

Ankara'da çıraklıktan yetişen Muzaffer Aldemir usta, modelleri yorgan örnekleri olan katalogdan kişilerin beğenisi doğrultusunda uygulamakta. İhtiyaçtan heveslenip, gözden alarak (dikkatli) yapan kişiyi izleyerek) öğrenmiş olan Kasire Aytar ve Havise Hanım ise canının istediği, aklında olan, gözüne hoş gelen, kumaşa yakışan örnekleri koymakta.

Anadolu'da yapım aşamaları, kullanılan yalın araç-gereçler hemen hemen aynı olan yorgan dikimini yöreye özgü kılan; sanat eseri niteliği kazanmasını sağlayan beceri ve duygusallığın eseri olmalı.

Havise Hanım'ın tabelası

Muzaffer Aldemir diktığı mitil yorganla

Kasire Aytar çeyiz yorganı dikerken

Günlük ve gerilik yorganlar, evlerdeki yüklüklerde sıralanır, özel gün yorganları humayın kılıfların içerisinde ya da eski çarşaf-lara sarılarak saklanırdı. Yazın özellikle çocuk yorganları, killi sa-bunla tokaçlayarak yıkanır, temizlikleri yapılırdı.

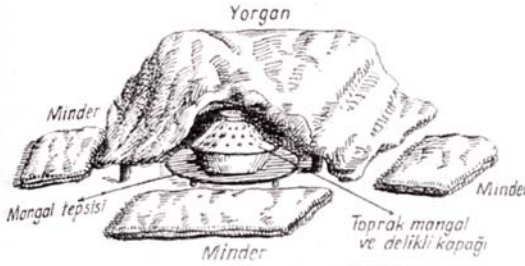
Ayaş'ta yorgan dikişiyle hazırlanmış diğer ürünler; kapı per-desi (yorganı) ve tandır yorganıdır.

Kapı Perdesi (Yorganı): Soğuk girmemesi için kapı boşluğunu baştan başa örten perde. Çok kez cami kapılarında olduğu gibi yu-karıdan aşağı örtülür.

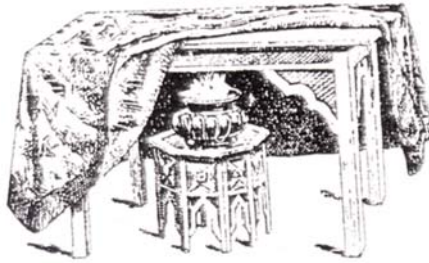
Tandır: Bacak ve ayakları ısıtmak için bir iskemle altına kona-rak üstüne yorgan veya bir kebe (kısa kepenek) örtülen mangaldır ki bu iskemlenin etrafına serilen minderlere oturulup ayaklar örtü-nün altına sokulurdu. Eski Türk evlerinde çok kullanılırdı. Ev hal-kı kış geceleri bunun etrafına oturarak konuşurlar, masal söylerler, yemiş yerlerdi. Şimdi de Avrupa'nın bazı soğuk memleketlerinde ve bilhassa İngiltere'de sandalye ile oturulan tandırlar kullanıl-maktadır. Fr. Bassinoire, tandour, chauffe-jambos.²

² Sanat Ansiklopesi, s. 1909.

Tandır Yorganı: Ayakların ısınmasında, mangal üstüne örtülen yorgan.

Tandır (*Sanat Ansiklopedisi*)

Tandır (*Sanat Ansiklopedisi*)

Yorganın yanısıra günümüzde seccade ve serpmeye denilen yatak örtüsü de dikilmekte. Kullanılacak yere göre kullanılan pamuk ve yünün ağırlığı ürünün kalınlığına göre değişmektedir.

Ayaş'ta yorgan ile ilgili bazı gelenekler

Kız anası kızının çeyizi için diktireceği yorgan yüzü kumaştan fazla alır, ilerde kızının bebesine beşik götürürken (bebek takımları) beşik yorganı diktirmek üzere. Aynı zamanda lohusa yatağı düzülürken takım olsun diye, gelin yorganı lohusa yorganı olarak da kullanılır.

Oğlanın sünnet yatağı için hazırlanan yatak takımı ve yorgani saklanır, evlenince geline verilir.

Gelin yatağı başı bütün (kocası ölmemiş, eşinden ayrılmamış) kişiler tarafından yapılır. Üzerine oğlan bebesi atılır (oğlu olsun diye).

Gerilik yüklüğe yığılı yorganlar ilkbaharda havalandırılır. “Şeytan işemesin” denir (havasızlıktan oluşan lekeler olmasın diye).

Uykuya dalan birinin üzerine “bi çöp koy bali ” denilerek üşümesi önlenir.

Ramazan bayramında gündüz uyuyanın üzerine incili yorgan örtüldüğü, Kurban bayramında uyuduğunda ise domuz güttürüldüğü söylenir. Ramazan bayramında yorgan oruçtan çıktı, uyu-sun. Kurban bayramında kurban işi var uyumasın denir. (Manevi baskı).

Yorgan basılır diye, yorgan örtülmüş yatağın üzerine oturulmaz.

Yüzü eskimiş yorganlar, yeni alınan seyyar yüzlük kumaşlarla kaplanır. (Eski yorgan mitil gibi kullanılır.)

Kirlenmeyi önlemek, yorgan yüzünü korumak için yorgan, yorgan ağzı kullanarak kaplanır.

Ayaş'ta yorgana yönelik hatıralar

Ervahi Mavibulut'un annesi bindallı entarisini bozup, (dikişle-rinden ayırıp) yorgan yüzüne dönüştürerek, sünnet yorganı hazırlamış. Karadere'de sazlı-sözlü, yemekli yapılan sünnet düğününde kullanılmış. Aynı kişiye Uruşlu Hüseyin'in annesine diktirilen gül kurusu saten ipek damatlık yorgana verilen yün yerine pamuk kullanılmış, sonradan fark edilmiş.

Canan Yertutan'ın annesine kardeşinin sünnet düğünü için dikilen pembe renkli entarinin bütün eteği, kanun pili (iç içe pili) yapılarak, sonra bebe yorganı olarak kullanılması düşünülmüş. (Anıları yaşatmanın ve ekonomik olmanın güzel bir örneği).

Makbule Doğruol annesinin vişne çürüğü sarı kareli gelin entarisini bozarak yorgan diktirmiş (o dönemlerde kumaşın zor bu-

lunması ve çocuk yaşta kaybettiği anasını anma yolu diye düşünülebilir). Aynı kişi hayal meyal hatırladığı tandır yorganında ise, tandıra girip ayakların ısıtıldığını “Önümüz kavurga kavurur, arkamız harman savurur” denildiğini, ayrıca Haçça nenesinin bebe belik tandıra girdiklerini, mangalın devrilip canlarını zor kurtardıklarını hatırladı.

Nüzhet Sarıkaya konakta soğuktan korunmak için arka büyük odaya, kareli koyu renk kapı perdesi (yorganı) takıldığını, çocukken ağır yorganın altından zor girip çıktığını hatırladı.

Kasire Aytar’ın genç yaşta arka arkaya beş oğlan çocuğunun olması; zanaatkâr bu kişiyi yorgan dikmeye zorlamış, kullanılacak yorganların yanı sıra ailesine katkı bile sağlamış.

Havise Hanım yorgan dikmeyi hevesten bakarak öğrenip, rahatsız olan ailesine katkı sağlamış.

Ayaş’ta yastık yorganla ilgili türkü ve maniler

Kına Türküsü

Dağdan keserler gürgeni
Hani bu gızın yorganı
Gızım gınan gutlu olsun
Yarin ile dilin datlı olsun

Dağdan keserler fıstığı
Hani bu gızın yastığı
Gızım gınan gutlu olsun
Orda dirliğin datlı olsun

Dağdan keserler meşeyi
Hani bu gızın döşeği
Gızım gınan gutlu olsun
Orda dirliğin datlı olsun

Mani I

Anamı gördüm düşümde
Giden ayın on beşinde
Yeşil cemberi başında
Anamın gutni yorganı
Uykusu datlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Uykusu acı yorganı

Mani II

Dağda toprak elerim
Yar yar diye melerim
Uyurum uyanırım
Yastıkları yalarım

Kaynak kişiler

Makbule Doğruol, ev hanımı, 1927 doğumlu
Nüzhet Sarıkaya, emekli, 1932 doğumlu
Ervahi Mavibulut, emekli, 1939 doğumlu
Kasire Aytar, yorgancı, 1937 doğumlu
Canan Yertutan, emekli, 1950 doğumlu
Muzaffer Aldemir, yorgancı, 1949 doğumlu
Havise Hanım, yorgancı, 1967 doğumlu

Kaynaklar

Ayaş'ın Görsel Tarihi, Özkan Matbaacılık, Ankara 1999.
Dictionnaire Larousse, Ansiklopedik Sözlük, Milliyet Yayınları, 1993.
Doğruol, Hatice, "Evlilikle İlgili Adetler ve Gelin Kızın Saçına Tel
Örme", *Ayaş ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyum
Bildirileri*, Özkan Matbaacılık, Ankara 1997, s. 229-310.

Duman, Mustafa, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, İstanbul 2007.

Kaya, Reyhan, *Türk Yazmacılık Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988.

Örnek, S. Veyis, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1977.

Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952.

Sanat Terimleri Ansiklopedisi, Doğu Ltd. Şti Matbaası, Ankara 1973.

Muhabbet

Türkülerde Yorgan

Emine Gürsoy Naskali*

Türkülerde yastık ve yorgandan söz edildiğinde, sevgiliye gönderme yapıldığını, yastık ve yorganın sevgili ile yaşanan yakınlıktan bahsetmenin üstü kapalı bir şekli olduğunu görmekteyiz. Yastık ve yorgan, mutlu ve insanın içini ısıtan bir hayatın sembolleri olurken, yastık ve yorganın olmayışı da çaresizlik, tedirginlik ve yokluk anlamına gelmektedir.

Bir varyantı Kayseri'den, bir diğer varyantı Azerbaycan'dan derlenen *Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak* türküsünde mutsuz bir evlilik anlatılmaktadır: Ceylan gibi bir kızı, ona denk olmayan, yaşça küçük bir çocuğa vermişlerdir. Evliliği mutlu kılacak ortam hazırlanmıştır: Yastık kadifeden, yorgan kadifeden, döşek de yumuşaktır. Ancak, damat sabah olunca çarık çorap giymesini, akşam olunca peynir ekmek yemesini, iki sözü bir araya getirmesini bilmez, karanlıkta yatağını bulamaz. Gelinle ne yapması gerektiğini bilmez. Kız da, kendisini bu çocukla evlendirenlerin günah işlediğini söyleyerek bahtsızlığını dile getirir. (*Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak ve Gutnu yorgan gutnu döşek yumuşak*).

*

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, İstanbul. eminenaskali@gmail.com

Al yorgan atılmıyor türküsünde “Yar sevdim, tutulmuyor” diyerek sevgilisine yaklaşmadığını söyleyen delikanlı, sevdaya dayanmanın zor bir şey olduğunu, işin sonunda ayrılık ve ölüm olduğunu hissediyor, ama sevgiliden de vazgeçemediğini bir yorgan benzetmesiyle ifade ediyor: “Al yorgan atılmıyor” diyor.

Çattılar gazan taşını türküsünde yeni gelin olan bir kıza güzel temennilerden sonra, eski günleri hasretle anacağı, yeni hayatının zorluklarla dolu olacağı yine yorgan üzerinden söyleniyor: Annenin eski yorganını örtünüp uyuduğunda uykunun tatlı olduğu, ellerin cici yorganının ise “uykusu acı yorgan” olduğu söyleniyor.

Yorgan, birlikte olma arzusunun, şefkat duygularının, kol kanat germenin bir işaretidir. *Dideban üstüneyim* türküsünde, Van’a, oradan da İran’a gitmek üzere yola çıkan yolcuya yolun açık olsun, sıkıntı çekmeyesin anlamında: “Gidersen yolun olum, uzanım kolun olum, nerde konak edersen, orda yorganın olum” deniyor. Yani geride kalan kimse, yolcuyu meşakkatlerden korumak için ona yorgan olmak istediğini söylüyor. Aynı dizeler türkünün *Memmi hayranın olam* versiyonunda ve *Yoncalar hanım yoncalar* türküsünde de geçmektedir.

Sevdiği oğlana verilmeyen kız, sevdiği oğlanla birlikte olmayı hayal ediyor ve kollarının ona yastık, saçlarının da yorgan olacağını söylüyor: “Kollarım yastık, saçlarım yorgan, dola boynuma, sevdiğim oğlan” (*Enteri diktım giymedi*).

Celal oğlan bacada yatıyor, yorganını yel alıyor. Yorganın savrulup gitmesi nişanlısının da elden gidiyor olmasına bir işaret oluyor (*Celal bacada yatıyor*).

Havuz başının gülleri (1 ve 2) türkülerinde, sinesinde gizlediği ve on bir aydır yolunu gözlediği sevgilisine duyduğu hasret dile getiriliyor. Sevgiliden uzak olmak; yorganın yele açılmasıyla ve yorganın yele asılmasıyla ifade ediliyor: “Havuz başında yatmazdım, yorganım yele açmazdım, sensiz bir yere gitmezdim.”

Çileli bir hayat yastık ve yorganın olmayışı ile anlatılıyor: *San-ki ömrüm bir bilmece* türküsünde Aşık Mahzuni Şerif, “Bir evim bir eşğim yok, bir lambam bir ışığım yok, yorganım yok döseğim yok,

bitmez tükenmez geceler” diyor. *Söyleyin* türküsünde “Ceketini yorgan ettik üstüne, kolu yastık oldu yattı”, *Yoncalığın ince yolu* türküsünde “Bunun hiç kimsesi yok mu, üzerine örte yorgan” deniliyor. Çaresizlik bazen yorganın niteliksizliği ile dile getiriliyor: “Ayağa uzanmaz yorgan” (*Bana değer*), “Altımızda yarım hasır üstümüzde pir pit yorgan” (*Asmam yıkıldı suyu sıkıldı*).

Uzaklara, tehlikelere, savaşa, belirsizliklere, kadersiz bir akıbet gitmek mecburiyeti hasıl olunca, ayrılık, kötü talih yine yorgan üzerinden ifade ediliyor: “Belgrat yolu uzun urgan, üstümüzde yoktur yorgan” (*Belgrat yolu uzun urgan*), “Zemun yol uzun yorgan, üstümüzde yoktur yorgan.” (Zemun Zemun allı Zemun).

Yerinden yurdundan, evinden ayrı düşen ve memleket hasreti çeken genç kız, yeni geldiği yeri vatan belleyip bağlanamadığını söylüyor ve bu yalnızlık hissini bir yorgan tasviriyle anlatıyor, garipliği dikenli yorgan gibi hissediyor: “Yastığım gül olmuş yorganın diken” (*Tutamadım ben bir yerlerde bir vatan*).

Yorgan bir sığınak da olabiliyor, üzüntüden kaçmak istendiğinde başına yorganı çekip yorganın altına sığınılıyor (*Satı bacı var şu kıza*) veya hastalıktan bitkin düşüldüğünde, “Yâr ısıtma tutmuşam, ört üstüm yorganı” deniliyor (*Arabam mazılıdır*). Yaralanan genç adam, yaralarını nişanlısının görmesini istemiyor, annesine “Açma yorganımı (ana) yareler azar” diyor (*Camızı bağladım otluğa yakın*).

Kız pınar başında testi doldurur türküsünde sırma telli yorgan birlikte olma arzusunu, birlikteliğe daveti temsil ediyor. Geceleri yalnız yatamadığını söyleyen âşık, sevgilisine soruyor: “Kız pınarın başında harmanın mı var, sırmanın telinden yorganın mı var, beni öldürmeye fermanın mı var?”

Kardeşini tehlikelerden korumaya çalışan, ölüm araya girip de kardeşini ondan ayırmasın diye ölümsüz bir yerlere gitmeyi düşleyen delikanlı yenik düşüyor, kardeşi ölüyor. Kardeşinin ölümü şöyle tasvir ediliyor: “Kaleden kaleye uzattım urganı, üstüne örttüler de ölüm yorganı” (*Yükseğine koymadım yel alır diye*). Yorgan, uykuyu ve ebedi uykuyu çağırıştırıyor. Diğer bir benzetmeyle, yorgan birlikteliği yani ölümlerle birleşmeyi hatırlatıyor.

Yorgan, bir gelinin çeyizinin vazgeçilmezidir. Gelin almaya gelen oğlan tarafı, kız tarafının çeyiz hazırlamadığını görünce, “hani gelinin yorgani?” diyorlar. Kıza “ağlama gelin ağlama” deyip, çeyizde olması gereken yorgani da kayınının getireceğini söylüyorlar (*Biz geline gelmiş idük*).

Dağda kırarlar cevizi türküsünde, kızın istendiği söyleniyor ama çeyizinin nerede olduğu soruluyor: “Dağda kırarlar fıstığı, hani ya gelinin yastığı”, “Dağda kırarlar meşeyi, hani ya gelinin döşeği”, “Dağda kırarlar urganı, hani ya gelinin yorgani?” Çeyiz deyince de yastık, döşek, yorgan sayılıyor. Sanki bu türküye cevaben, *Dağdan keserler meşeyi* türküsünde, gelinlik kızın çeyizinin hazır olduğu anlatılıyor: “Dağdan keserler meşeyi, aha gelinin döşeği, dağdan keserler fıstığı, aha gelinin yastığı, dağdan keserler gürgeni, aha gelinin yorgani” deniliyor. Çeyiz olarak sayılan şeylerin başında yastık ve yorgan geliyor.

Mutlu birlikteliği temsil eden yorgan, yarine kavuşmak isteyen sevdalı için bazen gözden çıkarılabiliyor. Yorgan döşek olmasa da, sevgilisine kavuşmak isteyen âşık, “koyuver benim yarimi, yorgan döşek istemem” diyerek yorgandan feragat ettiğini ifade ediyor (*Hey bostancı bostancı*).

Yorgani yayacak yerinin olmaması, henüz ev bark kurmamış olmaya delalet. Dağda yatıp yorgani dalda tutmak, yerini yurdunu düzene sokmamış olduğuna işaret ediyor (*Bulgar dağında yatarım*).

Yolu yüce yüce dağlardan aştı türküsünde ipekli yorgandan söz edilmektedir. Zeynep öğlen uykusundan henüz kalkmamış, tandırı daha yakmamış, âşık Haydar’ın feryatlarını duymamaktadır. Zeynep’in el bebek gül bebek yetiştirildiği ipek yorgana sarılmış olmasıyla anlatılmıştır.

Türkülerde yorganlı kalıp sözler

Türkülerde urgan ve yorgan kelimelerinin kafiyesiyle oluşturulmuş tekerlemelere, kalıp sözlerle rastlıyoruz. Türküde anlatılan olayla bazen hiçbir ilgisi olmasa da bu tekerlemelerin metnin içine yerleştirildiğini görüyoruz.

Hanların önüne hasır yayıldı türküsünde Bilecik'in ortasında büyük çınarın dallarına bir yağlı urgan bağlamışlar; birisi asılacaktır. Asılacak kişi, ağlayın dostlar, nazlı yare selam söyleyin, boynum gidiyor, diyor. Türkünün sözlerine bir tekerleme yerleştirilmiştir, tekerleme urgan ve yorgan kafiyesine dayanmaktadır: "Dallarına bağladılar yağlı urganı, üstüne örtmüşler telli yorganı."

Çıgırık benim tel benim türküsünde, yine urgan ve yorgan kafiyesine dayanan bir tekerleme olarak "Çıgırığın urganıyam, Al üstün yorganıyam" deniliyor: Nasıl ki çıgırığın elzem bir parçası varsa, nasıl ki yorgandan vazgeçilmeyecekse, sevdiği kızıdan vazgeçmeyeceğini bildiriyor.

Deve yüksek atamadım urganı ve *İğdenin dalları yerededir yerde* türkülerinde, "yorganı başına çekmek" ibaresi, bir tekerlemenin içinde yer alıyor: "Deve yüksek atamadım urganı, üşüdükçe çek başına yorganı."

Öte yaka urgan burgan türküsünde "Öte yaka urgan burgan, üstümüzde telli yorgan" deniliyor. Telli yorgan birlikte ve mutlu olduğunu ifade ediyor. Ancak, urgan, burgan ve yorgan kafiye-leri bu dizelerin bir tekerleme kabilinden söylendiğini de düşünüyor.

Makinanın koluyum türküsünde "Makinanın urganı, telli müllü yorganı" tekerlemesi de urgan yorgan kafiyesinden kaynaklanmaktadır.

Yorganın gürgen kafiyesiyle de tekerleme yapıldığı görülmektedir. *Göktepe'yle İnönü'nün arası* türküsünde "Göktepe'nin uzun olur gürgeni, Murat (da) efenin boyuna (da) göre yorganı" dizesinde "boyuna göre yorgan" ibaresinin tekerlemeye yerleştirildiğini görüyoruz.

Atladım girdim başa türküsünde yorgan kaplamak hazırlanma, hazır olma anlamına geliyor. Tekerleme kabilinden şu dizeleri görüyoruz: "Arıktan atladin mı, yorganı kapladın mı?"

Türküler

Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak

Kayseri/Bünyan (Adnan Türközü - Necla Erol)

Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak
Emmim oğlu yanıma geldi bir uşak
Öpmesi yok sevmesi yok konuşak

Ana beni niye verdin çocuğa
Oynar oynar taş doldurur kucağa

Sabah olur pabucunu giyemez
Akşam olur yemeğini yiyemez
Karanlıkta yatağını bulamaz

Ana beni niye verdin çocuğa
Oynar oynar taş doldurur kucağa

Sabah olur çocuk gider oyuna
Oynar oynar kum doldurur koynuna
Beni verenlerin vebal boynuna

Ana beni niye verdin çocuğa
Oynar oynar taş doldurur kucağa

Gutnu yorgan gutnu döşek yumuşak

Azerbaycan/Guzgunlu (Dilber Özbuğutu - Ramazan Kartal)

Gutnu yorgan gutnu döşek yumuşak
Goynuma goydular bir parça uşak
Öpmek bilmez gucmak bilmez gonuşak

Meni bir maral bir çocuğa verdiler
Verdiler de günahıma girdiler

Akşam olar Âşık koyar koynuna
Sabah galgar gider oyuna
Vebalım da verenlerin boynuna

Meni bir maral bir çocuğa verdiler
Verdiler de günahıma girdiler

Sabah olar çarık çorap giyemez
Akşam olar peynir ekmek yiyeemez
İki sözü bir arada diyemez

Meni bir maral bir çocuğa verdiler
Verdiler de günahıma girdiler

Çattılar gazan taşını - 2

Afyon/Sincanlı (İbrahim Hıdırbozan - TRT)

Çattılar gazan daşını (ney ney ney ney)
Kurdular düğün aşını (ney ney ney ne yamman)
Yaktılar kızın başını (ney ney ney ney)
Gız anam kınan kutl'olsun (ney ney ney ney)
Geçimin baldan datl'olsun (ney ney ney ne yamman)

Biner atın iyisine (ney ney ney ney)
Gider yolun goyusuna (ney ney ney ne yamman)
Ünlen gelsin dayısına (ney ney ney ney)
Kız dayısız gelin m'olur (ney ney ney ney)
Gelin olsa melul olur (ney ney ney ne yamman)

Atladı çıktı eşiği (ney ney ney ney)
Sofrada kaldı kaşığı (ney ney ney ne yamman)
Kızlar evin yakışığı (ney ney ney ney)
Kız anam gınan kutlu olsun (ney ney ney ney)
Geçimin baldan tatlı olsun (ney ney ney ne yamman)
Anasının eski de yorganı (ney ney ney ney)
Uykusu dadlı yorganı da (ney ney ney ne yamman)

Ellerin cici yorganı (ney ney ney ney)
Uykusu acı yorganı da (ney ney ney ne yamman)

Öte yaka urgan burgan

Bilecik/Bozüyük (Necdet Erkuvañ - Hasan Oyma - Ankara
Devlet Konservatuarı)

Öte yaka urgan burgan
Üstümüzde telli yorgan
Aylelim aman aman
Saracaksan işte de gerdan
Oğlan ninni aman amman
Çakırım nenni

Amanın var
Topukta şalvar aman
Elinde gül var aman
Gelirse al gel aman
Gelmezse dön gine yalvar

Öte yakanın buludu
Beni yakayı bürüdü
Aylelim aman aman
Güzeller aldı yürüdü
Oğlan nenni aman amman
Çakırım nenni

Amanın var
Topukta şalvar aman
Elinde gül var aman
Gelirse al gel aman
Gelmezse dön gine yalvar

Öte yakaya geçelim
Atlara yonca biçelim
Aylelim aman aman

Biz bu yardan vazgeçelim
Oğlan nenni aman aman
Çakırım nenni

Amanın var
Topukta şalvar aman
Elinde gül var aman
Gelirse al gel aman
Gelmezse dön gine yalvar

Enteri diktım giymedi

Çankırı/Kurşunlu (Turhan Toper - Muzaffer Sarısözen)

Enteri diktım giymedi
(Amanın) diktiğime deymedi
(Yavrum) diktiğime deymedi
Sağolası amucam
(Amanın) sevdiğime vermedi
(Yavrum) sevdiğime vermedi

Kollarım yastık
Saçlarım yorgan
Dola boynuma
Sevdiğim oğlan

Armudun irisine
(Aman) ben yandım birisine
(Yavrum) ben yandım birisine
Ben kendimi saklarım
(Amanın) yiğidin iyisine
(Yavrum) yiğidin iyisine
Kollarım yastık
Saçlarım yorgan
Dola boynuma
Sevdiğim oğlan

Bahçelerden geçiyor
(Amanın) bir kuş olmuş uçuyor
(Yavrum) bir kuş olmuş uçuyor
Beni kendine yaktı
(Amanın) şimdi benden kaçıyor
(Yavrum) şimdi benden kaçıyor

Kollarım yastık
Saçlarım yorgan
Dola boynuma
Sevdiğim oğlan

Zemun Zemun allı Zemun

Rumeli/Grades köyü (Fahri Vardar - Fahri Vardar)

Zemun Zemun allı Zemun
Taşın toprak karlı Zemun
Ben Zemun'a varacağım
Ben Zemun'da kalacağım

Zemun yolu uzun urgan
Üstümüzde yoktur yorgan
Ağla beni anneciğim
Ben Zemun'da kaldım kurban

Zemun yolu gezilir mi
Tabur yola dizilir mi
Ağla beni anneciğim
Zemun'a dek gezilir mi
Çektim Zemun'un düzüne
Şimayzeri aldım dizime
Dediler düşman geliyor
Ölümü aldım gözüme

Karavanalar çalıyor
Binbaşılar darılıyor

Darılmayın binbaşılar
Can ciğerden ayrılıyor

Mapushane kapısına
Nail oldum yapısına
Asker oğlum kurban gitti
Kilit vurun kapısına

Hey bostancı bostancı

Denizli/ Acıpayam/ Alaattin köyü (Mansur Kaymak - Kadriye
Subakan - Mansur Kaymak)

Hey bostancı bostancı (da)
Bostan gavınnık mı olur
Goyven benim yârimi (de)
Böyle cavırlık mı olur

Hey bostancı bostancı (da)
Bostan gavın isdemem
Goyven benim yârimi (de)
Yorgan döşeğ istemem

Hey bostancı bostancı (da)
Bostanların sulansın
Goyven benim yârimi (de)
Dam ardını dolansın

Çay başında bostanı (da)
Al gadifeden Fistanı
Kötü kötü düş gördüm (de)
Acep yârim hasta mı

Belgrat yolu uzun urgan

Rumeli/Üsküp (Sabri Gencer - Nihat Kaya)

Belgrat yolu uzun urgan
Üstümüzde yoktur yorgan
Ağla benim anneceğim
Ben Belgrat'ta kaldım kurban

Çıktım Belgrat'ın düzüne
Çizmemi çektim dizime
Açan baktım düşman geldi
Ben ölümü aldım göze

Bütün asker nöbet tutar
Tabutumdan kanlar akar
Ağla benim anneceğim
Üç evladım yola bakar

Söyleyin

(Aşık Reyhani)

Beni sizden sorarlarsa dostlarım
Bir *Reyhani* geldi gitti söyleyin
Hayatı çileli muradı yarım
Heder etti ah tüketti söyleyin

Aldı kırık sazı kapıdan çıktı
Ağlar gözler ile gülerek baktı
Dağın ufuğunda bir akşam vakti
Güneşle beraber battı söyleyin

Ara sıra sazı verdik destine
Name yazdı yarenine dostuna
Ceketini yorgan ettik üstüne
Kolu yastık oldu yattı söyleyin

Bir duvara yaslamıştı yanını
Sılasına çevirmişti yönünü
Gurbet elde hasret yaktı canını
Sitem vurdu dert çürüttü söyleyin

Aşık Reyhani'ymiş kıldı ah u zar
Dolaştı âlemi diyar be diyar
Parça parça etmiş bir deli rüzgâr
Yaşı yağmur göz buluttu söyleyin

Bana değer

(Gurbetî (Bilal Çamlık), Tiran, 02.02.2002)

Gül dalında ince diken
Yara değmez bana değer
Dağa yağmur yağar iken
Kara değmez bana değer

Altın tasa uymaz sergen
Ayağa uzanmaz yorgan
Kamile takılmaz urgan
Dara değmez bana değer

Cahil her an önde yürür
Ergin bir kenarda durur
Gurbetî mızrabın' vurur
Tara değmez bana değer

Asmam yıkıldı suyu sıkıldı

Konya/Aksak

Asmam yıkıldı suyu sıkıldı
Dün akşamdan beri canım sıkıldı
Bekaroğlan
Oğlan oğlan boynuma dolan

Altımızda yarım hasır üstümüzde pir pit yorgan
Bekaroğlan

Yoncalığın ince yolu

Sivas/Gürün (Kemal Keskin - TRT)

Yoncalığın ince yolu
Gide gide kavuşuyor
Ömer'i vuran jandarma
İlvanınan savuşuyor (Bacın öle)

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre

Yoncalığa dikmiş söğüt
Almamış atadan öğüt
Ankara'da Kemal Paşa,
Var mı Ömer gibi yiğit (Bacın öle)

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre

Ergen emmim oğlu ergen
Yoncalığa olmuş sergen
Bunun hiç kimsesi yok mu
Üzerine örte yorgan (Bacın öle)

Öle gardaş bacın öle
Ölmeye de ne gün göre

Satı bacı var şu kıza

(Ruhsati)

Satı bacı var şu kıza
Söyle beni koğlamasın
Bir çift busenin ucundan
Musturlanup ağlamasın.

Çekmesin başına yorgan
Olmasın arada bir kan
Beni zapt edemez urgan
Zülfü ile bağlamasın.

Ocağını doğru yaksın
Doğruca kaynasın aksın
Tütünü doğruca çıksın
Her tarafta çağlamasın.

Sahip olsun korusuna
Peteğine arısına
Benden gayri birisine
Verüp gönül bağlamasın.

Ruhsatı'yi kandırıp da
Gelmez yola gönderip de
Ciğerini yandırıp da
Aşk oduna bağlamasın.

Arabam mazılıdır

Erzurum/ Aşkale (Mustafa Günaydın - Mustafa Günaydın)

Arabam mazılıdır
Üstü gül yazılıdır
Köyneğimin üstünde
Dılısım yazılıdır
Öptüm şekerlendi yâr
Sevdim şekerlendi yâr

Arabam düze gider
Avcılar ize gider
Ben bugün yârî gördüm
Sandım ki bize gider
Öptüm şekerlendi yâr
Sevdim şekerlendi yâr

Mataramın tabanı
Al eline yabanı
Yâr ısıtma tutmuşam
Ört üstüme yorganı

Öptüm şekerlendi yâr
Sevdim şekerlendi yâr

Atladım girdim bağa

Burdur (Hamit Çine - Hamit Çine)

Atladım girdim bağa
Tek tek bastım yaprağa
O yar benim olmazsa
Vallah girmem toprağa

Amanın imanım top şeker
Aslanım neler çeker
O zalimin elinden
Mazlum'um neler çeker

Ak üzüm ersin diye
Sepete girsin diye
Çıktım çıktım salındım
Yar beni görsün diye

Amanın imanım top şeker
Aslanım neler çeker
O zalimin elinden
Mazlum'um neler çeker

Arıktan atladın mı
Yorganı kapladın mı
A benim eski dost'um
Yârımı sakladın mı

Amanın imanım top şeker
Aslanım neler çeker
O zalimin elinden
Mazlum'um neler çeker

Karanfil uçlanır mı
Gerdan gümüşlenir mi
Bir yâr sevdim gencecik
Ellere bağışlanır mı

Amanın imanım top şeker
Aslanım neler çeker
O zalimin elinden
Mazlum'um neler çeker

Al yorgan atılmıyo (sürmelim)

Nevşehir/Hacıbektaş (Gürbüz Sapmaz - Gürbüz Sapmaz)

Al yorgan atılmıyo (sürmelim)
Yar sevdim tutulmuyo (sürmelim)
Ayrılık var ölüm var (sürmelim)
Sevda zor çekilmiyo (sürmelim)
Oy sürmelim sürmelim nazlı yar
Şu dünyada gülmedim nazlı yar
El edip de gül verdim nazlı yar
Ne dedim de gülmedin nazlı yar

Al giymiş al üstüne (sürmelim)
Şu ellerin kastı ne (sürmelim)
Alacaksan al beni (sürmelim)
Bu sevdanın aslı ne (sürmelim)

Oy sürmelim sürmelim nazlı yar
Şu dünyada gülmedim nazlı yar
El edip de gül verdim nazlı yar
Ne dedim de gülmedin nazlı yar

Hacı Bektaş gülleri (sürmelim)
Sıva beyaz kolları (sürmelim)
Al yanaktan kan damlar (sürmelim)
Kınalıdır elleri (sürmelim)

Oy sürmelim sürmelim nazlı yar
Şu dünyada gülmedim nazlı yar
El edip de gül verdim nazlı yar
Ne dedim de gülmedin nazlı yar

Mavi yorgan düreyim

Eskişehir/İnönü (Yöre ekibi - Muammer Uludemir)

Mavi yorgan düreyim
Aç kapıyı gireyim
Her gün gel geç buradan
Yâr olduğun bileyim

İstanbul yapısına
El vurdum kapısına
Gönder yârim mendilin
Eylenem kokusuna

İstanbul çarşısına
Gün doğar karşısına
İnsan hile yapar mı
Kapı bir komşusuna

Yükseğine koymadım yel alır diye

Ankara/Şereflikoçhisar (Elif Ekici - Sedat Veyis Örnek)

Yükseğine koymadım yel alır diye
Enginine koymadım sel alır diye
Nice nice korktum ölüm bizi bulur diye

Kalk kardaşım da ölümsüz yere gidelim
Ölüm bizi buldu ne deyim

Kaleden kaleye uzattım urganı
Üstüne örttüler de ölüm yorganı
Sağ selamet ölmeden elime geçeydin

Kalk kardaşım da ölümsüz yere gidelim
Ölüm bizi buldu ne deyim

Biz geline gelmiş idük

Erzincan/Refahiye (Vesile Köstek - Gülseren Şahin -
Soner Özbilen)

Biz geline gelmiş idük
Almayınca döner miyük
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir bilezük

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Dağdan indirdim elimi
Hani gelinin kilimi
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir kilimi

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Dağdan indirdim urganı
Hani gelinin yorganı
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir yorganı

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Daldan indirdim cevizi
Hani gelinin çeyizi
Ağlama gelin ağlama
Kaynın getirir çeyizi

Verin gelini gelini
Evin gülünü gülünü

Tutamadım ben bir yerlerde bir vatan

Rumeli (Fuat Erenoğlu - Fuat Erenoğlu)

Tutamadım ben bir yerlerde bir vatan (aman aman)
Yastığım gül olmuş yorganım diken
Yaktı beni (aman) üç günlük gelin iken (aman aman)
Ayrı düştüm ben vatanımdan evimden (dostumdan)
Bir mektup yazdırdım (aman) dört bir yanı kareli (aman)
Hem okudum hem ağladım yareli
Sordum yare memleketin nereli (aman aman)
Ayrı düştüm ben vatanımdan evimden (dostumdan)

Bulgar dağında yatarım

Doğu Anadolu (Hüseyin Şirin - Mustafa Günaydın)

Bulgar dağında yatarım
Yorganı dalda tutarım
Eğer yârim gelmez ise
Kendime vatan tutarım

Üzgüllü üzgüllü üzgüllü yâr yâr
Yâr yalınayak güz günü yâr yâr

Bulgar dağının yokuşu
Gider yazı gelir kışı
Yeni gurbete yolladım
Yanar yüreğimin başı

Üzgüllü üzgüllü üzgüllü yâr yâr
Yâr yalınayak güz günü yâr yâr

Bulgar dağının odunu
Sevme ellerin gadını
Kız doğuran analar
Elif koysun adını

Üzgüllü üzgüllü üzgüllü yâr yâr
Yâr yalınayak güz günü yâr yâr

Camızı bağladım otluğa yakın

Adana (Mehmet Kocagönül - Ankara Devlet Konservatuarı)

Camızı bağladım otluğa yakın
Camız beni vurdu (ana) guşluğa yakın
Nişanlım geliyor boyuna bakın

ganlı kenli gara camız öldürdün beni
gülüm gonca iken soldurdun beni

Bugünkü günlerden pazardır pazar
Açma yorganımı (ana) yareler azar
Nişanlım duyunca divane gezer

ganlı kenli gara camız öldürdün beni
gülüm gonca iken soldurdun beni

Celal bacada yatıyor

Yozgat/Akdağmadeni (Aysel Sezer - Nida Tüfekçi)

Celal bacada yatıyor
Yorganını yel atıyor
Ne yatarsın Celal oğlan
Nişanlını el alıyor (Celal oy oy)

Ne inişin dibindeyim
Ne yokuşun başındayım
Bana dulluk yakışır mı
Daha on beş yaşındayım (Celal oy oy)

Çığrık benim tel benim

Erzurum (Güngör Oflaz - Nurettin Çamlıdağ)

Çığrık benim tel benim
Kâhyam mıdır el benim
Çığrık ince tel ince
N'olur bize gelince
Kız imanından mı gider
(Yar imanından mı gider)
Bir kerecik görünce
Bir kerecik sevince

Çığrık benim tel benim
Kâhyam mıdır el benim

Çığrığın urganıyam
Al üstün yorganıyam
Annem beni büyüttü
(ninem beni büyüttü)
El kızı kurbanıyam

Çığrık benim tel benim
Kâhyam mıdır el benim

Çığrığın başı kara
Ağlarım yana yana
Dermansız derde düştüm
(Vefasız derde düştüm)
Çilem de böyle kara

Çığrık benim tel benim
Kâhyam mıdır el benim

Dağda kırarlar cevizi

Kars/Sarıkamış (Ömer Sayın - Muzaffer Sarısözen)

Dağda kırarlar cevizi
Hani ya gelinin çeyizi

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağda kırarlar fıstığı
Hani ya gelinin yastığı

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağda kırarlar meşeyi
Hani ya gelinin döşeği

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağda kırarlar urganı
Hani ya gelinin yorganı

Vallahi tatlı ballıyam
Billahi tatlı ballıyam

Dağdan keserler meşeyi

Eskişehir (Yöre ekibi - Muammer Uludemir)

Dağdan keserler meşeyi (nenni nenni)
Aha gelinin döşeği (nenni nenni)

Dağdan keserler fıstığı (nenni nenni)
Aha gelinin yastığı (nenni nenni)

Dağdan keserler gürgeni (nenni nenni)
Aha gelinin yorganı (nenni nenni)

Deve yüksek atamadım urganı

Kayseri/Develi (Yusuf Seyrani - Muzaffer Sarısözen)

Deve yüksek atamadım urganı
Üşüdükçe çek başına yorganı

Amman amman develi
Sordum aslı nereli
Portukal çeneli
Ah nerelerde bulursan
Oralarda yemeli

Çek deveci develeri yokuşa
Siyah perçem ak gerdana yakışa

Amman amman develi
Sordum aslı nereli
Portukal çeneli
Ah nerelerde bulursan
Oralarda yemeli

Çek deveci develeri sulansın
Sulansın da akan çaylar bulansın

Amman amman develi
Sordum aslı nereli
Portukal çeneli
Ah nerelerde bulursan
Oralarda yemeli

Dideban üstündeyim

Bitlis (Niyazi Ateşli - Muzaffer Sarısözen)

Dideban üstündeyim loy loy loy loy balım
Dal boyun kastındayım
Erenler dua edin
Ben murat üstündeyim

Gidersen yolun olum
Uzanım kolun olum
Nerde konak edersen
Orda yorganın olum

Giderem Van'a doğru
Yolum İran'a doğru
Kes başım kanım aksın
Kadir bilene doğru

Memmi hayranın olam

Bitlis (Niyazi Ateşli - Neriman Tüfekçi)

Memmi hayranın olam memmi
Memmi yesirin olam memmi

Dideban üstündeyim (memmi)
Dal boyun kastındayım (memmi)

Erenler dua edin (memmi)
Ben murad üstündeyim (memmi)

Memmi hayranın olam memmi
Memmi yesirin olam memmi

Gidersen yolun olum (memmi)
Uzanım kolun olum (memmi)

Nerde konak eylersen (memmi)
Orda yorganın olum (memmi)

Memmi hayranın olam memmi
Memmi yesirin olam memmi

Yoncalar hanım yoncalar

Bitlis (Niyazi Ateşli - Ankara Devlet Konservatuarı)

Yoncalar hanım yoncalar
Sallansın beli inceler
Yavaş yürü gelirem
Yoncalar hanım yoncalar
Potinim düğmelirem
Sallansın beli inceler
Aç koynunu yer eyle
Yoncalar hanım yoncalar
Soğuk vurur ölürem
Sallansın beli inceler

Yoncalar hanım yoncalar
Sarmaya beli inceler
Gidersen yolun olum
Yoncalar hanım yoncalar
Uzanım kolun olum
Sarmaya beli inceler
Nerde konak olursan
Yoncalar hanım yoncalar
Orda yorganın olum
Sarmaya beli inceler

Göktepe'yle İnönü'nün arası

Eskişehir/İnönü (Yöre ekibi - Muzaffer Sarısözen)

Göktepe'yle İnönü'nün arası
Çok açılmış kurşunların yarası

Göktepe'nin uzun olur gürgeni
Murat (da) efenin boyuna (da) göre yorganı

Göktepe'yi kara duman bürüdü
Murat (da) efe Göktepe'ye yürüdü

Murat (da) efe şu cihanda bir idi
Armudu daldan gül gibi yârdan ayrılmam yâr ayrılmam

Hanların önüne hasır yayıldı

Bilecik/Bozüyük (Rıza Ulucan - Ankara Devlet Konservatuarı)

Hanların önüne (de hasır) hasır yayıldı
Hasırın üstüne (de dostlar aman) ganım saçıldı
Herkes sevdiğini aldı (aldı) da seçildi

Ağlayın dostlarım ağlayın salim geçiyor
Selam da söyleyin nazlı yâre boynum gidiyor

Bileceğin ortasında büyük çınarı
Dallarına bağladılar (aman) yağlı urganı
Üstüne örtmüşler telli yorganı

Ağlayın dostlarım ağlayın salim geçiyor
Selam da söyleyin nazlı yâre boynum gidiyor

Havuz başının gülleri - 1

Erzincan (Yöre ekibi - Muzaffer Sarısözen)

Havuz başının gülleri
Şak şak öter bülbülleri
O yârin dudu dilleri

Balam kaşların gözlerin
Seni sinemde gizlerim
On bir aydır yol gözlerim

Havuz başında üç testi
Ne yaman bir rüzgâr esti
O yâr benden ümit kesti

Balam kaşların gözlerin
Seni sinemde gizlerim
On bir aydır yol gözlerim

Havuz başında yatmazdım
Yorganım yele açmazdım
Sensiz bir yere gitmezdim

Balam kaşların gözlerin
Seni sinemde gizlerim
On bir aydır yol gözlerim

Havuz başının gülleri - 2

Elazığ (Yöre ekibi - Muzaffer Sarısözen)

Havuz başının gülleri
Şak şak öter bülbülleri
O yârın tatlı dilleri

Ümit var gele tez gele
Allah yâr gele yâr gele
Havuz başında üç testi
Ne yaman bir rüzgâr esti
O yâr benden ümit kesti

Ümit var gele tez gele
Allah yâr gele yâr gele

Havuz başında yatmazdım
Yorganım yele asmazdım
Sensiz bir yere gitmezdim

Ümit var gele tez gele
Allah yâr gele yâr gele

İğdenin dalları yerdedir yerde

Çorum (Muharrem Coşkun - Muharrem Coşkun)

İğdenin dalları yerdedir yerde
Gız siyah kekilin yüzüne perde
İrast gelir isek bir tenhe yerde
Söz almadan salar mıyım ben seni

Sunam al beni aman sar beni
Sevdim bir hoşum içtim serhoşum

Deve yüksek atamadım urganı
Üşüdükçe çek üstüne yorganı
Yedi yıldır derde derman aradım
Acep sende m'ola derdim dermanı

Sunam al beni aman sar beni
Sevdim bir hoşum içtim serhoşum

Kız pınar başında testi doldurur - 2

Amasya (Mustafa Saçlı - Ankara Devlet Konservatuvarı)

Kız pınar başında testi de doldurur
Testinin kulpuna (höngül de höngül höngül höngül de)
şahin kondurur

Kız senin yan bakışın insanı öldürür

Lengo lengo lengo (höngül de höngül höngül)
dayanamıyom gayrı

Geceleri yalnız yatamıyorum gayrı

Kız pınarın başında harmanın mı var

Sırmanın telinden yorganın mı var
Beni öldürmeye fermanın mı var

Lengo lengo lengo (höngül de höngül höngül)
dayanamıyom gayrı
Geceleri yalnız yatamıyorum gayrı

Makinenin koluyum

Sivas/Zara (Nurşen Sarıca - Metin Eryürek)

Makinenin koluyum
Hem sağı hem soluyum
Ne ağlıyon gül nazik
Ben padişah oğluyum (nazik)
Nazik ettün bağa yazık

Makineler yağlanır
Yağlanır da bağlanır
Seni kaçırın oğlan (nazik)
Zencirlere bağlanır (nazik)
Nazik ettü bağa yazık

Makinanın urganı
Telli müllü yorganı
Çocukları sorarsan (nazik)
Balıkların kurbanı nazik
Nazik ettü bağa yazık

Sanki ömrüm bir bilmece

(Aşık Mahzuni Şerif)

Sanki ömrüm bir bilmece
Bitmez tükenmez geceler
Uzun uzun yollar gibi
Bitmez tükenmez geceler

Yağmur yağar hışım hışım
Aman ne belalı başım
Ne hayalim ne de düşüm
Bitmez tükenmez geceler

Bir evim bir eşiğim yok
Bir lambam bir ışığım yok
Yorganım yok döşeğim yok
Bitmez tükenmez geceler

Bir kar yağar bir de yağmur
Geldi geçti bunca ömür
Mahzuni'nin ömrü demir
Bitmez tükenmez geceler

Yolu yüce yüce dağlardan aştı
Çorum (Muharrem Coşkun - TRT)

Yolu yüce yüce dağlardan aştı (cananım)
Çok diyarlar gezdi yuvadan uçtu
Sebebi ihvandı bir konak seçti
Öğlen uykusundan kalkmamış Zeynep

Vardım bir köşeye gölermiş durur
İpekli yorgana belenmiş durur
Unu baş ucunda elenmiş durur
Daha tandırını yakmamış Zeynep

Zeynep kalsın uykusundan uyansın
Uyansın da yastıklara dayansın
Âşık Haydar feryat eder duyarsın
Kaldırıp başını bakmadı Zeynep

Kelimeler

Yastık ve Yorgan Kelimelerinin Kökeni

Orçun Ünal*

Türkçede yatak ile ilgili kelimelerden *çarşaf* Farsça *çādaršab* چادرشب kelimesinden,¹ *battaniye* Arapça *battāniyyat* بطانية kelimesinden ve *pike* de Fransızca *piqué* kelimesinden gelmektedir. *Yastık* ve *yorgan* ise Türkçe kelimelerdir ve Eski Türkçeden itibaren tanıklanmışlardır. *Yastık* ve *yorgan* kelimelerinin etimolojileri şu şekilde açıklanabilir:

Yastık Kelimesinin Etimolojisi

Türkçe *yastık* kelimesi, Eski Türkçe *yastuk* şeklinden gelmektedir. *Yastuk* kelimesi, Eski Uyğurcada 50 *sıtır* veya *satıra* tekabül eden bir ağırlık birimi için kullanılmıştır (Erdal 2004: 226). Ancak Eski Uyğurca iki kaynakta “yastık” anlamıyla da geçtiği Erdal (OTWF 255) tarafından gösterilmiştir. Karahanlıcadan itibaren yalnızca “yastık” anlamıyla görülmektedir. Bu kelime, çağdaş Türk lehçelerinin birçoğunda olağan ses değişimleriyle yaşamaya de-

* Araş. Gör. Orçun Ünal, Beykent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Şişli-Ayazağa Yerleşkesi, Ayazağa 34396 Şişli, İstanbul, orcununal@live.com.

¹ Farsça *çādaršab* چادرشب kelimesi, Codex Cumanicus'ta da *çarçav* (Grønbech 1942: 74) olarak görülmektedir.

vam etmektedir. İstisnai bazı şekiller, Kırgızca *cazdık* ve Yakutça *sittık* kelimeleridir.

EDPT (1014), Eren (1999: 443) ve Gülensoy (2007: 1082), ET *yastuk* kelimesini *yasta-* “yastık dayamak” fiilinden getirmektedir. Ancak Eren (1999: 443), haklı olarak, ***yasta-k* olması gereken şeklin neden *yastuk* olduğunu açıklamak gerektiğini söylemektedir. Erdal da (OTWF 255), Eski Türkçede *yastok* veya *yastuk* olarak okunabileceğini belirttiği kelimenin *yasta-* fiilinden geldiği görüşünü savunmaktadır. Ancak *-(O)k* ekinin baskın (dominant) olmadığını belirten yazar, kelimenin tanıklanmamış bir **yastu-*² şeklinden gelebileceğini düşünmektedir.

Açıklanamayan bu ses değişimi, *yasta-* fiilinin *yastuk* isminden bir geri türetme olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu türetme o kadar eski olmalıdır ki Yakutçada bile *sittā-* olarak görülmektedir. *Yasta-* fiili ve *yastuk* isminin eski şekillerinin daha farklı olup sonradan benzeşmiş olabileceği de mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Ramstedt (1957: 146), Räsänen (1949: 187, 225) ve Doerfer (1971: 46) *yastık* kelimesinin göçüşmeyle **yat-sık* şeklinden geldiğini iddia etmektedir. Räsänen (VEWT 191b) ise, kelimenin kökünü *yad-* “yaymak” olarak göstermektedir. Bu etimolojide açıklanması gereken en önemli sorun, dörtlü ünlü uyumuna giren *-sXk* ekindeki (Erdal 2004: 301) ünlünün neden yuvarlaklaştığıdır. Ayrıca tasarlanan **yatsık* (~ **yatsıg*³) şekli, Türkçe *yatsı* kelimesinin kökü olduğu için ET *yastuk* kelimesinin kökü olamaz.

Eğer Çuvaşça *ştar* ~ *sătar* “yastık” kelimesi; Türkçe **yat-ar*, Türkçe **yogdur*⁴ veya Moğolca *cogdur* (Fedotov 1996: 158-159, VEWT

² Erdal (OTWF 255), *yasta-* fiili isimden türemiş ise **yastu-* fiilinin de aynı isimden +*U-* ekiyle türemiş olabileceğini belirtmektedir.

³ *-sXk* ekinin *-sXg* şeklinde bir varyantı olduğu Erdal (2004: 301-302) tarafından gösterilmiştir.

⁴ Türkçe **yogdur* kelimesi, DLT’de *yoğdu* ~ *yoğru* ~ *yoğruy* ~ *coğdu* olarak görülmektedir. Moğolcaya *cogdur* (EDPT 899) ve Eski Kilise Slavcasına дохъторъ (VEWT 205) olarak geçen kelimenin sonundaki /r/ ünsüzü düşmüştür. DLT *yoğruy* kelimesinin sonundaki /y/, bu sesin bir kalıntısı olabilir.

204-205) kelimelerinden gelmiyorsa ve *yastık* kelimesiyle bağlantılıysa (Yegorov 1964: 226) bu sözcüğün ilk şekli **yat-ız-ok* olarak tasarlabilir. **yatızok* ana şekli, **yatzok* ve **yatzok* şekilleri üzerinden ET *yastuk* ~ *yastok* kelimesine gelişmiş olmalıdır. Bu durumda, Kırgızca *cazdık* koruduğu /z/ ünsüzü ve Salarca *yastuḥ* ~ *yastoh* (ESTYa IV: 155) koruduğu /o/ ünlüsü sebebiyle arkaik şekillerdir.

Çuv. *śitar* ise, Orta Bulgarca **catıruk* ve daha yakın dönemde kelime başında *c > ç > ś*, ilk hecede *a > ı*, ikinci hecede *ı > a* değişimi ve kelime sonunda *k* düşmesiyle **śitară* üzerinden gelişmiş olabilir.

**Yat-ız-ok* kelimesine gelince, *yat-* “yatmak” fiilinin -Xz- eki almış oldurgan **yatız-* “yatırmak, yatağa koymak” şeklinden -(O)*k* ekiyle türetilmiştir. **Yat-ız-ok* farazi şeklinin anlamı, “yatırılan, yatağa koyulan (nesne)” olmalıdır.

**Yat-ız-ok* türetmesinin yapısal benzeri, ET *tützük* (> *tütsük*) kelimesidir. ET **tüt-üz-ök* kelimesinin kökü olan *tüt-* fiili, *yat-* fiili gibi geçişsizdir. *Tüt-* fiiline -Xz- ettirgenlik eki ve -(O)*k* yapım eki getirilmiş ve orta hece düşmesiyle *tützük* şekli ortaya çıkmıştır. *Tützük* kelimesi, Eski Türkçede Mani yazılı bir kaynak haricinde ünsüz benzeşmesi dolayısıyla *tütsük* olarak görülmektedir (OTWF 251). Tasarladığımız **yatzok* şekli de, **yatsok*⁵ üzerinden *yastok* kelimesine gelişmiş olmalıdır.

Yorgan Kelimesinin Etimolojisi

Türkçe *yorgan* kelimesi, Eski Uyğurca ve Karahanlıcada *ywğurkan* “yorgan” şeklinde tanıklanmıştır (EDPT 708, 907; DTS 270). Eski Türkçe *ywğurkan* kelimesinin ilk ünlüsünün /o/ mu yoksa /u/ mu okunması gerektiğini belirlemek güçtür çünkü çağdaş Türk lehçe-

Türkçe **yogdu(r)* kelimesinin Orta Bulgarca **covyur* (İT **-d(V)r > Çuv. -y(V)r* [Ceylan 1997: 72]) veya **covru* üzerinden Çuvaşçada ***śă(v)yăr* veya ***śă(v)ră* olarak görülmesi beklenirdi. Ancak Moğolca *cogdur* kelimesi Çuvaşçaya *d > r* değişiminden sonra alıntılandıysa Orta Bulgarca *cogtur* üzerinden Çuvaşça *śitar* ~ *śatar* kelimesine gelişmiş olabilir.

⁵ Yakutça *sittik* kelimesi **yastok* şeklinden gelebileceği gibi doğrudan daha eski **yat-sok* şeklinden de gelişmiş olabilir.

rinin hemen hepsinde bu kelimenin ilk iki hecesi, tek bir heceye kısalmıştır: Az. *yorgan*, Gag. *yorgan*, Tkm. *yorgan*, Tat. *yurgan*, Bşk. *yurgan*, Kırg. *cürkan*, Alt. *cürkan*, Hak. *çorgan*, Yeni Uyg. *yo(r)tkan*, Tuv. *çörğan*, Tof. *h̡s̡:rhan* ~ *çörhan*, Yak. *suorgan*, Dolg. *suorgan* ~ *huorgan*, Hlç. *yorgān* (ESTYa IV: 226, EDAL 458, Rassadin 1971: 197).

Bu kelimenin üç heceli hali, yalnızca Kumukçada *yuvurgan* ~ *yuburgan*, Karayimcede *yuvurgan*, Tatarcanın ağızlarında *cibürgan* ve *cıbürgan*, Nogaycada *yuvırkan* (~ *yurkan*), Karaçay-Balkarcada *cuvurgan* ve *zuurgan* ve Kazakçanın ağızlarında *juvırkan* olarak korunmuştur (KMOS 262, ESTYa IV: 226, Tavkul 2000: 161).

Çağdaş Türk lehçelerindeki şekiller, bu kelimenin Ana Türkçe'deki şeklinin ilk hecede /u/ ünlüsüyle tasarlanması gerektiğini ve Eski Türkçe'de de böyle okunması gerektiğini göstermektedir. Bu tespiti yalnızca Codex Cumanicus'ta tanıklanan <yourgan> *yovurgan* gölge düşürmektedir. Ancak Codex Cumanicus'un yuvarlak ünlülerin genişliği ve darlığı konusunda her zaman eskicil olmadığı bilinmektedir: *borun* "burun", *otru* "karşıda, karşısında", *bollaḥ* "kaynak" (Ünal 2010: 51). Ayrıca, aynı kelimenin Ermeni Kıpçakçasında çoğunlukla *yuvurḡan* olarak yazılması (Garkavets 2010: 1742a), ilk ünlünün /u/ olduğunu açıkça göstermektedir.

Bugüne kadar, Eski Türkçe *yugurkan* kelimesi için tatmin edici bir etimoloji yapılamamıştır. Clauson (EDPT 907), kelimenin ET *yugur-* "yoğurmak" fiiliyle semantik bir bağı olamayacağını ve *+kan* ekinin fiilden değil, isimden isim yapan bir ek olduğunu belirtmektedir. Erdal (OTWF) ve Eren (1999) bu kelimeye değinmemektedir. Nişanyan (2009), *yogurkan* olarak gösterdiği kelimeyi ET *yogur-* (!) "yoğurmak" fiilinden getirmekte ve ET *yogur-* fiilini de **yog-* "kalın ve yoğun olmak" farazi kökü üzerinden ET *yogun* ~ *yogan* "kalın" kelimesine bağlamaktadır.⁶ Gülensoy (2007: 1162-1163), kelimeyi **yopurgan* üzerinden **yap-ur-gan* şeklinden getirmektedir ki bu Türkçe-

⁶ Aynı şekilde, Erdal (OTWF 303, 313, 725) da *yugur-* fiilini *yogur-* şeklinde okumakta ve *yogun* "yoğun" kelimesiyle birleştirmektedir. Ancak KM *ciḡura-* ~ *cuḡura-* "to knead, mix" (Lessing 1995: 1051) şekli, bu fiilin ilk hecede /u/ ile okunması gerektiğini açıkça göstermektedir.

nin tarihi sesbilgisi açısından pek olası görünmemektedir. Bu etimoloji, ilk olarak Bang (1996 [1917]: 32) tarafından öne sürülmüş ve ESTYa (IV: 226) tarafından da değinilmiştir. Räsänen (VEWT 205) de, ‘yoyurkan’ kelimesini *yoyur-* “yoğurmak” fiilinden getirmektedir.

Eski Türkçe *yugurkan* kelimesini morfolojik olarak iki şekilde tahlil etmek mümkündür: **yugur+kan* veya **yugurka-n*. Bu kelimenin ilk analizde olduğu gibi *+kAn* ekiyle türetilmiş olması pek olası gözükmemektedir çünkü *+kAn* eki ET *tāḡrikān*, *yetikān*, *Ötükān*, *Kadırkan* örneklerinde görüldüğü gibi bir ululama ekidir (OTWF 76-77). **yugurka-n* analizindeki **yugurka-* fiilinin, ET *ywugurka-n* “şaşırmak” (OTWF 463) fiilinin de kökü olduğu öne sürülebilir. Ancak bu etimoloji öncelikle semantik açıdan mümkün değildir. Ayrıca, *-Xn* yapım ekinin ünlüsünün baskın olması sebebiyle türevin **yugurkan* değil, **yugurkun* olması beklenirdi.

ET *yugurkan* kelimesi için en mantıklı morfolojik tahlil, /g/ foneminin /r/ yanında ikincil olarak tonsuzlaştığı ve kelimenin AT **yugurgan* şeklinden geldiği kabul edilirse yapılabilir.

Eski Türkçede /r/ foneminin yanında ek başı /g/ foneminin tonsuzlaştığı başka örnekler de mevcuttur: *är-ki*, *bur-kı*, *ter-ki*, *kär-ki* (OTWF 320-323), *käl-kin*, *tur-kun*, *bar-kın*, *bil-kin*, *terkin*, *kır-kın*, *kir-kin* (OTWF 327-329), *tar-ka* (OTWF 381).

Benzer şekilde *-gAn* ekinin *-kAn* allomorfu da *är-kän* kelimesinde görülmektedir (OTWF 383). Aynı ekle türetilmiş *sor-gan*, *tur-gan* ve *yar-gan* gibi kelimelerde *-gAn* ekinin /g/ ile görülmesi, ancak bu kelimelerin /rg/ > [rk] değişiminden sonra türetilmiş olmalarıyla açıklanabilir.

Bu durumda, kelimenin **yugur-* fiilinden *-gAn* yapım ekiyle türetildiği söylenebilir. *-gAn* eki; ET *kapgan* “kapan”, *tik(k)än* “diken” ve *bazgan* “demirci çekici” gibi araç isimleri türeten bir yapım ekidir (OTWF 382-387). **yugur-* fiili için öngörülen en uygun anlam, “örtmek, kaplamak”tır. Bu yüzden, **yugur-* fiili, ET *yugur-* “yoğurmak” fiiliyle özdeşleştirilemez.

Geçişli **yugur-* fiilinin muhtemel geçişsiz kökü **yug-*, bizce Klasik Moğolca *dug-tui* “cover, case, wrapping; cover of a book, en-

velope" ve *duy-ulga*⁷ "helmet" (Lessing 1995: 271) kelimelerinin de köküdür. KM *duy-ulga* kelimesinde görülen *-(U)lgA* eki, Moğolca bir ektir; ancak Moğolcada fiilden isim türeten bir *-tUi* eki yoktur. Bu yüzden, Moğolca *dugtu-i* kelimesinin Türkçe **dug-tu* şeklinden geldiği iddia edilebilir. Bu durumda *-tU* eki de Türkçe bir ektir. Bu ek, Eski Türkçe *-dU* ~ *-tU* (krş. ET *tamtu*) ekiyle bir ve aynı olmalıdır.

Yukarıda söylenenler ışığında, ET *yugurkan* kelimesinin etimolojisi şöyle gösterilebilir:

İT **dug-* "örtmek, örtülmek" (→ Moğolca **dug-*) > AT **yug-* "örtülmek" > **yug-ur-* "örtmek" > **yugur-gan* "örten (bir şey)" > ET *yugurkan* "yorgan".

Bazı Türk Lehçelerinde *Yastık* ve *Yorgan* Yerine Kullanılan Kelimeler

Türk lehçelerinde *yastık* yerine kullanılan bir kelime şudur: Tuva *sırtık*, Tuva ağızları ve Tofaca *sıstık* (ESTYa IV: 155). Räsänen'in (1949: 187) iddiasının aksine, *sıstık* kelimesi ilerleyici benzeşmeyle *sırtık*'tan gelişmiştir ve *yastık* kelimesinden gelen Yak. *sıttık* ile hiçbir bağlantısı yoktur. Bütün bu kelimeler ortak bir **sıstık* kökünden geliyor olsalardı bu kelimenin Yakutçada *ıttık* olarak görülmesi gerekirdi.

Sırtık "yastık" kelimesi, *sırta-* "başın altına koymak" fiilinden türetilmiş olmalıdır (Eren 1999: 443).

Türk lehçelerinde *yastık* yerine kullanılan diğer bir kelime ise, Kzk. Kkalp. *köpşik* "yastık" ve Bşk. *küpsək* "(küçük) yastık" sözcüğüdür. Bu kelimeler, DLT (Oğuz) *köpçük* "eyer minderi" sözcüğüne geri gitmektedir. Clauson (EDPT 688), bu kelimenin semantik olarak DLT *köpen* "devenin üzerine konan kalın örtü; semer veya böylesi bir hayvan koşumu" ve *köpsün* "şilte, minder" ile bağlantılı ol-

⁷ Moğolca *duy-ulga* "miğfer, tolga" kelimesinin **dug-* "ört(ül)mek" köküyle semantik bağı aşîkârdır: Miğfer, başı örten ve koruyan bir nesnedir.

duğunu ancak bu bağın morfolojik açıdan açıklanamayacağını belirtmektedir. *Köpçük* ve *köpen* kelimelerinin **köp* isminden +çXk ve +An ekleriyle türetildiği düşünülebilir. Tuv. *köve-* (< **köp+e-*) “sermek” fiili de büyük ihtimalle aynı kökten türemiştir (ESTYa V: 115-116).

Türk lehçelerinde *yorgan* yerine kullanılan kelimeler şunlardır: Kzk. *körpe* “yorgan”, Kırg. *körpö* “yorgan”, Özb. *korpa* “pamuklu yorgan” (ESTYa V: 116-117). Seydakmatov (1988: 158), Kırgızca *körpö* kelimesinin kökenini Arapça *harûf* “kuzu” kelimesine dayandırmaktadır. Ancak bu etimoloji pek ikna edici değildir.

Bu yüzden, bu sözcüğün tarihi Türk lehçelerinde ilk olarak Divânü Lugâti’t-Türk’te geçen *körpe* “geç filizlenmiş, geç olgunlaşmış, yeni doğmuş” kelimesiyle bir ve aynı olduğu ve “yorgan” anlamının geç bir semantik gelişim olduğu kabul edilmelidir. Bu semantik değişim şöyle gösterilebilir: “yeni doğmuş hayvan” > “yeni doğmuş kuzu” > “kuzu pöstekisi⁸, kuzu pöstekisinden yapılmış örtü” > “yorgan” (TMEN III: 1673).

Kısaltmalar

- Alt: Altayca
- AT: Ana Türkçe
- Az: Azeri Türkçesi
- Bşk: Başkurtça
- Çuv: Çuvaşça
- DLT: Divânü Lugâti’t-Türk
- Dolg: Dolganca
- ET: Eski Türkçe
- Gag: Gagauzca
- Hak: Hakaşça
- Hlç: Halaçça
- İT: İlk Türkçe

⁸ Codex Cumanicus’ta *körpe* kelimesine verilen anlam “lamuel” yani “kuzu pöstekisi” (Grønbech 1942: 155).

Kırg: Kırgızca
Kkalp: Karakalpakça
KM: Klasik Moğolca
Kzk: Kazakça
Tat: Tatarca
Tkm: Türkmence
Tof: Tofaca
Özb: Özbekçe
Tuv: Tuvaca
Yak: Yakutça
Yeni Uyg: Yeni Uyğurca

Kaynaklar

- Bang, Willi (1996) [1917]. *Köktürkçeden Osmanlıcaya*. (çev. Tahsin Aktaş), Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Ceylan, Emine (1997). *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*. Ankara, TDK.
- Doerfer, Gerhard (1971). Zum Vokabular eines aserbeidschanischen Dialekts in Zentralpersien, *Voprosı Tyurkologii*, Bakü.
- DTS = *Drevnetyurkskiy Slovar'* (1969). Leningrad, Nauk.
- EDAL = Starostin, S. A., Dybo A. V., Mudrak O. A. (2003). *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. C. I-III, Leiden-Boston, Brill.
- EDPT = Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford, Clarendon.
- Egorov, V. G. (1964). *Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*. Çeboksarı.
- Erdal, Marcel (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston, Brill.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara.
- ESTYa IV = *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov*, t. IV, Moskova, Nauk, 1989.
- ESTYa V = *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov*, t. V, Moskova, Nauk, 1997.
- Fedotov, M. R. (1996). *Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*. C. I-II, Çeboksarı.
- Garkavets, Alexander (2010). *Qypchaq Written Heritage, Volume III, Qypchaq Dictionary*. Almaty, Baur-Kasean.

- Grønbech, Kaare (1942). *Komanisches Wörterbuch (Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus)*. Kopenhagen, Einar Munksgaard.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, I (A-N). Ankara, Türk Dil Kurumu.
- KMOS = *Karaçay-Malkar Orus Sözlük. Karaçayevo-Balkarsko Russkiy Slovar'*. Moskva, 1989.
- Lessing, Ferdinand D. (1995). *Mongolian-English Dictionary*. Bloomington, The Mongolia Society.
- Nişanyan, Sevan (2009). *Sözlerin Soyağacı*. İstanbul, Everest Yayınları.
- Ramstedt, G. J. (1957). *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. I. Lautlehre*. Helsinki.
- Rassadin, V. İ. (1971). *Fonetika i Leksika Tofalarskogo Yazıka*. Ulan-Ude, Nauk.
- Räsänen, Martti (1949). *Materialen zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*. Helsinki, STO XV.
- OTWF = Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon*. I-II, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Seydakatov, K. (1988). *Kırgız Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü*. Frunze.
- Tavkul, Ufuk (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara, Türk Dil Kurumu.
- TMEN III = Doerfer, Gerhard (1967). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen. Band III: Türkische Elemente im Neupersischen. ğīm bis kāf*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag.
- Ünal, Orçun (2010). *Kodeks Kumanikus 1a-55a (Giriş-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- VEWT = Räsänen, Martti (1969). *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki, Suomalais-Ugrilainen Seura.

İnançlar

Yatak ve Yorgan Etrafında Gelişmiş Halk İnanmaları

Yaşar Kalafat*

Halk inanmalarında yorgan çok kere yatağın bir parçasıdır. “Misafire yatak açılın”, “Yataklar yerde kaldı, toplanılsın”, “Çocuk yatağını ıslatmış” denilirken, özellikle döşek değil, yorganı ve yastığı ile yatak kastedilir. Gelin yatağı, çocuk / bebek yatağı, ölü yatağı, konuk yatağı, lohusa yatağı, sünnet yatağı, kırklı yatağı, kızamıklı yatağı, gibi tamlamalarda da keza yastık da anlatılmış olur. Yorgan, yatak takımının bir parçasıdır.

Anadolu Türk kültür coğrafyasında bebeğin ilk takımını kız evi, kız tarafı yapar. Bu takımın içerisinde yorganı, yastığı ve örtüleri ile beşik takımı, bebek giysileri ve benzeri şeyler de vardır. Gelmesi beklenen bebek kız ise bu takım pembe, erkek ise mavi renkli olarak hazırlanır.¹ Sünnet yatağı, çok kere ak olur.

Yatak takımlarının rengi hastalıklarla da ilişkilendirilmiştir. Kızamık olan çocuğun yatak takımı kızıl renkli kumaşlardan yapılır. Sarılık tedavisinde de sarı renkli örtüler ve yaygılar kullanılır.²

* Dr. Yaşar Kalafat, Ankara.

¹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançları İzleri*, 6. baskı, Berikan, Ankara 2010.

² Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Berikan, Ankara 2012.

Güney ve Kuzey Azerbaycan'da, Aras Vadisi'nde Kuzey Doğu Anadolu ile Van bölgesinde bebek dünyaya geldiğinde onu bet nazardan, cinlerden, şeytanlardan korumak için yastığının altına konulan nesnelerin arasında tuz ve çörek / ekmek de vardır. Bu iki nesne yörede genel koruyucu olarak bilinirler.³

Al Karısı ve Kara Basan'dan korunmak için yatağın sadece üzerinde yatılan aksamında değil müştemilatı ile bütünü etrafında tedbir alınır. Al karısından korunmak için lohusanın yastığında, baş ucunda, yatmakta olduğu karyolanın etrafında ve yatağın bulunduğu odada bazı koruyucu tedbirler alınır. Bunlardan öncelik yastık ve baş ucu kısmındadır. Bu tedbirler eşikte ateş yakılmasından, erkek at kişnetilmesinden, akarsu hançerlenmesinden başlatılmış olsalar da, hastaya rahatsızlık verecek olan kara iyenin onun göğsünün üzerine oturduğuna ağzını kapattığına inanılır. Bu itibarla tedbirlerin yoğunlaşmaları da bu bölgede olur.

Kara iyelerden lohusanın korunması için yastığının altına demir, tuz, sarımsak, üzerlik, ekmek, silah, iğne türü nesneler konulur. Bu şeyler giderek yerlerini koruyucu dualara bırakmışlardır.⁴

Farklı kara iyeler için uygulanan korunma yöntemleri de çok kere aynıdır. Genel koruyucu olarak demir aksamalar, çeşitli kesici, delici alet ve silahlar, iğne, soğan, sarımsak, bazen tuz çok kere Kur'an-ı Kerim ve ondan alınmış bazı ayetler, palto gibi erkek giysisinin olduğu bilinir. Bunlar daha ziyade korunacak kimsenin yatığı yerde kullanılırlar. Korunacak lohusasının yatağının etrafı iple bağlanır.

Hasananlı Halk inanmalarındaki bir diğer kara iye de "Mêristê" yani "yatakların kocası"dır. Yatak yüklüklerinin üzerinde yaşadığına inanılır ve bununla daha ziyade haylaz çocuklar korkutulur.⁵ Ahlat halk inanmalarında yatak yüklükleri tekin sayılmazlar.⁶

³ Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnançlarında Beslenme*, Berikan, Ankara 2012.

⁴ Yaşar Kalafat, "Doğu Anadolu'da Kara İyeler ve Onlara dair Halk İnançları" VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, 21-24 Kasım 2011.

⁵ Kaynak kişi: Kerem Karakurt.

⁶ Kaynak kişi: Esmâ Gülbahar, Ahlatlı 50 yaşlarında, lise mezunu ev hanımı.

Geçmişte Kars'ta "Ses Alan" diye bilinen bir kara iyenin varlığından bahsedildiğini hatırlıyoruz. Geceleri bilhassa eşğin dışında bağrıarak konuşan genç kızları korkutmak, yatma saati geldiği halde uyumayan ve yatakta sesli ağlayarak gürültü yapan çocukları uykuya yönlendirmek için bu iye uyarı unsuru olarak kullanılırdı. Keza Tatar Türk halk inançlarında da birçok kara iyenin varlığından hareketle çocuklar korkutularak uslu olmaları sağlanmak istenirdi.

Hakkâri'de, Al basmasın diye, yorgana iğne batırılır. Ayrıca, lohusa yatağının yanına, kırkı çıkıncaya kadar süpürge bırakılır. Böyle yapılırsa, o kişiyi Alkarısı'nın basmayacağına inanılır. Anadilleri Kürtçe olan Pinyaniş ve Ertuşi aşiretlerinde anneyi al basmasın diye, onun baş ucuna, yastığın yanına üzerine iğne batırılmış soğan konur. Annenin yanına makas bırakıldığı olur. Bebeğin baş ucuna ise Kur'an-ı Kerim veya Yasin suresi koyulur.⁷ Türk kültür-lü halklarda süpürge sıradan bir bitki olmayıp, sadece onun etrafında⁸ soğan⁹ ve sarımsakta¹⁰ da olduğu gibi bazı inançlar oluşmuştur.¹¹

Doğu Anadolu yöresinde de Alkarısı ile ilgili inançlar çok yaygındır. Kimi yerlerde Alkarısı, Karakura diye ayrışır ki bize göre doğrusu da budur. Meselâ, Erzurum ve Erzincan çevresinde Alkarısı lohusa kadınlara değil, ahırda yatan atlara musallat olurmuş.¹² Bu iye gece ahıra girip atların yelelerini örmekten hoşlanırmış.¹³ Doğu Karadeniz'de çorap, pantolon gibi belden aşağıya ait giysileri yatağının altına koyarak uyuyan kimseleri kara kuranın basacağına inanılır.

⁷ Yaşar Kalafat, *Harezm'den Hakkâri'ye Hakkâri'den Golan'a, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları*, Berikan, Ankara 2009, s. 86.

⁸ Age.

⁹ Age.

¹⁰ Age.

¹¹ Age.

¹² N. Sarı, "Erzurum'da Alkarısı", *Halkbilgisi Haberleri*, Sayı 8, İstanbul 1930, s. 11-13.

¹³ C. Öztelli, "Albastı, Alkarısı Koruma ve Tedavisi", *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 209, 1966, s. 42-61.

Karabasan, genellikle erkek görünümündedir ama bazen bir gölge veya kara kedi şeklinde de ortaya çıkar. Başında bir kasketinin olduğu söylenir. Uyuyan insanların üzerine doğru süzülüp ağızlarını kapatarak bunların nefes almasını güçleştirir. Ancak, sol avucunda üç delik vardır, bazı insanların bu deliklerin sayesinde nefes alarak kurtulduğuna inanılır. Karabasandan korunmak için birçok yerde yatağın altına iğne, bıçak gibi metal bir şey konur veya baş yastığa konulmadan evvel muayyen sureler okunur. Ayrıca karabasana “Denizdeki kumları, gökteki yıldızları say gel” denildiği vakit de hemen gideceği söylenir. Uyku sırasında karabasanın üzerine okunmuş bir kilitli iğne takılır veya başından kasketi çıkarılırsa, hiçbir yere kaçamayacağına inanılır. Bazı yöre halkının inancına göre, karabasani yakalayıp bir dilek tutanların dileği kabul olur.

Kara iyelerin karyola ile ilişkisini anlatan bir Emirdağ ağıtında:

“Topağev tutardı halat urganlı
Karyolada yatar balâ yorganlı
Hocaya da gider eli kurbanlı
Kurbanlar olurum Cerci dayıma
Güzel gelinlerin harcı dayıma”¹⁴ denilmektedir.

Harput’ta Kamos’a ya da Karakura’ya atfedilen, yatmakta olan insanın üzerine çullanıp onu nefessiz bırakma özelliğine sahip kötü varlık, Doğu Karadeniz’de “Kara Koncolos” olarak da bilinir.”¹⁵ Karabasan’a “Hıbilik / Gıbilik” (Malatya), “Kapozy” (Bingöl), “Kâbus”, “Abdülmay” (Adana), “Cazı / Kırım Cazısı, Mayısa, Hobur-Ubur, Dağ adamı, Cika, Davaro / Ağırbasan” (Doğu Karadeniz) vs. gibi isimler de verilir. Aynı yaratık Hendek’te “Karabasan”, “Ağırbasan”, “Congul” ve “Koncolos” gibi isimlerle de bilinir.¹⁶

¹⁴ Ömer Faruk Yaldızkaya, “Emirdağ Yöresi Ağıtları” *Ağıt Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, *Ağıt Kitabı*, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 95-107.

¹⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabcacı, İstanbul 2010, s. 57, krş. Turgay Kabak age.

¹⁶ Esmâ Şimşek, “Hendek Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*, 2006, krş. Turgay Kabak, age.

Ardanuç-Artvin yöresinde yatılı misafir olarak ilk defa gidilen evde bekâr gençlerin bilhassa kızların yastıklarının altına anahtar koyarlarsa rüyalarında evlenecekleri kimseyi göreceklerine inanılır.¹⁷

Aras vadisi, Van ve Bitlis Türk kültür bölgelerinde ilk gece kalınan evde yastığın altına ekmek konulması halinde görülecek rüyanın çıkacağı inancı vardır. Bu çevrede yastığın altına ayna konulması halinde ise bekârların evlenecekleri kimseyi rüyalarında görecekleri inancı yaygındır.

Ayna Türk kültürlü halkların halk inançlarında geleceği okumada aracı olarak da kullanılan bir vasıta olarak bilinir. Onu görünmeyi gösterebilen sırlı bir cam olarak tanımlarlar. Ayna etrafında onun bu içeriğini gösteren çok inanç birikmiştir.¹⁸

Halk sözlü kültüründe yastık-rüya-aşk arasında kurulan ilişkinin çok sayıda örneği vardır.

“Develer katar katar,
Sevdiğim tahtta yatar
Öyle bir sevdiğim var
O uyanır ay batır”

Görülen kötü rüyaların hayra yorumları adına baş, yastıkta ki konumun tersi istikametinde konur. Sağa doğru yatılmış ise sola doğru yatılır. Rüyaların hayra yorumlanması için ayrıca onlar akarsuya anlatılır veya Ayetelkürsü okunur. Görülen rüyanın aynıının sevgili tarafından da görülmesi isteniyor ise, yastık ters çevrilir, altı üstüne getirilir şeklinde de inançlar vardır. Altını üstüne getirme sözlü kültüre de yansımıştır;

“Ocak başında minder
Altını üstüne dönder

¹⁷ Kaynak kişi: Ülkü Ünal, halkbilim araştırmacısı, 50 yaşlarında, Artvinli, yüksek tahsilli.

¹⁸ Yaşar Kalafat “Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar Ayna”, 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu (26-27 Kasım 1993 Antalya), Ankara 1995, s. 75-107.

İki gözüm sevdiğim
Mektubunu tez gönder.”¹⁹

Halk inanmalarında “ters” etrafında bir kot oluşmuştur.²⁰

Kuzeydoğu Anadolu ve Kuzey Azerbaycan Türk Kültür coğrafyasında bebeğin kesilen ilk tırnakları bazen yastığın içine koyulur, bazen de meyve veren ağacın dibine gömülür. Bu uygulama gelecekte bebeğin rızkının bol olması inancı ile bağlantılıdır.²¹

Halk inanmalarında tırnağın uluorta saçılmasının sakıncasına inanılırken bunlar çok kere el-ayak değmeyecek uygun yerlere gömülme şeklinde yok edilir. Tırnağın ve saçın saçılmaması gerektiği inancı Kuzey Türk kültür bölgesinde de vardır. Burada yaşamakta olan inanca göre saç ve tırnak kökleri kut yatağıdırlar, çiğnenmeleri doğru olmayacağı için saçılmamaları gerekir. Tırnağın yastık içine koyulduğunu biz ilk defa bu tespitle öğreniyoruz. İç Anadolu’nun kırsal kesiminde ilk saçın kesilen kısmının altınla tartılıp karşılığında fakire sadaka verilmesinden sonra bu saçın çocuğun yastığının içine konulduğu ve bazı yörelerde de sünnetin kesilen parçasının kurutulduktan sonra saklanıp sahibi damat olunca yastığının içine konulduğu şeklindeki inançlar ise, fazla yaygın değildir.

Meyveli ağaçların altlarının kutlu yerler oldukları inancı oldukça yaygındır. Bu kuttan yararlanmak için başka uygulamalar da yapılır. Keza sütü bol ineğin bereketinden yararlanmak için de uygulamalar vardır. Mesela bir nar meyvesi öyle ineklerin altından sağdan sola doğru geçirilir. Böylece o nar ağacının meyvesinin kırmızı, tatlı olacağına inanılır.

¹⁹ Esra Pilav, “Nevşehir Manileri”, *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları*, ed. Adem Öger, Nevşehir 2011, s. 127-141.

²⁰ Yaşar Kalafat “Türklerin Dini Tarihi Türk Halk İnançlarında (Ters Motifi)” *Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı’ya Armağan*, Ankara 1995, s. 297-307; *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart 1997 S. 123, s. 15-19.

²¹ Türkan Qadizade, *İslama Gederki Adetlar, İnanmalar ve Merasimler (Nahçıvan Metaralları Esasında)*, Bakı 2006.

Bitlis'in anadili Arapça olan Sego aşiretinde, uyuyan kimseleri al / hal basmasın diye onların yastıklarının altına gevşen konur.²² Nevşehir yöresinde yeni doğan çocuğun yastığının altına bıçak konulur ise çocuğun büyüyünce zeki olacağına inanılır.²³

Yastık altları muska gibi korunma vasıtalarının konulma yerleri olarak bilinir. Buralara şirinlik muskaları ve tatsızlık çıkarıcı muskalar konur. Ak büyü ve kara büyüünün izlerinin ilk arandığı yer yataklarda yastık altları, evlerde kapı eşığının altı ve üstüdür.

Artvin-Şavşat'ın Atalar köyü Köknar mevkiinde geniş bir düzlük ve burada Tepede taşlarla çevrili birkaç mezar vardır. Bu alanda hoca yağmur duası yaptırır, köylüler de toplu halde "âmin" derler. Burada kurban olarak bir koyun kesilir ve eti birlikte yenir. Niyet tutulup uykuya yatılır. Gençlerin kismetlerinin açılması için buradaki yatır mezarından toprak alınıp yastığın altına konur. Ayrıca derdi, sıkıntısı olan kişilerin yastığının altına diğer kişilerce mezardan alınan toprak gizlice koyulur. Görülen rüyalar yorumlanır, ona göre hareket edilir.

Halk inanmalarında yakınları tarafından yapılan bazı uygulamaların ilgili kimse tarafından bilinmesi istenilmez. Onların bilgisinin dışında yapılmasında bir hikmet aranır ve yapılan işlem, sırrı bozulmasın diye saklı tutulur.²⁴

Mezar toprağı, mezarda yatan ulu bir zat ise bu toprak ulu kişinin ululuğundan kaynaklanan kutu taşıyan bir vasıttır. Şeyhin tespihinde hikmet aranılması türünden bir içeriğı vardır. Gurbetteki mezar toprağına vatan toprağı katmak sılayı rahim kapsamında hasret giderme içerikli olmalı. Ölen babalarının acısını aşamayan çocukların yorganlarına babalarının mezarlarından alınmış toprak

²² Kaynak kişi: Şekernaz Çelik, 65 yaşlarında okuryazar olmayan Gölbaşı / Serigoli köyünde ev hanımı.

²³ Turgay Kabak, "Nevşehir Yöresi Halk İnanışları", *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları*, ed. Âdem Öger, Nevşehir 2011, s. 155-169.

²⁴ Yaşar Kalafat - Ülkü Önal, "Geçmişten Günümüze Karşılaştırmalı Artvin Halk İnançları Kültürü-Yatırlar" *Eğitim Odağında Artvin Sempozyumu 31 Mayıs-02 Haziran 2012 Artvin*.

serpilir. Mezar toprağı herhangi bir mezara ait ise üzerine serpilen uyumakta olan kimseyi derin uykuya sevk ettiğine inanılır.

Anahtar ve kilit halk inançlarında daha ziyade gençlerin kısmetleri konusunda geleceğı açma veya bağlama ile ilgili büyü vasıtası olarak bilinir. Anadolu’da Selaya karşı “kilit açma” uygulamaları vardır. Büyü amacıyla anahtar okunup fenalık yapılmak istenilen evin eşiğinin altına gömülür, kilit kapatılıp akarsuya atılır. Büyü bozmak için de bu yöntemlerden yararlanılır. Balkanlarda Makedonya’da türbelere kısmet açmak üzere anahtar konulur. Güney Türkistan bölgesinde Mezarı Şerif’te Hz. Ali’nin türbesinin bulunduğu mekânda geleceğı tahmin için “kilit sürülür”. Bu amaçla, burada bir demir eksen üzerinde bulunan asma kilitlere niyet tutularak ileri geri sürülmeleri sağlanır. İran Türk kültür bölgelerinden Kümbet-i Kabus’ta aynı düzenlemeyi hatırlatan cami çeşmeleri vardır.

Yorgan Türk kültürlü halklarda örten, saklayan, koruyan, sığınılan bir örtü, kalkan, barınaktır. Bu, yorganın genel özelliğidir. Esasen yatak sadece üzerinde yatılan minder türünden bir nesne değildir. “Yatak çiğnenmez” denilir. Yastığa ayakla basılması kesinlikle istenilmez. Yastığa baş konur. Çiftler bir ömür aynı yastıkta kocalmak isterler. “Nikâhta keramet vardır hele aynı yastığı paylaşınlar” denir. “Sirtına yastık koymak” sadece rahat ettirme, bir ağırlama türü değildir. Sırta yastık, bir itibar ve güven nişanesidir.

Erzurum, Kars, Bayburt yörelerinde çiftlerin özel yataklarında başka kimse yatırılmaz. Başka erkek sokulmaz. Çok itibarlı misafir dahi olsa o yatak “karı-koca yatağıdır”, “altından yatağı vermiş olmak” büyük fedakârlıktır, ancak anne ve baba için yapılır. Altından yatağını çekip almak büyük zulüm ve hakaret sayılır. Erzurum’da yatak odası kapısının açık bırakılmayacağı inancının olduğunu hatırlıyoruz. Çiftlerin yatak odalarının kapılarının ayrıca perdesi olurdu. Kapıyı açan bir yabancı doğrudan yatağı göremezdi.

Azerbaycan coğrafyasında “başına dönme” inanç ve uygulaması bir sağaltma türü olarak bilinir. “Önünde ölem / öleyim”, uğ-

runda öleyim”, “senin yerine ben canımı vereyim” gibi anlamları vardır. Hasta çocuğu veya erinin başına dönecek kadın kişi onun yatağını odanın orta yerine çeker ve bütün gece boyu eşinin veya yavrusunun yatmakta olduğu o yatağın etrafında ağlayarak döner ve eşinin değil kendisinin canının alınmasını ister. Duasının kabul görmesi halinde eşi, çocuğu veya hasta olan, başına dönülen kimse sağlığına kavuşur ve başına dönen kimse nefesini teslim eder. İnanca göre ölüm hasta olana değil başa dönene gelmiştir.

Nahçıvan bölgesinde karın bereket örtüsü olduğunu anlatan bir dörtlükte:

“Büyük çile, nar çile
Ağ gül üste gar / kar çile
Tarlalara yorgan ol
Bahçelere bar çile”²⁵

denilirken, Anadolu coğrafyasında da:

“Çıkırığın urganıyım
Üstüyün / üstünün yorganıyım
Hangi yoldan gelirsene gel
O yolun kurbanıyım” denilmektedir.

Çilleler büyük çille ve küçük çille olmak üzere Türk halk takviminde önemli yer tutarlar. “Çille kovulması” uygulamaları yapılır. İran’ın Karapapah Türklerinde dört Çarşamba’dan birincisi “Yalancı Çarşamba”, ikincisi “Doğrucu Çarşamba”, üçüncüsü “Kara Çarşamba”, dördüncüsü “Pay / Hediye Çarşamba” olarak bilinir. Birinci Çarşambada gençler tepelerde ateş yakarlar, havaya silahla ateş ederler ve buna “Çille Kovması” denir. Böylece tabiatın yorganı açılmış olur.

Düğünü olacak kızın çeyizi hazırlanırken, yorganı kaplanırken ilk iğneyi analı babalı birisinin batırması gerektiğine inanılır.

²⁵ Türkan Qadîrzade, *İslama Gaderki Adetler, İnamlar ve Merasimler (Nahçıvan Material-ları Esasında)*, Bakı 2006.

Analı babalı kimselerin uğurlu oldukları inancı yaygındır.²⁶ Anadolu ve Azerbaycan coğrafyasında gelin kızın kınasının karılmasında, gelin odasının ilk görülmesinde “Başı Bütöv / Başı Bütün” hanım aranır. Bu işe, evli ve eşi hayatta olan hanımlar uygun görülürler.

Halk inançlarında ailenin ilk çocuğuna, ilk kız çocuğuna ilişkin inançlar vardır. Keza “kalıĝ” diye bilinen evlenmesi gecikmiş kızlar, dul kalmış hanımlar, çocuğı olmayan ve “kör ocak” diye bilinen kimseler bilhassa hanımlar için uğursuzluk ile bağlantılı bir takım inançlar vardır. İslamiyet ise yetimlere, öksüzlere ve himayeye muhtaç olanlara şefkatli davranılmasını gerekli görür. Özellikle yetimler için getirilmiş koruyucu hükümler vardır. Bu türden bilgileri kişioğlu kültü içerisinde ele almak mümkündür. Kişinin er kişi veya kadın kişi oluşu içerdiği kişiye özel kuvve belki iye kişilerin çeşitli halleri ile de farklılık içeren özellikler taşıyabiliyor. Mesela “Kırkly Anne” bunlardan birisidir.

Çiftlerin evliliklerinin ilk gününde onlara ait özel yatakta daha onlar yapmadan evvel erkek çocuğın yatırılıp yatağın içinde yuvarlanması istenir. Böylece yeni evlilerin ilk çocuklarının erkek olması dilenilmiş olur. Adeta erkek çocuktan yatağı bir şeylerinin belki kokunun sinmesi istenilir. Kültür coğrafyasının bazı yörelerinde bu uygulama aynı amaçla gelinin kucağına erkek bebek verilmesi şeklinde de yapılır.

Trabzon, Kars ve Bitlis’ten yapılmış tespitlerde çocuğı yaşmayan anne adayları çok çocuklu annelerin beşiklerini bebekleri hayatta iken ödünç alır, bebeklerinin ölmemesi için o beşikte büyütmek isterler. Bu uygulama erkek çocuk istemi ile çok oğlu olan ailenin beşiğı alınarak da yapılır.

Türk kültürlü halkların halk inançlarında bebeğın hayatını tehdit eden, onu hasta edebilen, ölümüne yol açabilen bazı görünmeyen güçlerin ve aynı zamanda keza koruyan güçlerin beşik, me-

²⁶ Kaynak kişi: Ülkü Ünal, halkbilim araştırmacısı, 50 yaşlarında, Artvinli, yüksek tahsilli.

ni, salıncak olabileceği inancı vardır. Bunun en tipik örneğini Türkmenistan ve bilhassa Özbekistan'da Beşik Toyları'nda görmekteyiz. Özbekistan'da bebek beşiğine konurken beşiğin sağında ve solunda karşılıklı oturan birisi bebeğin annesi iki hanım “aldım-verdim” veya “sattım-aldım” uygulaması yapar. Bu pratikte bebek temsili olarak satılır ve bu satışta belirli sözler 3 defa tekrarlanırlar. Böylece inanca göre bebeğin kara güçler tarafından sahipsiz sanılıp sahiplenmeye kalkışılması önlenilmiş olur. Bu inancın izlerini ninnilerde de görmek mümkündür.²⁷

Müsibyan, Kandıra çevresindeki Manav Türkmenlerinde bebekleri boğduğuna inanılan bir kara iyedir.²⁸ Bu türden özellikle bebeklere musallat olduğuna inanılan başka kara iyeler de vardır.

Anadolu coğrafyasında bilhassa Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun Bitlis ve Van çevresinde boş beşik sallanmaz; “bebek hastalanır, sancılanır” denir. Boş iken sallanılan beşiğe görünmeyen bazı varlıkların binebileceği, sahiplenebileceği inancı vardır. Bu itibarla bu güçlerden bebeği koruma adına bebek ninnisine besmele ile konulur. Besmele yer yatağı serilirken, ham yatak misafire açılırken de çekilir.²⁹

Doğum ve evlilikte olduğu gibi ölüm-yatak bağlantılı inançlar da vardır. Ölüm, sözlü kültürde “yatağın boş kalması” şeklinde anlatılır.

“Düreyeme aldım allı ferace
Gızım seni saldı idim ilaca
Gurbanlar olurum Sarı Dürüye'm
Yatağı boş kaldı bu gece”³⁰

²⁷ Yaşar Kalafat, *Abay'ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergâhları Bayır-Bucak / Nahçıvan / Türkmenistan / Kırgızistan / Kazakistan / Özbekistan / Kuzey Afganistan (Güney Türkistan)*, Ankara, 1997.

²⁸ Işıl Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, İzmit 2004, s. 110.

²⁹ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları*, Berikan, Genişletilmiş 2. baskı, Ankara 2009.

³⁰ Seher Atmaca, “Nevşehir Ağıtları”, *Nevşehir Halk Kültürü Araştırmaları*, ed. Âdem Öger, Nevşehir 2011, s. 105-125.

Ölen kimsenin yatağının serili olduğu yere ölü defin için götü-rünce taş konur. Ölünün ruhu geri gelip yaşayanları böylece rahat-sız etmez inancı vardır. Bazı yörelerde de bu uygulama ile ölüme yol açan iye yerinde ağır olsun, tekrar gelmesin, başka ölüm olma-sın istenilmiş olur.

Ölünün tabutu mezara indirilmeden zemine bir örtünün ko-nulduğu, yatak ve benzeri eşyaların da mezara indirildiği görülür. Bu inanç ölümle hayatın öteki âlemde devam edeceği inancı ile il-gili olmalı. Böylece ölen kimsenin rahat etmesi amaçlanmış olmak-tadır. Bu uygulama daha ziyade bir kısım Alevi-Bektaşî inançlı Müslüman kesimde görülür. Bu uygulamanın eski Türk defin gele-nekleri ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu tema da sözlü kültür-de ağıtlara yansımıştır.

“Atın dorusun saymazdı
Kardeşim binerdi kıra
Çarşafı yatak beğenmez
Şimdi kondu kara yere”³¹

“Uzun olur develerin urganı
Kısa geldi Leylefer’in yorganı
Dokuz deve de Mutafa’mın kurbanı
İnin kuşlar inin kepir taşına
Leyleper / Nilüfer gelmesin Koşan başına”³²

Samsun yöresinde yaşayan Alevi inançlı Müslüman Türk ke-simdeki bir inanca göre ölüm döşeginde yatmakta olan bir hastaya birisi yanlışlıkla dokunur veya onun yanında sesini yükseltir ise hastanın canının ürkeceğinden endişe edilir ve bu tür tutumlardan kaçınılır. Bu çevrede ölmek üzere olan hastanın ruhunun daha ça-buk çıkması için yatmakta olduğu karyola gibi yerden yatağı aşı-

³¹ Zekiye Çağım, “Adana Avşar Ağıtlarında Destan Unsurları”, ed. Emine Gürsoy Naskali, *Ağıt Kitabı*, Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 151-174.

³² Aysel Özen, “Dile Dökülen Acı: Kayseri İncesu’dan Ağıtlar”, *Ağıt Kitabı*, ed. Emi-ne Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 83-88.

ğıya, zemine indirilir. Ruhun aşağıda daha rahat, daha çabuk çıkacağına inanılır.³³

Kültür coğrafyamızın bu kesiminde ölen kimsenin üzeri çarşaf ile örtülerek, bulunulan oda hemen boşaltılıp ölü için “Hak döşeği” veya “Rahat döşeği” diye bilinen döşek hazırlanır. Bu döşeğe yatırılan ölünün kolları düzgün bir şekilde yanlarına uzatılır. Ayakları da gerilerek yukarı kalkmasın diye başparmaklarından birbirlerine bağlanır. Ölüm olayının gerçekleştiği evde helva yapılır ve bu helva ölünün yastığının yanına konur ki, bu helvanın kokusunu hisseden melekler bir an evvel gelsinler. Yapılan bu helva kesinlikle yenilmez ve bir süre sonra çiğnenmemesi için ayak basılmayacak bir yere dökülür.³⁴ Ayak basılmayacak yer aranması çiğnenmesi istenilmeyen kutsal bilinen nesnelere duyulan saygı içindir. Kurban kanı, şeyhin abdest suyu ve benzerleri de olur olmaz yerlere dökülmek istenilmez.

Helva Türk kültürlü halklarda ölümün simgelerindendir. Helvasının yenilmesi istenilen yaşlının ölmesi temenni edilmiş olunur. Kimin helvası sorusu ile kim öldü denilmiş olunur.³⁵

Ölümün gerçekleştiği yatağa “ölü döşeği” denir. Bu yatak ölünün canı içinde kalmasın diye eşikten dışarıya alınır. Birkaç gün dışarıda kaldıktan sonra bu döşek sökülerek yünleri ile birlikte yıkanır.³⁶ Bize göre bu uygulama ölünün canı değil, gözü içinde kalmasın, gözü arkada kalmasın diye yapılmış olmalı zira ölüye ait eşyaların fakire verilmesi ve bu suretle ondan hayır dua alınmasının sebebi de “gözü arkada kalmasın” inancı ile izah edilir.

Yorgan, Türk kültürlü halklar arasında yatak takımının diğer aksamaları ile birlikte doğum döneminden başlayarak etrafında bir takım inançların yüklü olduğu bir nesnedir. Çok kere görünmeyenlerle ilgili inançlarla birlikte bu inanç yumağı derinlik kazanabilmekte ve kadim inanç döneminin perdesini aralayabilmektedir.

³³ Yasin İpek, “Samsun ve Çevresindeki Alevilerin Hayatın Safhalarıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar”, *Samsun Sempozyumu 13-16 Ekim 2011 Samsun*.

³⁴ Age.

³⁵ Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnançlarında Beslenme*, Berikan, Ankara 2012.

³⁶ Yasin İpek, “Samsun ve Çevresindeki Alevilerin Hayatın Safhalarıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar”, *Samsun Sempozyumu 13-16 Ekim 2011 Samsun*.

Yorgancılar

Hallaçların Piri Hallac-ı Mansur

Arzu Çiftoğlu Çabuk*

“Ene’l-Hakk”, yani “Ben Hakkım” sözleriyle büyük yankı uyandıran ve tepki toplayan 9. yüzyıl tasavvuf ehlinde Hallac-ı Mansur,¹ kendisini Allah’a ortak koşuyor olması gerekçesiyle idama mahkum edilmiş, Halife Muktedir-Billâh’ın idam hükmünü onaylamasıyla, uzuvları kesildikten sonra Bağdat’ta asılarak hükmü infaz edilmiştir.² Ölümünden sonra da “Ene’l-Hakk” sözleri unutulmamış, tasavvuf çevrelerinde tartışılmaya devam etmiştir.

Hallac-ı Mansur’un savunduğu görüşlerinden biri nûr-ı Muhammedî fikridir. Ona göre, Hz. Muhammed ilahi bir nurdur ve bütün varlıkların var oluşu sebebidir. Ayrıca Mansur bütün dinle-

* Yrd. Doç. Dr. Arzu Çiftoğlu Çabuk, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

¹ Tasavvuf kaynaklarında Hallac-ı Mansur veya Mansur el-Hallac olarak anılan Ebü’l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el Beyzavi, Beyza’nın kuzeydoğusundaki Tûr kasabasında doğmuştur (Hicri 244 / Miladi 858). Tûr’dan ayrılarak gittiği Vâsıt’ta 12 yaşında hıfzını tamamladığı, ardından Tüster, Bağdat, Basra, Horasan, Maverâünnehir, Sicistan ve Kirman, Ahvaz, Mekke, Hindistan, Maçin, Turfan, Keşmir gibi birçok bölgeyi dolaştığı, gezdiği yerlerde halk için eserler yazarak, Allah sevgisinden bahsettiği kaydedilmiştir.

² Süleyman Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 15, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1997, s. 378.

rin esas itibariyle bir olduğuna inanır. Onun düşüncesine göre isimlendirmeler farklı olmakla birlikte bütün dinlerin hepsi Hak üzerinedir.

Süleyman Uludağ makalesinde Hallac'ın "ene'l-Hakk" dediğini ancak bu sözle –bir eserinde yazdığı üzere– “Eğer Allah'ı tanımıyorsanız eserini tanıyınız, işte o eser benim, Ben Hakkım, çünkü ebediyen Hak ile Hakkım” dediğine, ve - bir şiirinde ifade ettiği üzere - “Ben sevgilimin kendisiyim, o da bendir; biz bir bedende hulûl etmiş iki ruhuz” demek istediğine işaret eder. Bu açıklamalara göre “Ben hakkım” sözü ben Hak'tanım veya “Ben bir gerçeğim ve bâtlı değilim” demektir.”³

Kevser Yeşiltaş, “Ene'l-Hak” sözünün bilimsel bir ifadeyi içerdiğini belirtir; bütüne ait olan parça bütünün bilgisini taşır, der ve devam eder: “Tüm kâinat insanın içinde, insan da o kâinatın içindedir. Bu sözler, Kuantum biliminin bugün ortaya koyduğu felsefi düşünce ile örtüşen bir kelâmdır.”⁴

Hallac-ı Mansur'un Hallaç olarak anılması

Hüseyin bin Mansur'a niçin hallaç denildiğiyle ilgili birtakım rivayetler vardır. Bu rivayetlerin nedenleri şöyledir:

Baba mesleği olması

İbnü'n-Nedîm, Mansur'un babasının mesleğinden dolayı Hallaç diye tanındığını söyler. Asıl adı Hüseyin olduğu halde İran'da ve Osmanlılarda daha çok Mansur ve Hallac-ı Mansur şeklinde babasının adıyla anılmış, kendisine Mansur adı verilirken de davasının zafere ulaşmış olduğuna işaret edilmiştir.⁵

Hallaçlık yapması

İncelediğimiz eserlerde, Hüseyin bin Mansur'un yaşamında hallaç olarak çalıştığına dair bir bilgiye rastlayamadık; ancak ken-

³ Süleyman Uludağ, agm., s. 378-380.

⁴ Kevser Yeşiltaş, *Hallac-ı Mansur En-el Hak Gizli Öğretisi*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2011.

⁵ Süleyman Uludağ, agm., s. 377.

disine hallaç denilmesiyle ilgili böyle bir rivayet de vardır. Bu söylenti onun doğaüstü güçleriyle birleştirilmiştir:

“Hallac-ı Mansur iğnesini, ipliklerini ve yüksüğünü akşamdan dikeceği yorganın kumaşı üzerine koyar ve yatarmış. Sabahleyin kalktığında yorganın yarısının kendiliğinden dikilmiş olduğunu görmüş.”⁶

Hallaçlık mesleğinde gösterdiği kerametler

Bu başlık altındaki nakillerde Hüseyin bin Mansur’un daha çok hallaçlık yapan bir tanıdığına yardım etmek için göstermiş olduğu kerametler vardır. O zamana kadar onun kerametlerine tanık olmamış kişiler, şaşkınlıkları neticesinde kendisine “Hallaç” diye seslenmişlerdir.

Hüseyin Duman *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı* isimli eserinde bir rivayeti şöyle aktarır: “Mansur bir hallacın dükkânına girmiş ve sohbe dalmışlar. Sohbetle zaman geçmiş ve usta işini bitirememiş. Mansur’a “Bak iş geri kaldı” diye yakınınca Mansur atılacak pamuklara doğru elini uzatmış ve parmağını oynatmış. Pamuklar kendiliklerinden atılmaya, etrafta uçuşmaya başlamış. Atılmış temiz pamuklar bir tarafta, diğerleri ise diğer tarafta toplanmış. Bunu gören hallaç ustası, “â hallaç... hallaç” yani “pamuk atan” diye bağırmış. Mansur göz açıp kapayıncaya kadar geçen sürede dükkândaki pamukları böyle atınca adı Hallac-ı Mansur olmuş ve kendisi hallaçların piri sayılmış.”⁷

Hüseyin bin Mansur’un bir parmak hareketiyle pamukları atması rivayetine *Evlîya Tezkireleri* adlı eserde de yer verilmiştir: “Ona şunun için Hallaç (pamuk atan) demişlerdi: Bir gün bir pamukçunun ambarına uğramış. İşareti üzerine derhal pamukların çekirdekleri dışarı çıkmış ve halk da bu işe şaşmış kalmıştır.”

Bu naklin halk arasında yayılmış değişik biçimi ise şöyledir: Mansur bir gün hallaçlık yapan bir arkadaşının dükkânına gelir ve

⁶ Mustafa Duman, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007, s. 56.

⁷ Mustafa Duman, age., s. 55.

hallacı bir işini halletmesi için yollar. Adam geri dönüşünde bakar ki kısa sürede bütün pamuklar atılmış, ortalık tertemiz. Olacak iş değildir, Mansur'un o pamukları atması parmağının bir işaretiyle gerçekleşmiştir. Bu olay üzerine Mansur'a halk "Hallac" takma adını verir.⁸

Hüseyin bin Mansur'un kerameti sonucu pamukların kirli kısımlarından ayrılmasını ayrıntılı bir şekilde anlatan bir diğer hikâye de şöyledir: Bir gün Mansur dostu olan bir hallacın dükkânına girer ve bir işinin görülebilmesi için ondan ricada bulunur fakat hallacın gittiği yerden dönüşü biraz uzun sürer ve geri döndüğünde "Yâ Hüseyin! Gördün mü başımıza gelenleri. Senin için bugün kendi işimden oldum." diye söylenir. Bunun üzerine Mansur parmaklarını pamuk yığınlarına doğru uzatınca atılmamış pamuk yığınları harekete geçer. Çok kısa bir zamanda tel tel saf pamuk bir tarafa, kirli ve süprüntü kısmı ise diğer tarafa ayrılır. Hallacın gözleri fal taşı gibi açılır ve şaşkınlıktan donup kalır. Olay kısa zamanda halk arasında yayılınca bu tarihten sonra Hüseyin bin Mansur, Hallac-ı Mansur diye anılır.

Bu rivayetin *Evlîya Tezkireleri*'nde geçen bir başka nakli de şöyledir: "Hüseyin bin Mansur bir gün pamuk ambarının önünden geçerken pamuk yığınlarına bakar ve pamuklar çiğidinden ayıklanır. Bu durumu görüp şaşkına dönen halk onun adına "Hallac" der."

Halkın sevgisinden dolayı gönüller hallacı olması

Her ne kadar Hallac-ı Mansur'un ölüm sebebi olarak "Ene'l-Hak (Ben Hakkım)" sözü gösterilse de idamın asıl sebebinin bu olmadığı ileri sürülmüştür. Hallac'ın idam fetvası dinî olmaktan çok siyasi bir karar olup ancak siyasi baskılar ve entrikalar sonucunda çıkarılabilmektedir. Onun büyük bir üne sahip olması, çevresinde çok sayıda müridin olması, zengin fakir her kademededen insanın sevgisini kazanmasının devlet adamlarını endişelendirdiğinden bahse-

⁸ Mustafa Duman, age., s. 56.

dilir ve bu yüzden baskı uygulandığı söylenen hâkimler kurulundan fetva alınıp onun idamının gerçekleştirildiği söylenir.⁹

Massignon, bu ölümü destekler şekilde, Hüseyin bin Mansur'un sevgi dolu bir insan olması ve bunu yansıtmaları sonucu kendisine hallaç denildiğine değinir: "Vaazları büyük yankı uyandırır ve kalpleri [pamuk gibi] atan adı oradan gelir."¹⁰

Hallâc-ı Mansûr: Anadolu Aleviliğinin Felsefi Kökleri isimli eserde kendisine hallaç lakabının nerede verildiğine değinilir: Hüseyin bin Mansur beş altı yaşına gelene kadar Arapların oluşturduğu, bu yüzden de Arap etkisinin yoğun olarak hissedildiği Beyza'nın Tûr kasabasında yaşamıştır. İşsizlik, yoksulluk ve açlık babasını zor bir karar vermeye iter. Yörede oldukça yaygın olan hallaçlığı meslek edinen ve pamuk dokumacılığıyla geçimini sağlayan babası, Dicle Nehri kıyısında yer alan kızlarını annesine emanet edip oğlu Hüseyin'le yola çıkar ve baba oğul Vâsit'e yerleşir. Babası birkaç yaşlı dokumacının ortaklaşa işlettiği dokuma tezgâhında gündelikçi olarak iş bulmuştur. Daha sonra ailesini de getirir. Hallac'ın Vâsit'te yetiştiği anlaşılmaktadır. "Gönüller Hallacı" sıfatı da ona burada verilmiştir.¹¹

Hüseyin bin Mansur'un vaazlarının özellikle Bağdat halkı üzerinde çok tesirli olduğu bilinmektedir. Bazıları onu bir kurtarıcı olarak selamlarken, bazıları ise onu keramet sahibi, Allah yolunda yaşayan biri olarak değerlendirmiştir. Onun büyük muhaddis ve Mu'tezile muhalifi büyük âlim İbn Hanbel'in hatrasına saygısı halk nazarında itibarını artırmışa benzer, denilmektedir.¹²

Hallac-ı Mansur'un sevgi dolu haline değinen şiirler de vardır. İslam Felsefesi tarihinin seçkin şairlerinden biri olan, felsefe ve mis-

⁹ Süleyman Uludağ, agm., s. 378.

¹⁰ M. Louis Massignon, çev. İsmet Berkan, *İslam'ın mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*, Ardıç Yayınları, Ankara 2006, s. 60.

¹¹ Louis Massignon, derleyen Niyazi Öktem, *Hallâc-ı Mansûr: Anadolu Aleviliğinin Felsefi Kökleri*, Ant Yayınları, İstanbul 1994, s. 12-14.

¹² Fahri Macit, çeviren Kasım Turhan, *İslam Felsefesi Tarihi*, İklim Yayınları, İstanbul 1987, s. 221.

tisizme özel ilgisi bulunan Zulâlî Hansarî, hocası Mîr Dâmâd'ın şerefine birçok şiir yazmıştır. Şiirlerinden birinde "Peygamber sevgidir, din sevgidir /.../ Her atom sevginin bir taşmasıdır/ Herkes sevgi ile Hallac-ı Mansur gibidir" der.¹³

Eserlerinde Hallac-ı Mansur'dan söz eden Ebu Said Ebu Hayr, onun "gönüller hallacı" olmasına şöyle değinir: "Mansur-ı Hallac, ten pamuğunu can tanesinden ayıran o deniz timsahı..."¹⁴

Hallac-ı Mansur'un oğlu Hamd, babasının Hindistan'dan Horasan'a, Maverâünnehir'den Türkistan'a, Ma-sin (Maçın)'e dek do-laştığından ve buralarda yaşayan halklar için kitaplar yazarak on-ları Allah yoluna çağırdığından bahseder ve her yerde babasına onu sevenler tarafından değişik isimler verildiği söyler. Dönüşün-de Hindistan'dan gelen mektuplarda kendisine el-mughîth (mugis: yardıma koşan, şefaathçi) Türkistan ve Mâ-sin'den gelen mektuplar-da el-mukîth (sebze tedarikçisi), Horasan'dan gelenlerde el-mümey-yîz (ayırdedici, keskin görüşlü), Fars'tan gelenlerde el-Ebu Abdul-lah el-Zâhid ve Hûzistan'dan gelenlerde Hallac el Esrar adları ta-kılmıştır. Bağdat'ta ona el Müstelim (kendinden geçmiş, esrik) di-yenlerle Basra'da el Muhayyer (hayretten gözü kamaşmış) diyen gruplar söz konusudur.¹⁵

Hüseyin bin Mansur'a niçin hallaç denildiğiyle ilgili rivayetle-ri dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar arasında en çok benimsenen görüş; keramet sahibi olan Mansur'un, bir parmak işaretiyle temiz pamukları kirlilerinden ayırması neticesinde bu adı aldığıdır. Onun halkın sevgisini kazanmış olması ve mecazi anlam-da insanların kalplerini pamuk atar gibi atması teması da özellikle edebi eserlerde sıkça işlenmiştir.

¹³ Hüseyin Nasr, Seyyid Oliver Leaman, çevirenler Şamil Öçal ve Hasan Tuncay Başoğlu, *İslam Felsefesi Tarihi*, Açılım Kitap, İstanbul 2007, s. 273.

¹⁴ Ahmet Çelik, *Dicle'den Yükselen Feryat: Hallâc-ı Mansûr*, Irmak Yayınevi, İstanbul 2009, s. 149.

¹⁵ M. Louis Massignon, çev. İsmet Berkan, age., Ardiç Yayınları, Ankara 2006, s. 44-45.

Kaynaklar

- Attâr, Feridüddîn, çev. Süleyman Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul: 2007.
- Çelik, Ahmet, *Dicle'den Yükselen Feryat: Hallâc-ı Mansûr*, Irmak Yayınevi, İstanbul 2009.
- Duman, Mustafa, *Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.
- Macit, Fahri, çev. Kasım Turhan, *İslam Felsefesi Tarihi*, İklim Yayınları, İstanbul 1987.
- Massignon, Louis, derleyen Niyazi Öktem, *Hallâc-ı Mansûr: Anadolu Aleviliğinin Felsefi Kökleri*, Ant Yayınları, İstanbul 1994.
- Massignon, M Louis, çev. İsmet Berkan, *İslam'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*, Ardıç Yayınları, Ankara 2006.
- Seyyid Hüseyin Nasr, Oliver Leaman çev. Şamil Öçal ve Hasan Tuncay Başoğlu, *İslam Felsefesi Tarihi*, Açılım Kitap, İstanbul 2007.
- Uludağ, Süleyman, "Hallâc-ı Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 15, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1997, s. 377-381.
- Yeşiltaş, Kevser, *Hallac-ı Mansur En-el Hak Gizli Öğretisi*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2011.
- <http://www.baktabul.net/biyografi/67916-hallaci-mansur-kimdir-hallaci-mansur-biyografisi-hayati-hakkinda.html> (25.03.2012).
- <http://tezkiretelevliya.net/62-mansurihallac.html> (22.03.2012).